No. 161.

Similitudinum ac Parabolarum quae in bibliis ex Herbis atque Arboribus desumuntur Auctore Levino Lemnio

---

De Gemmis Auct. Fr. Rueo

etc.

1596

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI,

DE HABITV ET CONSTITVTIONE CORPORIS, QVAM GRÆCI κρᾶσιν, Triuiales COMPLEXIONEM vocant, Libri II;

Omnibus quibus ſecunda valetudo curæ eſt, apprime neceſſarii: ex quibus cuique procliue erit corporis ſui conditionem, animique motus, ac totius conſeruandæ ſanitatis rationem ad amuſsim cognoſcere.

Nunc vero ab innumeris mendis, quibus paſſim ſcatebant, vindicati, formaque commodiore in lucem editi.

Cum INDICE Rerum & verborum copioſiſsimo.

FRANCOFVRTI
Ex Officina Paltheniana, ſumtibus viduæ Petri Fiſcheri.
M. D. XCVI.

SPECTATISSIMIS COSS. CORNELIO OCKERO INTEGERRIMO AC CANdoris eximii viro, Petro Nicolaidæ viro industrio, ac præter insignem eruditionem administrandæ reipubl. obeundisque functionibus Tribunitiis peritissimo; denique ordini Senatorio cum primis illustri, cæterisque Ciuibus magistratui obsequentissimis, L. Lemnius S. P. D.

Dici vix queat viri spectatiss. quo sit affectu, qua animi propensione erga Ciuitatem hanc, eiusq; ciues ac municipes vester Lemnius; partim quod prima vitæ lucisq; huius auspicia in hac sit consequutus; partim quod inter illos versetur, qui quum sint humanitatis studiis abunde imbuti, tum suos literarum monumentis, omniq; rerum co-

gnitione sedulo institui curant. Hoc siquidem potissime cuiq; ciuium est in votis, eoq; omnis eorũ spectat conatus atq; industria, vt quos hæredes instituunt, non tam opum splendore, rerumq; fortuitarum affluentia, quam doctrina ac morum integritate illustres præstare pergant. Quæ res hactenus effecit, vt ciuitas Ziriz æa in maximis calamitatibus quas toties perpessa est, incõcussa substiterit. Siquidem clarissimi Senatus auctoritate & consilio fulta, nulla sui parte labefactari luxarique visa est; aut si quid detrimẽti acceperit, si qua iactura aut clades illata sit (vt nemo nõ aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confestim viri consulares summa cura, pariq; animorum consensu resarciunt, instaurantque omnia, atq; in integrum collapsa restituunt. Quũ enim Magistratus munus sit atq; officium strenue suas obire partes, ciuium commodis prospicere, optimum ciuitatis statum moliri, luxata instaurare, fulcire nutãtia, inclinata erigere, collapsa in gradum reponere; obiter:

Con-

Consulere in mediū, & rebus succurrere fessis,
Omnia in antiquam correcta reponere sedem:

Nulla sui parte in his perficiēdis cessant viri politici; omnia inculpate magistratus exsequitur, suisq; muniis ordo Senatorius præclare fungitur. Tametsi enim maligna sit, parumq; fida nauium statio, portusq; incommodus, nec vllus propemodum exterorum concursus & negotiatio, ipseq; Oceanus tanta quotannis adferat dispendia, vt incredibili sumtu nouæ subinde, atque in immensum erigendæ sint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt; alacri tamē atq; infracto animo omnib. obsistunt, sartaque tecta, vt dicitur, perficiunt. Siquidem penes eum Consulem qui ex tribunitia potestate plebis curam tutelamque suscipit, consistit hæc rei agrariæ præfectura. Is sibi ascišcit ex patriciis Septemviros vt municipales collegas ac consultores, qui quod patriæ commodis cōsulunt, voce gentilitia Heimradt *nominātur. Hi, quum res poscit, per totius insulæ ambitum deuecti longe lateq; exporrectos aggerum tractus, incurua littora, sinus im-*

Heim, *patriā ac natale solum Germani olim sol-*

mensos cataractas, aquaeductus, portus, oras(que) maritimas omnes alacriter perlustrãt; ac si quid dissipatum sit ac conuulsum, marisque violentia concussum dissiliit, acriter instant, omnibusque instaurandis vigilãter incumbunt. Hanc praerogatiuam ac tribunatum, hoc est administrandi soli, fundique patrii munus consequuta est ciuitas Zirizaea a Belgarum principe Philippo cognomẽto Bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat; quod singularem in Magistratu vigilantiam, agẽdiq(ue) solertiam prospexerit, adeo vt illorũ industria frequentius vindicata, assertaq(ue) sit Scaldia insula ab interitu, quem Oceanus inundans vicinis crudeliter intulit. Quo effectũ est, vt exteri quoq(ue) nostratiũ opera vtãtur, vbi nouos portus eruũt, vbi ex mari vindicanda sunt latifundia, atq(ue) agrorum aliquot myriades sementi messiq(ue) vberrimae accõmodae. Caeterum cum innumera huic ciuitati sint ornamenta illamq(ue) illustrent, tum nulla re mihi visa est commodatior ac plus solidae laudis promereri, quam quod tot

bat, cuius Tacitus meminit libro de huius gẽtis moribus.

Philippi Burgundiae ducis in Zirizaeos munificẽtia anno 1425. Libro de moribus Germano.

tot viros literatos proferat multisq́; præclaris ingeniis fœcunda sit atq́; exculta; quor i consilio ac prudentia non domestica mod res sed externæ quoque nationes nituntur. Siquidẽ complures ex hac vrbe in principum cõsilia sunt asciti, atq́; ad amplissimas dignitates euecti. Cui hoc accedit ad ampliorem magisq́; vberem laudis cumulum, quod non modo patricii viriq́; politici, sed plebeii quoq́; sortisq́; infimæ homines summa ope enitantur, vt ex se prognati ad eruditionem prouehi possint: quorum nonnulli tametsi ἄμουσοι sint, atq́; ab humanitatis studiis alieni, tantum abest vt ea aspernentur ac fastidiant, illisq́; vt eorum rudes, infesti sint, vt hoc decus atq́; ornamẽtum in omnẽ posteritatem propagare exoptẽt, ad ea quæ illis sunt incitamẽto, atq́; omnes suas facultates in iis consequendis conferunt. Possum hoc ipsum ingenue citra adulãdi suspicionem de ciuibus meis testari, vt quib. annos supra tres & triginta operam meam in medendo approbare præstareq́; studui; qua vero dexteritate ac successu, penes illos

fides esto, ac iudicium, qui nostram industriam in expugnandis demoliendisq; morbis sunt experti. Quoties, ego viri praestantissimi, in congressu familiari deplorantes audio opulentos quosdam, & qui nobilitatē diuitiis metiuntur; quod disciplinis aut nihil prorsus, aut tenuiter sint imbuti, adeo indigne animoq; iniquo ferunt deesse sibi illa naturæ præsidia, vt aliquot talentorū iacturam facere non dubitent, si in doctorum album referri censeriq; possint. Nimirum sentiunt homines minime stupidi aut obesæ naris, quid momenti adferant ad rem auspicato sciteq; peragendam, literarum adminicula, quantumq; natura iuuetur arte. Quo spectat illud Horatii;

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est, ego nec studiū sine diuite vena,
Nec rude quid prosit, video ingeniū; alteri⁹ sic
Altera poscit opem res, & coniurat amice.

In sententiis enim proferendis, in obeundis legationibus, exsequendisq; muniis publicis, in adhibendo rerum verborumq; delectu, in corrigendis qui latenter taciteque irrepserunt erroribus, in tollēda reprimendaq;

daq; superstitione, in stabiliẽdo syncero Dei cultu, fouendaque religione plus adferunt iudicii, pauloq; sunt oculatiores viri docti ac literis expoliti, quã qui harum præsidio sunt destituti. Quod quum potissima ciuium nostrorum pars perspectum habeat, in hac palæstra eoq; stadio sedulo se exercẽt; in quo vt progressum faciant omnibus modis futurus sum adiumento, ne eas opes & viatica parare desinant, quæ extra fortunæ aleam sunt constituta, quæq; eripi non possunt. Sint penes alios ampla longeq; exporrecta pomœria: vigeat apud illos negotiatio, hominũ cõcursus & frequẽtia, sit multarum magnarumq; rerum possessio, quæ plerumq; instabilis atq; infida, vel eripi solet, vel alio transferri: nostræ profecto Ciuitati hoc nomine præcipue gratulor, quod præter negotiandi solertiã ac conquirendi studium, præter vberem rerum prouentũ, præter agros feraces, ac messi triticeæ accõmodos; præter herbida saginando pecori pascua; præter salis conficiendi industriam, illas opes præ cæteris ciues consectantur &

respectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas sibi vendicat. Quas ob causas viri integerrimi visum est hoc munere literario vobis gratificari, vestrosq; animos lucubrationibus hisce nostris demereri: quas eo magis gratas acceptasq; fore confido, quod non ab inquilino aliquo, aut alterius loci populari; sed eiusdem Reipublicæ ciue ac municipe sint profectæ: tũ quod ea vestro nomini atq; amplitudini dedicãtur, quæ summis pariter atq; infimis ex æquo futura sint vsui, quæque corporis valetudini prospiciũt, animoque cultum adferunt, ac mentem aliqua ex parte informant pietati. Deus Optim. Max. cui per Seruatorem Iesum Christum nostra vota nuncupamus, Rempub. nostram adaugeat, vobisq; omnibus in ea stabilienda firmandaq; successum incrementaque conferat. Zirizææ ex Musæo nostro: Anno redemti orbis Septemb. 1561. Calendis Ianuariis.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, IN SEQVENTES LIBROS PRÆFA-*tio, quæ argumenti vicem obtinet; atque obiter commonstrat, quo spectet libri huius ordo & series, & quam sit futura vtilis huius operis tractatio.*

QVO non minus vtilitatis, quam oblectamenti concipiat ac consequatur auidus Lector; quid præsens opus tractet ac complectatur, compendio indicare visum est, vt hinc documenta sumere volenti longæ vel inquisitionis, vel coniecturæ labor absit. Quocirca ne cui fucum fecisse videar, ac postmodum indignetur plausibili titulo sibi impositum, in ipso vestibulo, primoq. operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Quum enim nemo sit mortalium in tanto, tamq. acerbo humanæ naturæ lapsu atq. inclinatione, qui non minus in animo, quam corpore aliquam cladē acceperit, hoc potissime argumentum tractandū suscepi, vt corpori ab integritate delapso, tū animo vacillanti, atque ægritudine oppresso (commonstrata vtriusq partis natura) aliquam medicinam adhiberē. Itaq singulorum, prope dixerim, hominum mores, studia, conditiones, vitæ instituta, animi propēsiones, conceptus, voluntates, cogitata, molimina, qui &

quodq. corpus valetudine, quo habitu, & constitutione existat, quã potuit dilucide patefacere sum conatus quo quisq. vitiis quum corporis, tum animi, si qua vrgetur, mederi possit & obsistere, vel a morbis se tutũ præstare ac tueri, si ab iis liber sit & immunis. Quoniam vero corpus & anima sympathia quadã ac cõsensu inter se cõnexa sunt, virtutesq. ac vitia vltro citroq. deriuantur; atq hinc inde confluunt, mutuã paremq operam hæc ipsa exposcunt. Scio equidem a multis ambigi, atq. in dubiũ vocari, cuius partis humanæ naturæ morbus nocentior atq. homini magis exitiosus; quod vt non facile expediri posse fatear, ita omnibus persuasum esse cupio, maximam malorum partem ab anima internisque viribus proficisci: quod enim corpus morbosum animæ sit oneri, suamq. operam illi deneget, huius potius, quam illius incuria culpanda est Siquidem quum corpus animi imperio subditum sit, illiq obsequium præstare cogatur; munus animi, mentisq. officium est, domitis affectibus, illud in officio continere, ac ratione moderari. Vt enim liberior licentia, atq indulgentia mollior adolescentiam, lubricamq. ætatem deprauat, atq. deteriorem efficit, omnesq. animi neruos elidit; ita habenæ laxiores corpus ad voluptates, ad luxum, ad libidines, fœdasq cupiditates postremo ad innumeros morbos reddunt propensissimum: quorum omnium mens ebria, suiq oblita, origo exsistit, ac seminarium, quod omnem cultum ac salutarem doctrinã respuat. Miratur autem Cicero, quidnam causæ sit, vt quũ ex corpore & animo constemus, corporis curandi tuẽdiq. causa excogitata sit & quæsita medendi ars. Deorum inuentioni consecrata; animi vero medicinam adeo non desiderari, vt etiam pluribus suspecta sit & inuisa nõ paucis culta ac probata. Cuius erroris causam & culpam in animum transferendam quis possit ambigere? nam illi, nõ corpori iudicium defertur, ac de

Cõsensus corporis & animi.

Anima an corporis morbo nocẽtior.

Indulgẽtia quid efficiat.

Tusc. 3.

de

de doloris ſenſu iudicandi peritia tribuitur. Quocirca quum homo diuinitus originem ſit ſortitus, illiq. mens cœleſti lumine illuſtretur, atq. afflatu ſpiritus abunde perfundatur, par eſt vt naturæ ſuæ decus, amplitudinem, dignitatem, præſtantiam tueatur, vt ratione potius, quam affectibus ducatur, vt dotes mentisq ornamēta foueat atq. amplificet, vt corporis atq. animi incolumitati accurate proſpiciat, vt vtriuſque partis quum morbis, tum vitiis obſiſtat ac medeatur, quibus perficiendis obuia, nullique non expoſita eſt medicina, ac remedium ſalutare. Siquidem animæ ſalus ex puriſſimis Scripturæ fontibus; corporis vero ſanitas ex conſcriptis medicorum libris, aut ſalubri illorum conſilio parari poteſt, quibus hoc quiſq. obtinebit, vt aut non ægrotet, aut ſi quo morbo, vlloq. affectu tentari contingat, confeſtim illum excutiat atque amoliatur. Hæc ſtudioſe Lector præfari viſum eſt, quo quiſque intelligat, quid ſibi expetendum ſit, ac ſectari debeat, vt commode nullaq moleſtia aut valetudinis diſpendio vitæ curſum perficere poſſit, qua de re fuſius tractare inſtitui.

Mentis ſanitas vnde petenda.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIORIS.

De

LIBRI II.

6. *De frigidi & sicci corporis habitu; cui quoniam homo melancholicus subest, atque atræ bili obnoxius, illius quoque natura & conditio explicatur, quaq; ratione expugnari possit, edocetur.*

LEVI-

SANITAS QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, AVT expetendum magis, corporis sui notitiam exigit.

CAP. I.

RECTE mea quidem sententia omnis eruditionis atque eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo sustentatur notitia sui corporis, atque obseruatione earum rerum quæ aut prodesse aut obesse soleant*; denique continentiam in victu, omnique cultu corporis, ac prætermittendis voluptatibus; quæ, vt mea fert sententia non tam corpori, quam animo perniciosæ sunt atque infestæ. Quocirca summa cura quemque eniti decet, vt corporis sui habitum, qui in quatuor qualitatum Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci temperie ac mistura consistit, perspectum exploratumque habeat. Sic enim commodius, minorique negotio valetudini prospicere poterit, ac morbis, si qui ingruũt. obsistere ac mederi. Siquidem quum sanitas naturalis sit corporis, eiusque partium status & constitutio, qua omnes actiones ac munia citra offensam perficiuntur, omniaque membra nullo doloris sensu suas functiones obeunt: Morbus vero affectus præter naturam, qui actionem vel vitiat, vel impedit, illique cruciatus infert, atq omnia contra quam sanitas, deteriora efficit: nemini procliue promtumque erit præsentem sanitatem & qua fruimur, valetudinem conseruare, aut collapsam restituere; nisi in cognitione corporis, eiusque temperamento sit

Lib. 2. Offic.

Quid valetudinẽ fulciat.

Quid Sanitas.

Quid Morbus.

Anima hominis pars potior.

exercitatus. Et quamquam anima corpore sit præstantior, atque hominis potior pars, in eaque excolenda præcipuam curam impendi velim; corpori tamen accurate prospiciendum censeo, ne oneri sit animæ, illique ad præclara enitenti tarditatem moramque iniiciat. Vbi enim corpus valetudine inoffensa exstiterit, omnibus suis officiis inculpate fungitur, suaque munia alacriter obit, atq. expedite exsequitur; adeo vt animo cuius imperio vtitur, sit obsequentius, nec ad illius monita ac vellicationes obsurdescat. Scitum est illud Iuuenalis, animoq. penitus infigendum;

Anima & corp9 mutuam operã exposcunt.

Sat. 12.

Orandum est vt sit mens sana in corpore sano.
Fortem posse animum, & mortis terrore carentem,
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscunq. labores,
Nesciat irasci, cupiat nil: semita certe
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quas corporis animique dotes, ac munera mentis qui est consequutus, nulla huic obtingere potest firmior stabiliorq. possessio, & in quam fortunæ temeritas, rerumque humanarum æstus & concitatio minus iuris sibi vendicat. Siquidem præclaræ opes, facultates immensæ, sumtuosa ædificia, ampla longeque exporrecta iugera, ambitiosi tituli, atque appellationes honorificæ præ his sordescunt, nulliusq. sunt vsus aut pretii. Etenim, vt ex iis coniicias cætera.

Vera bona.

Sanitas auro potior.

Hor. lib. 1. Epist.

Non domus & fundus, non æris aceruus & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas: valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Quamobrem quum inter præcipua potissimaque bona, corporis atque animi incolumitas iure optimo referatur: par est omnes in hac assequenda souendaque certatim incumbere; ac cum ubi, um

suis

ſuis ſummis votis expoſcere hæc vitæ ſolatia; hæc fomenta, quo commodius nullaque moleſtia vitæ huius calamitoſæ curſum perficere liceat. Siquidem ſi Horatio conſentias; *Epiſt. ad Albium.*

Quid moueat dulci nutricula maius alumno?
Quam ſapere & fari poßit quæ ſentiat, & cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimam degendæ vitæ rationem inire velit, hoc in primis efficere præſtareque pergat: vt integra ſit atque incorrupta ſanitas, ac primum menti proſpiciat, deinde corpori, cuius fulturis animus ipſe ſuſtinetur, culturam adhiberi curet. Siquidem ex ignoratione noſtri, ac corporis animique neglectu in morbos varios, atque affectus innumeros vel inuiti rapimur, ac tanquam nauis onuſta mercibus ingruente tempeſtate valida, in perturbationum ſcopulos deferimur; eoque fit, vt multis præmaturæ vitæ ſtamina ſuccidi contingat, multoſque properata morte confici, qui nullum tuendæ conſeruandæque valetudinis diſcrimen ac delectum habere curant. Quo ſpectat ſalubris illa cum primis Sapientis admonitio: *Circumſpice ne moriaris tempore non tuo.* Quo quemque commonefacit, vt conſiderare vitæ curſum inſtituat, atque ita moderetur rebus ſuis, ne luxu vitæque intemperantia accelerari interitum contingat; ac nondum confecta ætate, decurſoque æui ſpatio ante diem opprimatur. Quiſque autem ſecum ipſe expendat, quam calamitoſa res ſit, plenaque tædii, circumferre corpus fœdiſſimis vndique morbis contaminatum, atque oppreſſa ratione, mentem internis vitiis inquinatam. Qui, cedo, huic vita eſſe poſſit ſuauis & iucunda, animuſque tranquillus ac placidus? Quum itaque nulla res ſanitate ſit potior, huius tutelæ ac conſeruationi ſedulo quiſque inſiſtat; deni-

Noſce te ipſum.

A naufragio ſimile.

Eccleſ. 7.

Immatura mors.

Naturæ mutatio.

que obseruet quantum a moderata temperamen-
ti ratione defluxerit, ac sit delapsus. Quæ conside-
ratio eum vsum est habitura, vt si valetudo firma
exstiterit atque illæsa, fulcire illam, suisque admini-
culis stabilem præstare pergat. Sin deteriorem na-
ctus est, vel quæ collapsa sit, atque ab integritate de-
flexerit, illam erigat, atq. instaurare curet, habitum-
que saniorem emoliri. Vt enim humores alii in alios

Humorū mutatio.

promte transeunt, ac mutationes sustinent mode-
rato exercitio, appositisq. cibis, & quæ calori natiuo
fomenta ministrant; sic deterior corporis status ac
decolor efflorescit salubri victus ratione, atq. in me-
liorem reducitur. Et quemadmodum membra fra-
cta, rupta, conuulsa, suisque sedibus mota instaurari
videmus; sic valetudo inclinata vel imminuta resti-
tui potest, atque in integrum reuocari. Sunt autem

Ab arboribus simile.

quum mentes, tum corpora humana propemodum
vti frutices atq arbusta; quæ si commode atq. accu-
rate tractes, si industriam operamque etiam incultis
atque infœcundis adhibeas, aut denique, vt Virgilius
præcipit,

Libro 2. Georgic.

Inseras, vel scrobibus mandes mutata subactis,
Exuerint siluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequuntur.

E diuerso, coloni incuria agri sterilescunt, ac
squallore situque obducti nullis sementibus efficiū-

Animi cultus.

tur accommodi. Animorum quoque par est ratio.
Siquidem generosæ mentis, bonæque indolis non-
nulli improborum commercio, ac praua educatione
siluescunt, atque a naturæ integritate desciscunt. A-
lii vitiosam naturam nacti, educationis ac doctrinæ
beneficio ad frugem perducuntur. Quapropter non
est, quod quis in animum inducat, sibiq; persuadeat,

Simile a re fluida.

deteriorem habitum mutationem non perferre,
quum rudiora etiam impolitaque ingenia, ac disci-
plinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis v-
daque

daque argilla, fingi flectique possint, atque artificis docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci: Sic in natura rerum insitione, qua nihil excogitatũ solertius, agrestes arbores mitescunt: In animantium genere, feræ atque immanes belluæ officio hominum mansuescunt ac cicurantur. Documento est Mago Carthaginensium dux clarissimus, qui primus teste Plinio, leonem domitum ac mansuefactum manu demulcere ausus est, damnatusque illo argumento, quod nihil non persuasurus videretur vir tam artificis ingenii, eoque male illi credi libertatem censebant, cui in tantum etiam cessisset feritas. Cæterum Melancholicos vel alterius conditionis homines, modo ne diutius intemperies inoleuit, atque ætas sit prouectior, in meliorem habitum demigrare posse, non est quod quis ambigat: quum nemo non perspiciat vinum meracum, calorisque satis intensi, aqua gelida, vel mitiori succo dilui: tum vinum leue ac dilutum, saporeque aqueo, meraciori ac magis generoso liquore acui. Humores siquidem vel vitiati, vel aliena qualitate imbuti, alterius humoris commixtione mitescunt, atq; exuta natiua qualitate, extraneam asciscunt. Sic choleræ feruor affuso sanguine, ac phlegmate mitigatur. Phlegma seu pituita, flauæ bilis admixtione calorem concipit, minusque qualitate frigida, atque humida corpori infesta est. Pari ratione de reliquis statuas. Adferunt autem ad hæc adiumenti plurimum alimenta, ac laudabilis succi cibi, ex quibus humores, & qui inde emanant, spiritus mentis incitabula, suam naturam sortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctionem & excitandos spiritus, somno, exercitatione, vino, modo id generosum sit, ac moderate, vt cætera, exhibeatur. Sic enim spiritus synceros excitat, ac lucidos, minimeque densos, ex quibus emergit alacritas, mentisque hilaritas &

Simile ab insitione.
Simile ab animantibus.
Libro 8. cap. 17.
Mago leonem domuit.
Simile a diluto vino.
Quid cõcoctionẽ perficiat.

erectio. Alimenta siquidem quæ in humores elaborantur, vino perfusa, ac salubri succo macerata liberius permeant, ac corporis conceptacula patentiora laxioraque efficiunt. Nihil itaque est quod mentis nebulas æque discutit, ac mœrorem animis nostris eximit, quam congerrones festiui ac lepidi, *moderatus vini vsus.* Exhibuit huius rei illustre exemplum Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humanitatis officia ita occalluit, vt nullis affectibus etiam natura nobis insitis moueretur; is tamen, vbi vino incaluit, exhilarescere cœpit, tum festiuus esse ac venustus. Quum autem ex sodalibus sciscitaretur quidã, cur, quum esset ad prodigium vsque seuerus ac rigidus, inter pocula tamen exhilaresceret: lepide respondit, lupinis se assimilem. Quod leguminis genus, tametsi amarum sit, adeo vt vermes interimat; maceratum tamen atque aqua perfusum, exuta elotaq. amaritudine dulcescit. Est autem hoc omnibus natura insitum, vt cibo potuq. irrigato corpore amarulentia, omnisque mœror ac tristitia discutiatur. Excitantur enim spiritus moderato vini vsu, ipsaque mens, quæ impransis elanguescit, atq. vt ignis, cineribus obductus, consopita est, reuiuiscit. Quo fit vt corpus mortuum viuente sit ponderosius, quod omnis spiritus in auras euanuit, ac ieiunum bene pasto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos ac tetricos ad symposia, ac geniales accubitus exstimulare soleo. Sic enim post Platonem;

Eccle. 31.

Tetrici quando festiui.

Zeno quã do festiuus.

Lupinorũ natura.

Prãsi ieiunis erectiores.

Cur mortuus viuẽte põderosior, & grauior.

Hor. li. 3. Carm. Od. 21.

> *Narratur & prisci Catonis*
> *Sæpe mero caluisse virtus.*

Qui vir tametsi esset inamabilis, vultuque toruo, seueritatem tamẽ & supercilium illi excussit vinum adeo, vt inter conuiuas blandus esse cœperit, moribusque plane comicis. Sensit enim vir is, licet esset censor rigidus, ac grauitate Stoica, naturam humanam exposcere aliqua auocamenta, nec diu posse

subsi-

subsistere, nisi aliquid laxamenti sibi imperet, ac rebus seriis oblectamenta intermisceat. Quapropter seipsum quisque excutiat, atque exploret, quid exigat naturæ conditio, quis sit corpore status, qua re iuuari, offendique se percipiat. Quod si æquabilis exsistat ac temperata corporis habitudo, similib. foueri debet ac conseruari. sin ad intemperiem deuexa sit, contrariis erigi, ac resarciri postulat. Ita siquis ex humorum redundantia, turgenteque sanguine, ac spiritibus sit in Venerem concitatior, aut plus satis petulcus ac lasciuus, immutata victus ratione vitæque instituto, ad seueriorem habitum, ad mores sedatos se componat: sin seuerior sit, magisq. quam par est, morosus, aut querulus, denique præfractus, durus, intractabilis, & quem nullis blandimentis, nullisque verborum lenociniis emollias, hic ad vitæ genus reuocandus est, quod paulo sit mitius, sic vt tripudia, cantilenas, suauia mulierum, blandimenta atque amplexus non exhorrescat, modo omnia honestati decoriq. inseruiant, atque intra mediocritatem, intra coniugii limites consistant. Est enim, vt Columella ex Xenophontis Oeconomico prodidit, maritale coniugium ita comparatum natura, vt non solum iucundissima, verum etiam vtilissima, vitæ societas ineatur: & ne genus hominum temporis longinquitate spectaret ad interitum, marem fœminæ legitime Deus coniunctum esse voluit, vt ex indiuidua societate, mortalibus adiutoria non deessent, ac præter amorem gignendæ sobolis mutua vitæ ac fortunarum coniunctio illos deuinciret. Cæterum cum tria a probatissimis viris qui omnium valetudini optime consultum cupiunt celebrata sint;

Sua cuique natura exploranda.

Utilis aliquãdo natura mutatio.

Lib. 12. c. 1.

Gene. 2.

Connubii cõmoditas.

Vesci citra saturitatem,
Non refugere laborem,
Vitale semen conseruare,

Tria saluberrima.

Ad hanc amussim, ac normam totius conseruandæ sanitatis rationem exigendam censeo. Siquidem quum frugalitas, profligata crapula atque ingluuie, salubre corpus constituat: exercitatio vero excussa ignauia corpus validum reddat, ac vegetum, tum si ex Virgilio documenta sumere libeat,

Georg 3.

Nulla magis animi vires industria firmat
Quam Venerem, & cæci stimulos auertere amoris.

De spirituum natura, ac differentiis: tum quid in corpore humano efficiant, quosque affectus pariant.

CAP. I.I.

QVoniam spiritus caloris natiui, cui subest humor, primigenius fomes est ac vehiculum: ipsaq. anima illius ministerio suas facultates profert, & actiones perficit: de illo eiusque differentiis proxime differendum. Siquidem quum tria sint in quorum temperie ac moderatione corporis humani incolumitas consistit, Humor vitalis, Calor innatus, & spiritus qui omnia connectit, suaque vi imbuit, operis instituti ratio exigit, vt de illo quoque verba faciamus. Humor fomentum est ac pabulum caloris innati qui illi incumbit, eiusque munere subsistit & conseruatur. Humori calor insidet, illoque perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animantia, quæque viuunt, aluntur, augescunt, nutriuntur, ac procreationi insistunt. Spiritus caloris sedes est & vector, cuius opera ad singulas corporis partes per riuos ductusque arteriarum deuehitur. Quocirca merito censetur is spiritus primum ac præcipuum obeundæ functionis instrumentum, quod vim conferat in proferendis ciendisque actionibus. Tria hæc indiuulse inter se cohærent; mutuasque operas conferunt, nec absque vitæ interitu separari possunt, atque fit vt vna definitione comprehensa, eorum

In tribus corp9 consistit.

Humor.

Calor.

Spiritus

vim ac naturam ſic explicemus. Calor innatus nihil aliud eſt, quam humidum primigenium, inſito ſpiritu & calore vitali vndique perfuſum. Cæterum quum ſpiritus, vitæ calorem contineat, omniumque facultatum ſit moderator, ac per corpus celerrime diffuſus vires ſuas vndique deuehat; corporis denique animique ſtatum manifeſte immutet, quum reliquis, tum huic præcipue labor impendendus eſt, quo inſtaurari fouerique poſſit. Siquidem ſi is ſyncerus eſt, ac defæcatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moreſque integros conſtituit, denique affectus placidos ac ſedatos;

Calor innatus, quid.

Spiritus puri quid efficiant.

Compoſitum ius faſque animi ſanctoſque receſſus
Mentis, & excoctum generoſo pectus honeſto.

Perſ. ſat. 2.

Quod ſi quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus ſit, perturbari mentis ſecuritatem contingit, atque ad enormes impetus incitari. Vt enim venti ac flatus impetuoſi, vbi terræ marique incumbunt, ſæuiſſimas tempeſtates excitant, ac damna rebus inferunt: ita ſi inquieti ſint noſtri ſpiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus, ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excuſſo nauclero, auulſoque clauo, in perturbationum ſcopulos illidunt. Exſtinguuntur autem, vel detrimenta concipiunt inſiti nobis ſpiritus halitu fœdo, immodica Venere, intempeſtiua vigilia, æſtu ac labore nimio, inedia, mœrore animi, ac triſtitia: quo ſpectat illud Sapientis; *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: ſpiritus triſtis areſcere facit oſſa: ante tempus enim ſenectam adfert mœſtitia, animuſque ſolicitus, atque anxia cura ætatem imminuit.* Recreat autem reficitque illos ſomnus placidus, vinum lene & generoſum, confabulationes feſtiuæ, exercitatio moderata, odorum ſuauitas ac fragrantia, quibus ſpiritus etiam extenuati atque euaneſcentes reuiuiſcunt: quod in his perſpicimus qui animi deli-

A tempeſtat. ſimile.

Impuri ſpiritꝰ nocumẽta.

Quæ ſpiritus vitiant.

Prou. 17.

Eccle. 30.

Quæ ſpiritus foueant.

quic collapsi exstinctę sopitæque animæ speciem adstantibus exhibent: hi siquidem admotis odoriferis restituuntur, atque in pristinum statum reuocantur. Cæterum cum spiritus vapor quidam sit, siue effluxus, atque exspiratio quæ ex humoribus emanat: in primis instituenda exquisitissima victus ratio quo alimenta in laudabiles succos elaborata, spiritus synceros pariant, ac defæcatos. Sic enim suaues halitus, minimeque densi ac fuliginosi vapores in cerebrum delati, sensuum instrumenta nulla caligine offusa; ad perficiendas actiones futura sunt adiumento. Et quamquam cor ipsum fons statui solet, ex quo spiritus scaturiunt, quod arteriæ ex eo producantur, vt nerui a cerebro, venæ ab hepate, pro loci tamen diuersitate ac natura mutantur, atque alias appellationes sortiuntur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum quæ in homine vigent, primaria origo ex ipsis generationis principiis, hoc est, genitali semine, maternoque sanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriuntur, ex quibus spiritus emergunt. Quæ vt exactius intelligi queant, spirituum procreationem, naturam, vires, differentiam, effectusque singulatim exsequar, sumto a naturalibus facultatibus ac potentiis exordio. Illorum enim munere efficitur, vt ingesto concoctoque cibo corpus alatur atque augescat, tum nutrimento vndique perfundatur. Constituuntur autem virtutes, quibus aluntur atque augescunt exhibito nutrimento animantes, quatuor: Vna quæ attrahit, allicitque cibaria. Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atque immutat, Quarta quæ expellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis partibus sunt insitæ, primaria spirituum origo referri debet. Primum enim cibus dentibus attritus, confectusque mandibulis, in ventriculum reconditur, quem etiam is ad se rapit, antequam in faucibus ipsoque

Spiritus quid.

Cor vitæ fons.

Spirituū origo.

Quatuor virtutes naturales.

Cōcoctionis ac digestionis munus.

ipsoque oris vestibulo exacte aut accurate sit læuigatus; deinde concoquit, digeritque, ac sibi reddit assimile, sic vt cedat in proprium membri tum nutrimentum, tum augmentum: alienum vero abs se repudiat ac reiicit, hinc itaque primum spirituum rudimentum atque incoatio. Quod si naturæ vis in conficiendo cibo sit valida, omniaque exacte perficiantur, spiritus puros lucidosque elaborari contingit, ac minus caliginosos: sin concoctio impediatur, aut aliqua subsit temperies, cibi in ructus vaporosos, in flatus, halitusque nidorosos transeunt, qui ex hypochondriis seu præcordiis sursum delati cerebro mentique infesti sunt, sic vt tales ad iurgia, rixas, contentiones, dissidia leuissime incitentur. Vbi enim non satis excocti sunt humores atque attenuati, impuri ex his emergunt spiritus, qui corporis animique statum manifeste immutant. Quocirca summopere euitanda cruditas quæ humores vitiosos, ac spiritus turbidos parit, siue ex optimi succi cibis, seu prauis proueniant, tametsi deteriores morbos adfert frustrata concoctio, vbi ex vitiosis alimentis contrahitur. Siquidem hi odores fœdos, olidosque ructus exsudant, atque extimam cutem scabie ac pustulis vndique deformant. Quum enim in corpore humorum copia coaceruatur, necesse est ex assidua obstructione ac putredine febres exoriri, ac morborum examina pullulare, nisi labore assiduo, ac commoda exercitatione, expurgatis excrementis, humores in syncerum sanguinem fuerint reducti: tunc enim emanans suauis halitus caput reficit, ac cerebri squallorem rosido madore temperat, irrigatque alioqui turbata concoctione, vapores in caput assiliunt densi ac fuliginosi, qualem humecta lingua, aut pice, seuoque oblita effumant. Quo fit vt mens alienas, absurdasque imaginationes concipere soleat, ac non

Affectuum origo.

Cruditas noxia.

Oppilatio & putredo morborum origo.

Simile a lignis virentibus.

numquam ad delirium, maniam, phrenesim, melancholiam, furorem, aliumque mentis errorem deueniat. Quod si ventriculus munere suo probe fungitur, nec penitus frustrari concoctione contingat, ipsique meatus, qui ad hepar, reliquasque corporis partes porriguntur, liberum transitum humoribus concedunt: assurgunt quidem ad caput vapores, sed qui minus noxii sint, nullamque effatu dignam perturbationem mentis inferant, sic tamen vt ab affectibus non prorsus sit immunis ac libera, sed quos in potestate habeat, ac facile cohibere possit. Naturalis itaque spiritus ex puriore alimento in hepate cõfectus, reliquorum principium exsistit. Siquidem spiritui vitali, deinde animali materiam, ac velut alimentum sese exhibet, sic vt animalis vis ac facultas, naturali spiritu, vt instrumento vtatur ad cupiditates, atque enormes impetus, ad quos vel oppressa ratione, vel sopita subinde instigamur. Vt enim in seditione ciuili, tumultuque publico magistratus ægre coercere potest populi conatus, atque improborum molimina: sic ratio ac vis mentis non facile compescere potis est vitiosos affectus atque effrenatas indomitasque cupiditates, quæ ex immoderata ingluuie ac temulentia ingrauescunt. Quis est autem, qui bene vuidus, ac vino affatim perfusus in Venerem, obscænasque cupedines non proruat? Distento enim vinolentia ac cupediis corpore, genitalia imoque ventri annexæ partes turgescunt, atque oborta tentigine in libidinem despumant. Hinc auribus, mentique exitiales cantilenæ, indecoræ saltationes, amplexus, contractusque indecentes ac suauia, tum pleraque alia quæ præter spumantes pateras mensis inferri solent. Sic lasciua saltatrix Ioannis Christi præconis capiti exitium attulit, atque vt id præcideretur, incestus, ac funesta saltatio occasionem præbuit: adeo enim fœdus ac perniciosus amor,

Affect9 quando mitiores.

A politia simile.

Quid luxus efficiat.

Matt 14.

ior, ſcelerati Regis mentem perſtrinxit, vt a recta tione, ſanoque iudicio diuulſus, illi vitam eripi aſſus ſit, cuius ſalubris conſilio, ac monitis ſolitus t acquieſcere. Quæ Euangelicæ concionis ſeries ommonefacit Optimates quoſque, & quotquot eip ſunt deſtinati, ne temere ſæuiant in innoxios, loſque morte ac tormentis afficiant, qui doctrina ana hominum mentes imbuunt, ſed modis omnius obſiſtant factioſis: tum iis qui contra æquitatem, ontra ius faſque aliquid moliuntur, ac tranquillitaem publicam labefactant. Cæterum corporis hunani opificium ac ſtructura ex multis partibus conlata eſt, multoſque ordines, vt Ciuitatis ſtatus, in e complectitur. Conſtat autem Reſp. ex infima plebe, quæ baiulos, vectores, nautas, cerdones, aurigas, aupones, opifices, lenones ſordidos, laneos, coquos, artores, complectitur: deinde negotiatores, quorũ nonnulla pars calliditate ac verſutia captant ac venantur tenuiores, licet inter hos ſint qui honeſte ac liberaliter, nullaque fraude mercaturam exerceant, vt ſalinatores Zirizæi: proxime patricios ac Senatorii ordinis, conſulariſque dignitatis viros, qui legibus ac plebiſcitis multitudinem confuſam ac ſubinde tumultuantem in officio continent omniaque pacata præſtant ac quieta: poſtremo illos, quorum profeſſio ſublimior, qui animos menteſque hominum ad mores integros, ad probitatem, ad ſyncerũ Dei cultum informant atque inſtituunt; denique modis omnib. efficiunt vt fidei ac doctrinæ ſint capaces, ac fiduciam conſequendæ ſalutis a cæleſti patre ac Chriſto concipiant. Similis ordo ac membrorum quum decor, tum conſenſus in hominis corpore viget, ſuiſque muniis quæque pars præclare fungitur. Sic Diuus Paulus ex corporis, eiuſque partium harmonia ac concentu ad exſequẽdam cuique deſignatam functionem extimulat. Ita autem omnia

Ioãnis Baptiſtæ exitium.

Salutare conſiliũ.

Factioſis obſiſtẽdũ.

Respubl. forma.

Negotiatorũ verſutia.

Corporis ac Resp. comparatio.

1. Cor. 12.

Mẽbrorum decor & vſus.

membra inter se connexa sunt atque implicata, eaque inter hæc sympathia & consensus, vt si quid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodum percipiat, parique malo afficiatur. Sic, vt Chrysostomus ait, affecto pede, vel extremo digito infixa spina aut aculeo, reliqua membra condolescunt, adeo vt caput quo nihil honoratius, sese inflectat, oculi deorsum prospectent, manus habilitate curiosa spinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis est, quæ non aliquid subsidii afflicto membro conferre cupiat. Quocirca apposite ad persuasionem teste Liuio, vsus est huiusmodi exemplo Menenius orator, cum in discordia ciuili a patribus distractam plebem, sumta similitudine a tumultuantibus inter se intestino dissidio membris, in vrbem reuocauit: illustri siquidem Apologo commonstrauit seditiones vt in corpore, ita in Republ. ad totius perniciem atque interitum spectare: concordiam vero fulcire omnia in stabilem Reipub. statum, corporis vero habitum firmum ac salubrem perficere. Quam amice autem inter se omnia consentiunt, quantumque singula membra ex tot disparibus ac diuersis partibus inter se connexa, suo officio fungantur, ex se quisque experimenta capere potest: nulla est enim quamlibet minuta particula quæ non solum honestam speciem ac decus ostentet, sed etiam vsum commodum ac necessarium obtineat, & quæ quum partium, tum totius vtilitati inseruiat. Sic podex, intestina, ventriculus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac sanitatem perficiunt, quorum opera ac ministerio elaboratus cibus per venas in omnes corporis partes distribuitur. Quod si viscera conficiendis perficiendisque alimentis destinata sunt inualida, aut languescunt, vel denique aliquod subest vitium aut impedi-

Homi. 31. ad Corin.

Libro 2. decadu 1.

Apologus de membrorum dissidio.

Nulla corporis pars inutilis.

impedimentum, quo minus permeare, atque in habitum corporis perferri concoctus cibus possit, omnia in corruptelam deuergunt, quæ febribus morbisque omnigenis præbent seminaria, quæ antequam ingruunt, auersari, ac fastidire cibos homo incipit, atque oscitatione, nausea, pandiculatione seu distentione, ac rigore vexari. Et quoniam spiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrum obnubilant, fit vt morosi quoque efficiantur, ac leuissime incandescant, aliisque animi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis spiritus in hepate conficiatur, non potest is purus effici, nec in substantiam aeream attenuari, nisi id viscus ab omni affectione sit liberum. Cæterum vitalis spiritus ex naturali originem concipit ac procreatur, qui a corde per arteriarum decursus in vniuersum corpus diffunditur, moresque varios producit pro crassitudinis, aut tenuitatis ratione, quam partim ab alimentis, partim ab aeris ac regionis conditione assequitur. Sic qui Aquiloni sunt expositi, tractusque frigidos occupant, ob sanguinem crassiorem, densosque spiritus, animosi conspiciuntur, inhumani, formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceque minaci hominibus terrorem incutiunt. Quod vero ad pericula adeunda attinet, intrepide se omnibus obiiciunt, vitæque discrimina alacri atque infracto animo subeunt. Quæ naturæ conditio in Asianis desideratur: illi enim molles atque effœminati, ingruente vel leuissimo incommodo labascunt, illatoque minimo doloris sensu ingemiscunt, ac metu exalbescunt. Quod discrimen animorum inter belli ciuilis tumultus obseruatum his versibus expressit Lucanus;

Signa col lapsa va letudinis. Vnde nõnulli morosi.

Vitalis spiritus.

Vnde Aquilonares feroces.

Asiani molles.

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.
Omnis in Arctois populus quicunque pruinis

Lib. 1.

Nascitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaque capaces
Mortis, & ignauum rediturae parcere vitae.

Quibuscunque enim sanguis crassus exsistit, aerisque ambientis frigore densescit, corpulentos hi validosque spiritus obtinent: quo fit vt sint implacabiles, atque animi motus impetusque diuturniores habeant, & qui serius deferuescant, eoque fit vt eorum plerique accepto vulnere, conspectoque sanguine acrius in hostem insurgant, atque in pugnam incalescant ardentius. Qui vero subtenui sunt sanguine, exiles habent spiritus, citoque euanidos: incandescunt illi quidem ocius, atq. acriter certamen ineunt, sed confestim iis ira subsidet, atque ad primũ vulneris inflictum, sanguinisq; emanantis intuitum, animo deficiunt ac collabuntur. Caeterum ad componendos sedandosque animi motus, ad sopiendos affectus enormes qui ex spirituum aestu ac feruore ebulliunt, operaepretium mihi quisque facturus videbitur, si quo agatur spiritu, qua vi ad actionem impellatur, quam sint feruidi vel remissi mentis stimuli, excutiat. Sic enim ad temperiem ac moderationem reuocare poterit, quae vltra mediocritatem consistunt. Haec autem spirituum diuersitas, ex qua tantae ingeniorum, morumque varietates oriuntur, ab humoribus varias mutationes concipit. Ita anima, tametsi singularis sit, & vt Ciceronis verbo vtar, *vnigena* multiplices tamen actiones edit pro spirituũ natura, atque instrumentorum differentiis. Hinc tanta in animis hominum cogitationum, cupiditatum, affectuum, actionum, perturbationum varietas, quam aegre ratio ac vis mentis, nisi caelesti doctrina stabiliter atque inconcusse sit fulta, domare potest ac reprimere. Vbi enim naturalis vitalisque facultas vna

Sanguis crassus quid efficiat.

Sanguis tenuis quid efficiat.

Animae vis.

Unde animorũ varietas.

as vna cum insitis spiritibus inualescunt, atque ex alimentorum quum copia, tum qualitate vires collegerunt, rationis frenum excutiunt, ac spiritum animalem (nam omnes ex vno fonte promanant) in suam factionem pertrahunt. Quo euenit vt subeunte cogitatione aliqua noxia, in luxum, in libidinem, in obscœnas pudendasque voluptates homo proruat; vtque conspecta lasciua aliqua blandaque adolescentula, & cui aliquid venustatis inest, mens inardescat in illicitum amorem, atque ex affluxu humorum, concursuque spirituum qui ex toto corpore eo confluunt, indecore inguen turgescat, ac mentula efficiatur rigida, sic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, nisi Dei fiducia ac cælesti doctrina fultus, vitiosis cupiditatibus acriter obsistat. Insita est menti hæc ad malum procliuitas & inclinatio, *Ipseque sensus & cogitatio*, vt Moses ait, *ad prauitatem prona est ab incunabulis* Sed hanc labem exemit optatissimus Christi aduentus, qui cladem ac calamitatem quam Adæ lapsus nobis inuexit, morte ac resurrectione sua sustulit. Quæ cogitatio hoc in animis hominum efficere debet, vt quoniam spiritus ad vitia ac virtutes sint incitamento, omnibus modis illorum conseruationi quisque insistat. Et nunquam spiritus animalis sit cæteris præstantior, ac dignitate prior, ordine tamen est posterior. Siquidem ex naturali qui vaporem æmulatur, atque ex sanguine virtute hepatis promanat, vitalem, qui aereæ naturæ est, profert, illique fomenta ministrat: vitalis vero animalem procreat, qui tenuitatis ac subtilitatis ratione æthereus exsistit. Is enim in contextu reticulari ac cerebri sinuosis anfractibus elaboratus, odoribus rebusque suaue olentibus alitur ac recreatur, auraque salubri fomentum accipit: ab hoc omnis vis ac facultas, quam anima abs se depromit, & a qua omnes actiones procedunt, proficisci-

Vnde in corpore rebellio.

Vnde praua cogitatio.

Christus quid homini cõtulit.

Gen. 6. 8.

Animalis spiritus functio.

tur, eumque omnibus functionibus accommodat. merito itaque censetur spiritus hic animalis proprium animæ instrumentum ad sensus omnes, ad motum, atque agilitatem, ad musculorum neruorumque robur ac firmitatem tuendam: vires enim suas tanquam actionum opifices in neruos qui sentiendi mouendique potestate pollent, deuehit. Omnia itaque sensuum instrumenta spiritus animalis vi ac munere imbuta, ad obeunda munia stabilitatē consequuntur; argumento quod affectis obstructisque viis per quas is spiritus deferri debet, mouendi ac sentiendi potestas adimatur: quod in apoplexia, paralysi, tetano, multisque aliis morbis obseruamus: defertur autem in neruos spiritus animalis, vt radii solares per vitrum pellucidum. Et quemadmodum calor ignitus in candens ferrum penetrat, ac se diffundit, quamlibet durum sit, adeo vt mollescat, ac fiat tractabile: ita spiritus qui tenuissimus est, in neruos illabitur. Quæcunque itaque sensu motuq. atq. agilitate indigent, spiritus animalis vim exposcunt: quæ vero nutriri atque adolescere, vitamq. alimentis fulcire, naturalem vitalemque facultatem ac spiritus exigunt. Quocirca qui spiritus illæsos tueri velit, ac quam maxime synceros efficere, optimum corporis habitum moliri studeat: *Est enim*, Galeno teste, *singulare præsidium ad naturales facultates conseruandas fouendosq. spiritus temperamenti custodia.* Vt enim externi flatus ventorumq. concursus ac turbines corpora nostra multifariam afficiunt, ac non solum hominibus, sed animantibus etiam satis, messiq. triticeæ damna inferunt vel immodica humiditate, vel siccitate nimia, deniq. penetrabili frigore, vrentique calore: sic insiti nobis spiritus vel copia, vel qualitate multiplices perturbationes pariunt, ac corporis animiq. statum manifesto immutant. Vbi enim crassi exsistunt spiritus, densiq. ac frigidi, mentem obnubilari

Spiritus vt se per corp9 diffundat.

Simile a vitro, & candente ferro.

10. Meth.

Aflatib. externis simile.

Crass9 spiritu9 quid efficiat.

ari contingit. atque vt ſolem offuſa caligine, minus elucere. Quo fit vt iis ingenium ſit hebetius, magiſq. obtuſa mentis acies. Quale nobis ſpecimen exhibēt, qui ad polum Arcticum, ac mare glaciale deuergunt, quorum potiſſima pars vaſto validoq. corpore exſiſtunt, at nullo acumine ingenii ac præſtanti doctrina, quamquam hæc natio ſingulari pruden a ſereniſs. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta, mitigati animi indicia nunc proferat. Qui vero moderata frigiditate imbutos habent ſpiritus, conſtātes ſunt ac ſtabiles in obeundis rebus, animoq. obfirmato quiduis aggrediuntur, ſic vt non facile a concepta opinione reſiliant; verum ob frigiditatem ac calorem languidum niſi accedat educationis induſtria, qua iam olim expoliri cœperunt, non admodum acuti ſunt, aut emunctæ naris, nec denique callidi atque aſtuti, tum qui in circumueniendis hoſtibus nihil agant ſubdole & verſute. Quibus vero vel ex regionis conditione, vel cæli qualitate humidus ſubeſt ſpiritus, modo is moderatus ſit, facilem & expeditam formarum ſuſceptionem reddit, ſed fluxam ac cito perituram: neque enim facile figura, formaque rei, vt nec ceræ fluxæ aut fluidæ imprimi poteſt. Itaque obliuioſi ſunt, ſomnolenti, artibus diſcendis inepti, ingenio ſtupido, minimeque ſagaci, & quum corpore obeſo ſint atque humido, memoria minus valent; quod ipſum etiam in vehementi ſiccitate ſtatui debet. Quo fit vt ſenes ob ſiccitatem frigiditati coniunctam, obliuioſi exſiſtant, pueri ob humiditatem immodicam. Quæ qualitates meticuloſos etiam homines efficiunt, atque trepidantes, quique minus audaciæ habeant in propulſandis ferendiſque aduerſis, quod muliebri quoq. ſexui peculiare. Verū cuiuſq. regionis conditionem ac naturam, quam imitari populares ſolent, immutat educatio, inſtitutio, diſciplina: ſic vt promiſcua multitudo incultis

Erici Sueciæ Regis laus.

Sueci.

Germani.

Batani.

Hollandi cur ſomnolenti & obliuioſi.

Senes & pueri cur obliuioſi.

Educatio naturam immutat.

moribus conſpiciatur, quum viri politici, & qui ex patriciis ſunt prognati, immutata victus ratione, relictaque veteri, atque inolita conſuetudine optimum viuendi inſtitutum aſciſcant, ac ſe ſuoſque ad laudabiles mores componant. Quod ſi humiditas modico calore tepeſcat, vt iis qui loca incolunt plana, aprica, patentia pauciſq. arboribus conſita, quales ſunt Mattiaci Belgæ, qui hibernis menſibus frigore; æſtiuis ardore plerunq; infeſtantur, vt corpora ſortiuntur robuſta, laboribus aſſueta, membra articulata, cutem hiſpidam: ita animum pertinacem obtinent, obſtinatum, iracundum magiſque ferocem quam benignum: cæterum acri ſunt iudicio, prudentique induſtria, ac negotiandi peritia mire inſtructi, & qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ventos arcent, quique cælum habent ſalubrius, terram fluminibus ſcatentem, agros aquarum dulcium ductu atque irrigatione fœcundos, mitiori ſunt ingenio, minuſq; aſpero, ſed alii aliis prudentiores, atq; ad res gerendas magis apti. Sic Flandri grauitate dicendi, atque inuentionis ſubtilitate pollent. Brabãti excluſa ſeueritate, hilaritate animi ac morum comitate animos hominum conciliant; quamquam illi facilitate ſermonis ac verborum lenocinio grauitatem condire ſoleant. Quod ſi pectori ac cerebro incumbit ſpiritus calore humoreque temperato perfuſus, ii qui illius munere potiuntur, in rebus gerendis vigiles ſunt, acres, induſtrii, & qui ſagacitate, acumine ingenii, naturæ ſolertia, præſtantia doctrinę, dicendi peritia, atque vbertate cæteris præſtant, denique memoria rerum præteritarum tenaci ſunt ac firma, quæque non facile effluat, aut exoleſcat. Ita ſi qua illata ſit iniuria, poſt multos annos reuiuiſcit, nec mens vindictæ auida priuatam offenſionem obliterari patitur, Quem affectum calori adſcribo, quo animus

Mattiaci ſeu Zelãdi.

Natura maritimorum.

Flandri.

Brabãti.

Itali.

Itali cur iniuriarum tenaces.

animus indignatione ita exulceratur, vt eum humor diluere nequeat, aut exſtinguere. Adeo enim impotenter modo tacite imiſque præcordiis, modo aperte eorum pleriſque feruet animus:

Sic illis calido pectore maſcula bilis
Turgeſcit, quam non exſtinxerit vrna cicutæ.

Perſ. ſat. 5.

In horum confinio conſiſtunt, ac proxime accedunt, ſed aliquo interuallo Britanni, quibus quum languidior ſit calor, minuſque feruidus, atque ab humiditate ſuperetur, ſtatura quidem ſunt decenti, corpore ſucculento ac vegeto; verum humanitatis ſtudiis minus deditì, ac politioribus literis minus exculti, qui tamen ſi animum, vt cœptum eſt, præclaris rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiuntur apti, ad perdiſcendas artes appoſiti. Et quoniam ſpiritus habent craſſiores calore modico perfuſos, acres habent iras, motus ſtabiles ac diuturnos, quo fit vt implacabiles ſint, atque ægre animum excelſum atque elatum niſi obſequiis officioſis expugnari ſinant. Quod ſi ſpiritus ex feruore cordis, atque aeris regioniſq; qualitate impenſe calidus ſit, feruidos celereſque motus edit, ſed qui ob tenuitatem ſenſim deferueſcant. Quo fit vt vbi eorum nonnullis incaleſcit animus, temere atque inconſulte quiduis aggrediantur, nec ceſſent quin quod animo conceperunt, perficiant. Ita ſi qua ſubit animum conficiendę rei cogitatio, vt inter initia ægre excutitur: ita mens nonnunquam inſtabilis eſt & inquieta, niſi rationis freno coerceatur;

Britãni.

Britanni & Scoti acres habent iras.

Hiſpani.

Sic animum nunc huc celerem nunc diuidit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.

Virg. lib. 4. Æneid.

Quod etiam plerunque vſu venire ſolet iratis & vindictæ cupidis, tum iis qui furore vel amoris ſtimulis agitantur; quorum mens, quoniam æſtu quodam fluctuat, ac paulo momento hinc inde impellitur, non ſibi conſtant, nec certi fixique aliquid in

Hispani ingeniosi

finiendis consiliis statuunt. Qui vero ex iis se ad consectandas artes conferunt, quamlibet difficiles atque operosas, strenue nec sine laude in his versantur: quib. vero spiritus tenuis exsistit temperato calore imbutus, acre iis ingenium ac volubile, expedita ac profluens in dicendo celeritas: quibus & illæ naturæ dotes accedunt, vt ad excogitandum sint acuti, ad explicandum ornandumque vberes ac copiosi; ad eloquendum exprimendumq. quæ mente conceperint, prompti: quod autem ad animum morumque propensiones attinet, viuidi sunt, alacres, erecti, agiles, gesticulosi: plerique eorum quibus liberalis deest educatio, ac doctrinæ institutio, ingenio sunt mobili, captioso fallaci, infido, rerum nouarum auido, loquacitate futili ac vana; in consiliis captandis callidi ac versuti; adeo, vt quæ mentis impetus concipit, confestim quid statuendum sit, intelligant, ac mature perficere pergant: obiter vbi intenderint ingenium, ibi valet. Quum itaque spirituum diuersitas, atq; ingeniorum morumq. discrimina ex loci, aeris, regionis alimentorum conditione ac natura oriantur, quisque secum ipse expendat, qua re incolumitati prospicere optime possit, eaque declinet quibus aliquid subest vitii, & quæ cum valetudini, tum spiritibus officere, atque aliquid labis aut contagii adferre possint. Quocirca optima instituenda victus vitæq. ratio, atque aeris salubritas cum primis captanda. Hæc enim sanitatem etiam inclinatam ac labantem erigunt, ac spiritus maxime synceros efficiunt. Siquidem si corpus vitiosis humoribus redundat, si spiritus impuri sint, & cerebrum densis fumis, quos humores appellant, oppletum, & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tanta in animis hominum deliratio, tantusque mentis error, alienatio, stupor, desipientia, furor, dementia; vt ea quæ sensui exposita non sunt, videre se putent,

Galli.

Galli ingenio versatili.

Vnde error mentis.

eaque

eaque audire quæ nemo est eloquutus. Siquidem imaginatio iis corrumpitur; sensus communis qui diiudicat & discernit omnia, detrimentum percipit; memoria labascit, hebescit visus, caligant oculi, omnesq. animæ facultates, hoc est, insitæ vires quibus sua munia exsequitur, languescunt, suisq. officiis oscitanter perfunguntur. Si vero spiritus animalis ad amussim purus est, atque æthereus, qualis est halitus exacte elaborati sanguinis, non solum pellucida est oculorum acies, sed omnes sensus tum externi, tum interni vigent, ac functiones suas inculpate perficiunt.

De spiritu qui toti mundo, eiusque partibus insitus est, quiq. in hominem diuinitus delapsus, mentem eius peculiari munere imbuit. Obiter de bonis malisq. geniis qui humoribus spiritibusq. immixti, varias mutationes humanis animis inferunt.

CAP. III.

Spiritus vis quæ diuinitus in hæc inferiora delapsa, hanc machinam, mundique molem agitat, & quæcunque ambitu cæliq. complexu coercentur, fouet ac vegetat, in immensum se porrigit, ac longe lateque diffusa est. Hæc siquidem regit ac moderatur omnia, cunctaq. fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec est quod quisquam opinetur aut sibi persuadeat vllam esse vim aliam, quæ ista perficiat, quam spiritum illum, quo ab ipso rerum conditarum exordio mundus, quæq. oculis nostris obuia sunt, ac sensib. exposita, tam concinnũ ac decentem ornatũ. adepta sunt: *Verba enim Domini omnia formata sunt, ac spiritu oris eius omnis decor, species, venustas, atque ornatus eorũ. Ipse siquidem fouet, ac vegeta quæq. præstat, eamq. vim cõfert, qua propagare se, ac cõtinua serie omnis generis species proferre tueri ac cõseruare possint.* Sic immẽsus naturę opifex, reb. creatis verbo ac spiritu suo vim procreatricẽ indidit,

Spiritus natura.

Spiritus Domini.

Psal. 32.

Genes. 1.

Ioan. 1.

ac propagandi ordinem inseuit, quo posteritati ac successioni insistant, hoc est, spiritus diuinus in vniuersam creaturam diffusus, stirpes, animantes, homines sustentat, illisque vim impertit qua subsistãt. Itaque nihil est in tanta rerum vniuersitate quod efficacem Dei vim non percipiat, eiusque vbertate nõ saturetur. Condito siquidem cælo ac terra, primisque elementis, hoc est, rerum principiis constitutis, Spiritus diuinus iam inde ab initio ferebatur super aquas, hoc est, liquidam materiam alioqui effœtam, fœcundam præstitit. Cuius dicti sensum graphice expressit Basilius cognomento Magnus: *Spiritus Dei ferebatur super aquæ superficiem*, hoc est, fouebat, vitalemque fœcunditatem, atque animam vegetantem elemento liquido, ac omnibus rebus creatis contulit, sic vt spiritu cœlesti omnia essent perfusa ac concalescerent incubantis alitis more, fouentisque auis specie atque effigie, quæ vim caloremque vitalem illi imprimit, cui insidet atque incumbit. Cuius rei exemplum a gallina sumere licet, quæ oua animat, vitaque imbuit, atque animalculi figuram inducit. Quod itaque spiritus innatare aquis dicitur, aut elemento liquido incumbere, de fœcunditate illi indita intelligi debet. Cæterum quum vniuersa rerum natura, quæque spirant atque exsistunt, diuini spiritus munere potiantur, illiusque virtute subsistant, tum homines præcipua ac singulari prærogatiua omnia sunt consequuti, *atque animos habent ex æterna mente*, vt Cicero ait, *delibatos*, vel potius, vt Scripturæ testimonium proferam, *acceperunt spiraculum vitæ*, atque imaginem ex Diuinitatis archetypo descriptam. Hausit huius dogmatis ex Hebræorum fontibus tenuem auram, idque expressit his numeris Ouidius;

Spiritum aquis incumbere quid sit.

Hexa. lib.

Simile a gallina quæ pullos fouet.

Gene. 1.

Libro 3. De arte amandi.

Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Eſt Deus in nobis: agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Lib. 6. Faſtor.

Quam ſententiam Diuus Paulus ſacratiore philoſophia imbutus, Athenienſibus perſuaſam eſſe voluit, quo inueteratum auitumque errorem illis eximeret; atque ex illuſtri mundi ſpectaculo, apparatu ornatuq; viſendo, in quo Deus diuinitatis ſuæ ſpecimen cunctis exhibet, & conſpici poſſet & inoteſcere. Sic enim apud illos concionatur: *Deus qui fecit mundum, quæque illius ambitu continentur, ac ſit cæli terræq; Dominus, non in manufactis templis habitat, nec hominum manibus colitur, vllius opibus indigus, quum ipſe det vitam, atque halitum omnibus, omniaq; conferat. Per ipſum enim viuimus, mouemur, ac ſubſiſtimus; ſicut & quidã veſtratium poetarum indicat: nam huius progenies etiam ſumus.*

Act. 17.

Aratus in Phænom.

Cæterum quum homo tantis dotibus ſit excultus; eaq. munera mentis ab opifice ſit conſequutus, vt primum naturali inſitoque ſpiritu, deinde diuino afflatu incitetur, tum externi quoq; ſpiritus in corpus mentemq; inſiliunt. Veteres genios, Bibliorum codices ex miniſterio Angelos, hoc eſt, internuncios vocant, quod Dei iuſſa ac voluntatem ad nos deferant. Paulus Spiritus nominat *Adminiſtratores*, vt qui certis officiis deſtinentur, ac delegatum munus obeant apud illos qui ſalutem ſint adepti. Cicero, tum alii a regione alieni, *Lares familiares, ac domeſticos Penates, deoſque tutelares*, vocant. Horum duo conſtituuntur genera; quorum alterum boni, alterum mali nomine deſignant, quod illi ad honeſta quæque, atque ad res ſalutares inſtigent; ad ea quæ ſint incitamento, quæ homini prodeſſe poſſunt, atque ad ſalutem conferunt. Iſti ad improbitatem, ad dedecus, ad funeſta quæque ſolicitant. Hoc enim potiſſime meditantur, vt hominem omnibus malis inuoluant, ac longiſſime a Deo auertant. Quum autem ſint ſpiritus incorporei, vt grauis halitus; vtq.

Genii.

Hebr. 2.

Lares.

Boni Genii.

Mali Genii ſeu Lemures.

Simile a peſtifero halitu.

aura insalubris ac noxia, in corpus latenter irrepunt, ac non solum faces ministrant, incitantq; ad patranda scelera, sed vt pessimi consultores, impunitatem ac præmia pollicentur. Sic Adamum in errorem pertraxit versutus serpens, quum inquit; *Non moriemini, sed eritis vt Dii, boni maliq; conscii, atq; omnium rerum scientia ac cognitione imbuti.* Est autem Dæmon (nam hinc nomen sortitur) calliditate insidiosa, mille colis ac technis, mille nocendi artibus instructus; *qui se in mentes nostras, cogitationes, consilia, voluntates, tacite insinuare nititur*, quamquam id ægre perficere potest, cum Deus solus corda hominum explorata habeat, cui vni omnia nostra exposita sunt & aperta. *Ipse enim*, vt Paulus ait, *discretor est cogitationum atq; intentionis cordis. Nec est vlla creatura, quæ non manifesta sit in conspectu illius, sed omnia nuda ac resupinata oculis eius.* Quod Dauid quoque indicat: *Scrutator cordis ac renum Deus*; hoc est omnia perspecta habet, abditos quosque recessus penetrat. Exemplo sumto a remotissimis longeque dissitis visceribus: nihil enim corde ac renibus magis intimum, adeo vt per multos meatus, atq; incuruos anfractus deferri elaborati cibi debeant, antequam eo possint perduci: tum etiam illas potissime partes indicat, quod ex iis præcipue pullulare soleant mentis cogitata, atque effrenatæ cupiditates exoriri, quæ Deum non latent, nec abscondita sunt. Cæterum cum Dæmones spiritus sint aerii, ac longo vsu, diuinaque consuetudine, tum naturæ solertia multa perspecta habent, atque experimento comprobata, ex coniecturis, indiciis, oculis, vultu, gestibus, aliisque corporis motibus cogitationes internas eliciunt, quod etiam viro prudenti ac multarum rerum perito factu non difficile. Quocirca vt improbi ac fraudulenti negotiatores in hominum perniciem omnia moliuntur, omnemque captant occasionem qua illos circumueniant atque incautos impa-

Genes. 3.

Dæmō a sciendo.

2. *Par.* 26

Heb. 4.

Psal. 7.

Simile a remotiss. visceribus.

Quomodo Dæmoni cogitationes patent.

Homo homini dæmonium.

imparatosque opprimant: ita Dæmones nobis insidiantur, atque infesti sunt, & quo quisque vitæ integritate ac moribus spectatior, eo acerbius in illum virus suum exacuunt. Sic Christo non fuit veritus, nec erubuit Dæmon tentationum arietes admouere, atque ambitione, gula, regnandi cupiditate atque inani gloria illum oppugnare. Nec Paulum quoque diuexare puduit, cum elatione animi, tum aduersariorum sæuitia ac crudelitate. Iob quoque miris modis ab illo exagitatus violentos impetus perferre coactus est: verum qui omnia remuneratur ac compensat Deus, finem certamini imponit, ac sæuiendi mensuram præscribit, nocendique metam constituit. Quod ipsum documento cuique esse debet, nihil aduersus nos moliri Dæmones, nec in malis inferendis progredi, nisi vel annuente, vel conniuente Domino. Cum autem multis variisque nocendi artibus homines adoriantur, atque oppugnent, tum vero omnes tentant, explorantque aditus, si qua possint ex his quæ domestica sunt ac natiua, nullique non insita, adoriri ac conficere: sic hos qui sanguine redundant, ad luxum, lasciuiam, ebrietatem, profusionem, ad obscenos nefandosque amores, ad probrosas libidines, incestus, fœdosque concubitus incitant: Biliosos autem ac Cholericos ad iracundiam, ad rixas, iurgia, contentiones, conuitia, pugnas, cædes, latrocinia, seditiones, dissidia, exstimulant; ad ea quæ paranda ac perficienda faces ministrant: Melancholicos ad inuidentiam, æmulationẽ, amarulentiam, odium, indignationem, veneficium, fraudes, dolos, insidias, proditionem, mœstitiam, desperationem, ac diffidentiam; postremo ad calamitosum funestumque exitum adigunt: Pituitosis ac phlegmate oppressis ad desidiam; atq; ignauiam, torporem, veternum, inertiam, somnolentiam, incuriam, atque ad omnium virtutum neglectum suas

Matt. 4.

2 Cor. 12.

Iob 30.

Dæmones quatenus noceant.

Humores ad vitia occasionẽ præbent.

Ab externo aere simile. adiumento. Obiter vt aer tenuitate cæli temperatus vitalem ac salutarem spiritum impertit animantibus, herbisque virentibus; sic boni genii salubrem auram aspirant, ac mentes nostras suaui afflatu reficiunt. Mali vero, vt ventus pestilens, morbos & contagia: ita illi exitiale virus exhalant atque animis hominum pestem ac perniciem adferunt: *Ab iis enim prima mali labes hominumque ruina, atq; interitus*: sic vt opus fuerit instauratore illo mirifico nempe Christo, qui hominem pristino nitori atque integritati restitueret. Et quoniam tanta est humanæ naturæ imbecillitas, vt ægre aduersus sæuissimi hostis insidias possit subsistere, Christus Iesus subductus in cælum, Paracletum mitti curauit, qui nos fulciat, ac contra Satanæ insultus omnesque malorum incursus reddat inuictos. Hic est qui mentes nostras variis dotibus exornat, qui de Dei voluntate nos reddit certos, ac discussa omni diffidentia per Christum ad patrem nos prouehit. Erigit enim mentes nostras, ac consolando hortandoque efficit, vt concepta fiducia, omnia ab illo sperare ac petere audeamus ac patris nomen illi opplorare. Quin & ipse spiritus, quem Deus emisit in corda nostra, attestatur vna cum spiritu nostro, *quod eius sumus filii, & hæredes, cohæredes autem Christi.* Spiritus itaque diuinus mentium instaurator fidem ac credulitatem verbo Dei fultam nobis inserit, quæ fiduciam erga illum parit, certamque spem consequendi promissa. Et quum hæ virtutes non sunt otiosæ, vberrimum Charitatis operumque prouentum proferunt, ad ea quæ adminiculatur, ac vires confert Paracletus, vt stabiles ac fixos in nullos errores, aut superstitionem abduci nos contingat; quæ non aliud est teste Eusebio, *quam falsa quædam, atque ementita veræ religionis vmbra; aut fucata species, nullo fundamento nixa.* Sic ex Horatii sententia.

Sapien. 1. *Genes. 2.* *Paracle.* *Quid spiritus sanctus in nobis efficiat.* *Gal. 4.* *Rom. 8.* *Fides operibus stipata.* *De præparat. Euãg. li. 1.* *Superstitio.*

Maxima

Maxima pars vatum pater & iuuenes patre digni
Decipimur specie recti.
Fallit enim vitium specie virtutis, & vmbra,
Quum sit triste habitu, vultuq; & veste seuerum,
Nec dubie tanquam frugi laudatur auarus.

Iu. art. Poet.
Iuuenal. Saty. 14.

Fit enim plerumque Cicerone teste, *vt nonnulli optima consectati non tam voluntate, quam cursus errore fallantur.* Sic Paulus Iudæos non prorsus a pietate alienos censet verum aliquo duci studio, zeloque Dei, sed absque iudicio; ita non omnino errent in affectu pietatis, sed propter inscitiam; & quod in delectu hallucinantur, ac cæcutiunt, spiritu Dei destituti sunt. Cui vitio affines sunt qui inueteratos errores pertinaciter vel tuentur, vel tolerant, nec sustinent quidquam immutari eorum quæ irrepserunt: qui si imbuti essent spiritu illo munifico, non esset tanta in animis opinionum ac doctrinæ dissensio. Cæterũ nemo hæc parerga esse existimet, atque ab instituto aliena, nec in illud Horatii impingat;

Tusc. 3.
Rom. 10.
Zelus absque iudicio.

—— Amphora cœpit
Institui, currente rota cur vrceus exit?

In arte Poet.

Quum spiritus cælestis mentis innouator, dux sit ac moderator spirituum humani corporis, qui sedatiores exsistunt ac magis placidi, vbi hoc ductore reguntur, atque in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac seditionẽ in corpore concitare,

Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet.

Æneid. lib. 1.

De corporis humani elementis, primisque qualitatibus, ac generationis principiis, ex quibus homo constat, ac conflatus est.

CAP. IIII.

AB elementorum, non humorum facultatibus omnis temperamenti ratio deducitur, illisque vni-

uersam corporis structuram atque opificium acceptam ferre par est. Elementa statuuntur quatuor; Ignis, Terra, Aer, Aqua, quibus totidem subsunt qualitates; Calida, Frigida, Humida, Sicca; quæ ex circumfuso nobis aere, atq. alimentis vel commoda, vel detrimenta concipiunt; illorũ enim excessu defectuque vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatæ, innumeris morbis præbent seminaria. Cæterum quæ corpus nostrum afficiunt, ea teste Galeno, sunt genere duplicia; altera nobis congenita, & quæ euitare nequeas, ex ipsis generationis principiis velut radice orta; altera, quæ & declinare posses, & aliena sunt a corporibus nostris, non insita, sed aduentitia atq. externa, quæ tamen non minus, quam insita, corpus nostrum conficere atq. infestare sunt idonea, Cibus scilicet & Potus, quibus restituimus quicquid siccioris vel humidioris substantiæ effluxit; quæ tamen si immodica sint, aut vitiosa, excrementorum copiam ac morbos pariunt. His proxime accedit aer nos ambiens; qui vbi impense calidus est, vel siccus, aut immodice humidus vel frigidus, manifesto habitum corporis immutat. Cæterum vt propius, magisque apposite rem ipsam designem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia sanguis maternus, semenque genitale existunt: ille ceu materies quædam apta concinnaque, & opifici, vt argilla vda, ceraque fluxa ac tractabilis, ad quiduis effingendum sequax: semen opificis rationem obtinet. Constat horum vtrumq. ex iisdem genere elementis, ac qualitates iam memoratas in se complectitur; dissident tamen inter se temperamenti ratione ac mensura. Siquidem in semine plus est igneæ substantiæ atq aereæ, hoc est, ætherei spiritus est parciceps: in sanguine plus aqueæ & terreæ: quamquam in postremo hoc calidum præpolleat frigido, humidum sicco. Neque enim sanguis siccus

statui

Elemẽta quatuor.

Tuend. vale. lib. 1.

Cibus & aer aque necessarius.

Primordia hominis.

Seminis & sanguinis natura.

atui poteſt, at oſſa, ſed humidus: at ſemen ſangui-
e quidem ſiccius eſt; cæterum ipſum quoque hu-
nidum fluidumq. ac fluxile. Itaq; vtrimq; ex humi-
a ſubſtantia genituræ origo producitur, ſic tamen
t ex eo reliquæ corporis partes ſiccæ, nerui, venæ,
rteriæ, oſſa, cartilagines, elaborentur. Quod enim
n vtero ex illis principiis conceptum ac congloba-
um eſt, ſiccius redditum, veluti rudimenta ac linea-
nenta cuiuſque membri capeſſit, poſtmodum exa
ctam ſpeciem conſequutum, incrementa concipit,
tque ad iuſtam decentemq. magnitudinem proue-
itur: vbi vero ad ſummum deuentum eſt, oſſibus
b alimenti penuriam non vltra ſequacibus, incre-
nentum augmentumq. ſiſti contingit, nec progre-
i, aut amplius in longum latumque proferri. Ex co-
ioſo enim calore & humore ſpiritu vndiq. perfuſo
orpus decoram longitudinem aſſequitur. Quod ſi
ui vel ingraueſcente ætate, vel etiam adoleſcenti
us ex morbo aut affectione aliqua frigidus ſiccuſq.
abitus obtigerit, corpus iis macilentum fit, rugo
um, gracile, ſquallidum, ſtrigoſum, membraque in-
alida atque incurua. Simile enim quiddam iis eue-
it quod iumentis, quibus pabulum ſubducitur, at
que arboribus herbiſq. virentibus, quibus terræ ſuc-
us ſubtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quo mihi
mprobe atque inhumaniter facere videntur ludi-
magiſtri quidam, & quotquot erudiendis alendiſque
dolescentibus operam impendunt, qui inita qui-
lem, ac conſtituta non exiguæ pecuniæ pactione, in-
alubri, tenuiq. victu conuictores domi alunt, ac non
olum ſordide tractant, ſed carne ſubrancida, piſci-
us olidis, pane mucido tenuiter paſtos, ad ſubeun-
los ſtudiorum labores minaciter inſtigant: quo effi-
itur vt color eius defloreſcat, corporis ſpecies, o-
mniſq; decor & venuſtas aboleatur, nulla ſit alacri-
as, nullus vigor, mētiſq; erectio, ſpiritus deiectus, vir-

Ab oſsiũ natura longitudo.

Longitudinis cauſa.

Simile à ſatis.

Pueri nõ domandi inedia.

Vitiosus cibus naturā deprauat. tus minus viuida, indoles omnisque vis animi quæ vel naturæ beneficio, vel parentum industria, aut denique diuino munere insita erant prorsus exstincta: adeo vt non facile ad præclara iis incalescat animus, nec emergant ad quæ erant destinati, aut natura appositi. Quod ad externum vero habitum attinet, corpus plerumque circumferunt fœda scabie deformatum, atque ob vitiosos humores pustulis vndiq; exulceratum. Quo fit vt raro ad legitimam maturitatem, ac iustam magnitudinem, ad vires ingenuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decentem partium compositionem ac staturam deueniāt: *Staturæ breuitas vnde.* quod in ætate tenera ac pubescenti fame atque inedia domitis humori natiuo, qui continenter foueri postulat, alimenta subtracta sint: quo fit vt exhausto succo vitali, præmature senescant, ac properata morte confici contingat. Vocatur autem hæc affectio quæ frigidum siccumque corporis statum inducit Senium, quod omnibus quum animantibus tum *Senium.* stirpibus corruptelæ interitusque causa exsistit. Est enim mors non alius, quam naturæ, hoc est, caloris *Mors quid.* genuini, insitique humoris, in quibus vita consistit, exstinctio: ad quam nonnulli properantius deueniunt, vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex intemperantia vitæ, immodica Venere, intempestiua vigilia, mœrore animi, tum plerisque aliis quæ præter ætatis rationem ac naturæ cursum, festinatam senectutem, mortemque inopinatam accelerant. Quam multos autem videre est seniculos corpore vegeto ac sacculento, membris validis, ingressu firmo, cruda prorsus viridique senecta, non ob aliud, *Cruda senecta vnde.* quam quod vitæ suæ optime moderati sint, nec adolescentiam intemperanter aut libidinose transegerint: quum iuuenum plerique conspiciantur effœti, elumbes, eneruati, corpore arido, colore pallido atque exangui, quod tota pubertas, ac iuuenilis

virtus

rtus immoderato vitæ Venerisque vsu & consue
dine sit exhausta, ac flos ætatis attritus. Vt enim *A florib. simile.*
ores Martii, quibus ineunte vere nihil spectatius,
quilonio vrentique vento decussi, marcescunt; sic
mnis iuuentus & florescens ætas accepto incom-
odo, intempestiue atque ante maturitatem are-
it. Quocirca vt quis noxia euitare possit ac vitam *Iuuentus vnde effœta.*
uam maxime longam efficere, tum senectutem
nsequi minus grauem atque onerosam, ineunda
tio, qua valetudo firma perfici possit, ac stabilis; aut
inclinata sit, qua erigi possit atque instaurari. Sunt
tem non parum multa, quæ illam labefactant ac
bruunt, quæque ingenitum nobis temperamen-
m conuellunt, variant, alterant, corrumpunt. Si- *Quæ valetudini officiunt.*
uidem ex alimentorum facultatibus, victusque
tione humores diuersas qualitates asciscunt; qui-
us accedunt balnea, æstus, exercitatio, frigus, las
tudo, sitis, inedia, somnus, quies, aeris status, af-
ectusque animi, quæ corporis nostri habitum mul
fariam immutant, ac magna ex parte in deteriorem
piunt. Sic corpus quod calidum humidumq existi-
t, in frigidum ac siccum, vel etiam aliam qualita-
em sensim delabitur: ætatis quoque accessu, tempo-
is decursu, rebus secundis vel aduersis, fortunæ suc-
essu vel inclinatione multa homini obueniunt, quæ
aletudinem labefactant. Quo mihi apposite dixisse
isus est Horatius;

Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt —— *In arte Poetica*

Cui consentanea est illa Iobi sententia, qua na-
uræ humanæ conditionem fragilem, fugacem, ina- *Cap. 14.*
em, momentaneam, multisque incommodis, peri
ulis, mutationibus obnoxiam graphice expressit;
*omo natus e muliere, breuis æui est, ac plenus miseriæ, qui
uasi flos spectatissimus, exoritur, sed conteritur, atque eva
escit velut vmbra, nec vnquam in eodem statu persistit.*

Singulis enim ætatibus, hoc eſt, certis annorum interuallis ac ſpatiis mutationes incidunt. Eſt autem Ætas vitæ curriculum ac decurſus, vel ab infantia ad ſenectutem progreſſus, in quo conſtitutio corporis humani immutatur, atque aliud ex alio temperamẽtum acquirit, quod ipſum poſtremo ad interitum deuergit calore natiuo exſtincto. Sic Infantia, quæ omnium humidiſſima eſt, plurimum caloris innati continet, quarto anno aut ſeptimo mutationem ſuſtinet, ac plerumque iis annis periclitamur. Huic proxime ſuccedit Pueritia, quæ ad annum plus minus decimum quintum producitur, ac non parum multis incommodis diuexatur: Pubertas vero quæ & ipſa plurimis malis expoſita eſt, anno decimo octauo perficitur: Adoleſcentia autem præceps ac lubrica, anni quinti & vigeſimi termino includitur, quæ ætas partes quatuor complexa; primam ætatem conficit, quarum nullam non varias mutationum vices ſubire quotidiana experimenta commonſtrãt. Porro Iuuentus, ſeu ætas florida, in qua corpus animuſque viget ac floreſcit, ad annum quintum & triceſimum profertur, in ea quæ ætate affatim inualeſcit ſanguis, atque humor nonnihil abſumitur; quo fit vt id temperamentum progreſſu temporis calidũ ſiccumque cenſeri incipiat, quum adoleſcentia humore ac calore abunde fuerit perfuſa. Conſtans vero & virilis ætas ad quinquageſimum annum, aut paulo vltra progreditur; quo tempore tempeſtiua maturitas ſe profert, ac mens conuerſis ſtudiis, omnia conſiderate, prouide, prudenter agit: corpus vero æquabiliter, atque in eodem tenore conſiſtens non magnam mutationem percipit ad annum vſque ſexageſimum tertium aut quintum: tunc enim labenti atque inclinatæ ætati iam iamque ingraueſcenti frigidus & ſiccus ſtatus inducitur, qui primus eſt ſenii ingreſſus ac veſtibulum; proximus autem

Quid ætas. *Ætatũ mutatio.* *Infantia.* *Pueritia.* *Pubertas.* *Adoleſcentia.* *Iuuẽtus.* *Virilis ætas.* *Senecta.*

d decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt
ion exoptanda temere, ita non pertimeſcenda vi-
is Chriſtianis, quum mens concepta fiducia ſuauio-
is vitæ, ac reſurrectionis ſpe fulta, alacriter hinc e-
nigrandum ſibi perſuadeat. Interim quiſq. efficere
ooteſt in huius æui decurſu, vt ſuperioris ætatis tem-
oerantia, ac vitæ moderatione nonnihil præſidii ſi-
oi paret; aliquid priſtini roboris conſeruet, quo ſe-
ectutem minus effœtam ac laborioſam experia-
ur: quum enim omni ætati certus præſcriptus ter-
ninus, tum huic nullus conſtituitur, niſi vitæ exitus
nortiſque exſpectatio. Cæterum Pythagoras non
nſcite quadripartitas anni varietates ac temporum
iciſſitudines, hoc eſt, Veris, Æſtatis, Autumni, &
Hiemis diſcriminata tempora duobus æquinoctiis, ac
otidem ſolſtitiis comprehenſa quatuor hominum
ætatibus accommodat, cuius ſententiam hac verbo-
rum ſerie complexus eſt Ouidius;

Vt mors nō ſit formidabilis.

Temporū anni & ætatū comparatio.

Meta. li. 15.

Quid? non in ſpecies ſecedere quattuor annum
Aſpicis, ætatis peragentem imitamina noſtræ?
Nam tener & lactens, puerique ſimillimus æuo
Vere nouo eſt, tunc herba virens & roboris expers
Tranſit in Æſtatem; poſt Ver robuſtior annus,
Fitque valens iuuenis, neq; enim robuſtior ætas
Vlla, nec vberior, nec quæ magis ardeat, vlla eſt.
Excipit Autumnus poſito feruore iuuentæ
Maturus, mitisq; inter iuuenemq; ſenemq;
Temperie m e lius, ſparſus quoque tempora canis.
Inde ſenilis Hiems tremulo venit horrida paſſu
Aut ſpoliata ſuos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum viciſſitudo, ac naturæ potius conuer-
ſio, mutabilitas, inconſtantia atque ex vno in aliud
inclinatio, commonſtrat omnia eſſe momentanea,
caduca, fragilia ruinoſa, fluxa, & quæ non firmis

Omnia caduca.

radicibus defixa, vt flosculi, cito decidant. Quum itaque corpus continenter defluat ac detrimenta patiatur, multaque intus & foris vires nostras depopulentur, non oscitanter huius conseruationi incumbendum; quo habilis illa ac quam maxime longa effici possit. Nihil necesse est exemplis, rationibus, experimentis commonstrare (quum nulli non sit exploratum) quam grauate, animoque iniquo ac repugnante, ab hac vitæ suauitate, liuelli se quisque patiatur; quanta cura, studio, industria vindicare se a morbis contendat, qui non solum doloribus nos conficiunt, contundunt ac dilacerant, sed mortis speciem oculis obiiciunt, ne his addam mentem inquietam ac turbulentam, animumque affectibus oppressum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ærumnis, miseriis, tantaq. æui huius molestia, ac breuitate, non parandum aliquod dolorum lenimen, non conquirenda aliqua laborum solamina atque alleuamenta? quæ si consectari velis atque assequi, numquam in animum induxeris hæc præstare res momentaneas, opes, honores, latifundia, operosa ædificia, vestes sumtuosas atque artificiose elaboratas; sed mentem quietam ac sedatam omnibusque perturbationibus liberam: proxime corpus salubre, nullisque morbis implicatum, quibus diuino munere nihil homini obtingere potest melius aut optabilius,

Natura abhorret ab interitu.

Vnde petenda tranquillitas.

Eccle. 30.

Quid Crasis seu temperamentum, in quo cuiusq; habitus, ac corporis constitutio consistit.

CAP. V.

Temperamentum quid.

CRasis seu temperamentum (nam operis instituti ratio exigit vt id definitione explicetur) est primarum qualitatum atque elementorum inter se conuenientia; vel qualitatum ex elementis æqualis mistura ac proportio omnis vitiosi excessus expers: Intem-

ntemperies vero quæ diſparibus elementorum ac qualitatum viribus continetur, atque a moderatione deſciſcit. Vt autem in fidibus concentus quidam percipitur, ac concors harmonia, ſic vt nihil diſſonum aut diſcrepans aures teneras feriat, offendatque: ita in temperato corporis habitu exſiſtit elementorum ac qualitatum apta concinnaque temperatio; adeo vt monſtrari nequeat vlla per ſe qualitas, ſed conſtans, abſoluta, perfectaq elementorum ac qualitatum coagmentatio. Quemadmodum enim quum ex variis herbis condimenta aut pharmaca conficimus, fit vna concretio, ac ſingula ita coaleſcunt, vt nihil eorum quæ compoſitio complectitur, appareat, aut diſcerni poſſit, aut percipi: ita in elementorum qualitatibus euenit, ex quarum miſtura primaria naſcendi origo ducitur, quæ nouem temperamentorum conſtituit differentias; vnam temperatam, omnibuſq. ſuis numeris abſolutam, in qua nihil deſideratur, nec vlla qualitatum elementarium aliam ſuperat, ſic vt æquali parique menſura inter ſe omnia conſiſtant, nullo vitio, nullaque intemperie imbuta. Intemperatæ octo, ſimplices quatuor, & totidem compoſitæ ſeu iugatæ. Calida tantum, in qua calor frigori antecellit, humoris vero & ſiccitatis eſt æqualitas: Frigida, in qua frigus dominatur: Humida, quod illa primas potioreſque partes obtineat. Sicca, vbi humore ſuperior eſt ſiccitas, reliquis partibus; hoc eſt, calida & frigida temperatis, Compoſitę vero temperaturæ, quæ ex duabus qualitatibus implicatæ ſunt, numerantur, Calida & humida, Calida & ſicca, Frigida & humida, Frigida & ſicca, a quibus corporis cōſtitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares *complexionem* vocant; appellationem apud Medicos, ac nomenclaturam adepta eſt ab eo ſcilicet, quod in mixtura pollet, apud quos id corpus

Intemperies quid.

A fidib9 ſimile.

Simile ab herbarum miſtura.

Nouem temperamenta.

calidum dicitur, in quo vberior eſt caliditatis portio. Siccum in quo ſiccitas potior ; pari modo ratiocinando de reliquis. Sic medicamentorum compoſitio, in qua multa congeri ac coaceruari ſolent, ab vno eorum quod præcipuum eſt, nomen ſortitur, vt Dianucum, Diacapper, Hiera picra, Diaphœnicum, oleum vulpinum, &c. Quo autem omnia exacte percipi queant (eſt enim id non modo Medicis, ſed omnibus, quibus ſecunda valetudo curæ eſt, ſalubre cum primis ac frugiferum) ſingulorum rationes ac modos quam poſſum accurate explicabo; ac primum temperatæ naturæ conditionem exſequar, aut ſaltem eius ſpeciem atque imaginem mente primum conceptam, oculis exhibeo: non quod talis in natura rerum exſiſtat, aut in aliquo commonſtrari poſſit, (niſi quis forte diuiniorem aliquam ſuperne originem ſit nactus) ſed quod huc referri debeant reliquæ hominum naturæ, atque ad hanc amuſſim exigi, quo cuique pateat, quid vel ſuperet vel deficiat. Neque enim expedite quiſquam animaduerterit in calido corporis habitu præponderare humido calidum, ac frigidum præualere ſicco, niſi ad exactam hanc temperiem ſit intentus, in eamque, tanquam ſcopum, defigat oculos.

A maiore denominatio.

De temperato exactoq; corporis habitu ac constitutione.

CAP. VI.

DE temperato, atque omnibus numeris abſoluto corporis ſtatu dicendum accuratius, quod in hunc mentem animumq. dirigi velim, ac tanquam ad normam ſeu perpendiculum reliquos habitus accommodari; quo quiſque obſeruet, quantum a temperamenti integritate deflexerit, quid moliri debeat, vt in priſtinum ſtatum, quo ad eius fieri poſſit.

possit reducatur. Quanto enim quis ab hoc remotior, tanto valetudo deterior, atque ad corporis morbos, animique ægritudines lapsus grauior. Corpus hoc omnibus suis partibus consummatum, aptissime Polycleti regula dici meretur. Id enim prouerbium iis rebus accommodari solet, quæ ad vnguem facta sunt, & in quibus nihil desideratur; adeo vt ad hanc, tanquam ad lapidem Lydium reliqua debeant explorari. desumta est metaphora a Polycleto statuario, cuius artificium ac decor teste Fabio, laudem meruit supra mortales omnes: hic tanta arte statuas expressit, suisque numeris ita absoluit, vt cæteri cælatores ac statuarii in formandis effigiandisque simulacris, hunc tanquam archetypum sibi proponerent. Vsus est prouerbiali hoc schemate De tuenda valetudine Galenus, qui statuit optimum corporis habitum, tanquam Polycleti regulam; hoc est, tam concinne ac decenter expressum, vt nihil in eo culpari possit; sed mirifice afficiat congruens symmetria, nullaque sui parte claudicans commensuratio. Quocirca quæ de statu corporis optimo conscribuntur, merito ad rem absolutissimam referri debent. Talem itaque corporis habitum exhibemus, qualem Oratorem Cicero, ac Fabius imitandum proponit, qualem Ecclesiastem seu concionatorem instituit Chrysostomus atque Erasmus, quo ad horum exemplum se componant, qui eloquentiæ parandæ, aut erudiendis rudibus sunt destinati. Et quamuis non penitus quæ animo conceperit, assequatur; aliquem tamen progressum facere par est; nec committendum quantumuis ardua sunt quæ consectamur, vt spes infringatur, aut languescat industria. *Nonnulli enim*, vt Cicero testatur, *desperatione debilitati, experiri id metuunt quod se assequi posse diffidant.* Nam neque illud ipsum, quod est optimum,

Polycleti regula.

Lib. 10. cap 10.

Lib. 2

Ad summa enitendum.

De Sacer.

De ratione concionandi.

De Oratore.

desperandum; & in præstantibus rebus, magna sunt ea, quæ optimis proxima. Quocirca optimum corporis habitum constituere, atque adumbrare visum est, quo illis species animo insideat, in eamque oculis ac mente defixus talem imitari quisque, atque exprimere curet, aut quam proxime ad illam accedere. Huic itaque cuius specimen exhibendum suscepimus, omnes sensus vigent, atque insitæ facultates functiones suas ac munia citra vllum incommodum obeunt. Memoria illi stabilis ac firma, quod cerebrum nec ad immodicam humiditatem, nec siccitatem declinet; animus acer & industrius, quique solerter ac prouide omnia aggrediatur; mores integri atque incorrupti, & qui in nulla actione a decoro deflectant; ingenium singulare atque eximium; mens placida ac sedata, nullisque affectibus vitiosis exposita, vt quæ exclusa temeritate iudicium delectumque adhibeat; indoles generosa, multis magnisque dotibus affatim exculta, insignis ac spectata vitæ probitas, adeo vt eo expressum sit illustre virtutis exemplar, hoc est, absoluta, atque ad summum perducta naturæ perfectio. Siquidem in eo se cumulate proferunt humanitas, mansuetudo, frugalitas, æquitas, modestia, & continens cupiditatum moderatio: in aggrediendis conficiendisque negotiis nec præceps, nec cunctator, aut qui procrastinando tardius omnia perficiat; sed consilium in prouidendo, in peragendo maturitatem adhibeat: in casibus humanis, euentisque fortuitis quæ inopinato ingruunt, non temere concutitur aut expauescit; eoque fit vt non insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur succumbatque aduersis; sed omnia vitæ incommoda alacri atque infracto animo perfert, nec a constantia susceptoque consilio abduci se patitur. Quo spectat illud Horatii, quod illi congruit;

Notæ temperati corporis.

Lib. 3. Ode 3.

Iustum

Iuſtum, & tenacem propoſiti virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ad quem habitum ſe compoſuit Diuus Paulus, ac ſimilem affectum in iis qui Chriſto initiati ſunt; ac deuoti, exigit; vt quod illi perſuaſum erat, quiſque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis, ſæua ac formidabili diuelli poſſe ab eo, cui ſumus addicti. Is itaque cuius ſpeciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente conſtitutus eſt, vt neutram in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, ſed ſtabilitet atque inconcuſſe conſtantiam tueatur. Inſiti ſunt quidem illi affectus ſed naturales, ac minime improbandi; vt amor ac propenſio erga ſuos, quibus vt non nimis indulget, ita in illos non acerbus eſt, non ſeuerus, amarulentus, præfractus; ſic vt in congreſſu familiari comitas ſeria grauitate ſit condita; cui nulla ſubeſt dicacitas, nulli dentati ſales, non indecora parumque vrbana feſtiuitas, aut obſcœnæ facetiæ; & quemadmodum a ſcurrili ioco ac ſcenico geſtu longiſſime abeſt; ita a Cenſoria ſeueritate, ac Stoica indolentia remotiſſimus. Quis enim non illos ab omni humanitate, ac cultiore vita alienos cenſeat?

Rom. 8.

Naturales affectus.

Quos non vlla magis ſermonum gratia mollit,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Æneid. lib. 4.

Similiter & moribus & vitæ inſtituto Democrito atq. Heraclito prorſus diſſimilis, quorum vterq. Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem.

——*perpetuo riſu pulmonem agitare ſolebat*
Democritus, quoties a limine mouerat vnum
Protuleratque pedem: fleuit contrarius alter.

Iuuenal. Sat. 10.

Nec ſolum in animo elucent, atque expreſſiſſe ſe

Democriti & Heracliti natura.

proferunt hæc ornamenta ac naturæ munera, ſed insigne quoque decus enitet, atque amplitudo in externa corporis ſpecie ſe profert. Siquidem in vultu, qui imago eſt animi; in oculis qui mentis indices; colore, lineamentis, totoque corporis habitu heroica quædam dignitas, ac ſpectabilis forma ſe exhibet nulli non amabilis ac gratioſa; ſic vt conſpectus ipſe quemque alliciat, ac ſympathia quadam, hoc eſt, tacito naturæ conſenſu nulla emolumenti ſpe, in amorem ſui rapiat. Corpus decenter & concinne compoſitum eſt, omniumque partium abſoluta conſtructio. Caput non obliquum aut anguloſum, ſed in globi figuram rotundum, quod capillorum honeſti ſpadices, qui color caſtanearum proprius eſt, exornant: frons ſerena, nulliſque rugis deformata, quam ſuperciliorum decor commendat, atque oculorum eminentium amabilis aſpectus cohoneſtat. Color floridus ac ſuauis; buccæ ac genæ roſeo rubentique, ac natiuo pigmento perfuſæ, præſertim vbi adoleſcit ætas. Status corporis erectus, inceſſus decenter compoſitus non affectatus, vt perſonatis quibuſdam hiſtrionibus, qui ementito quodam atque exotico ingreſſu ſe plebi oſtentant, quo maior accedat auctoritas ac veneratio. Lingua expedita ac promta, quæ articulate & ſignificanter verba enunciet. Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex neceſſitate, atque humanæ naturæ conditione conſequuntur. Siquidem edit bibitque moderate, atque adhibita ſalubri exercitatione, quæ vel viua intentaque voce, vel ambulatione perficitur; alimenta probe concoquit, atque in habitum corporis digerit; quo fit vt perexigua coaceruetur excrementorum redundantia; ac ſomnus ſuccedat placidus, nulliſque abſurdis aut tumultuoſis inſomniis interruptus; & ſiqua ſpecies aut ſimulacra antelucano peractaque concoctione atque elaboratis cibis, menti ſe

Spadix color qui.

Factitius inceſſus.

i se ingerunt, aliqua subest diuinatio, hoc est, rerum futurarum non vanum, nec inane præsagium. Cæterum in hac fragili vita ac caduca, tantoque naturæ lapsu atque inclinatione, non video cui ista aptius accommodari debeant, quam Christo, de quo vaticinatus Dauid; *Speciosus*, inquit, *forma præ filiis hominũ*, suauitate ac gratia verborum vndique perfusus est, nec est vllus hominum, qui illi conferri possit. Is siquidem supra reliquos mortales omni virtutum genere cumulatus, integritate vitæ, morum probitate, excellentia doctrinæ, miraculorum prodigiis, diuinitate inaudita, maximam orbis partem in sui admirationem, atque amorem pertraxit: sic nihil ei defuit eorum quæ aut excogitari possunt aut mente concipi. Cui corpus etiam obtigisse spectabile ac visenda specie, quis posset ambire? Et quamquam in illo spectanda potius diuinitas, & in quem vsum nobis exhibitus est, nihil tamen vetat eam formam ac corporis speciem animo complecti, quæ digna fuit illius maiestate atque amplitudine. Erat enim externus habitus ac statura heroica apposita ad dignitatem, ac diuinitati omnibusque internis animi dotibus, quas opulente in nos effudit, consentanea. Quocirca vnus hic statui debet, in quem exacta hominis constitutio sit referenda, seu corpus seu animum spectes. *In eo, siquidem*, vt Paulus ait, *omnes thesauri scientiæ ac sapientiæ reconditi sunt*, atque inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et quamquam ab illo humani nihil alienum esset; *Nulla tamen labes, nihil vitiis illi inhæsit, nec morbo, aut peccato fuit obnoxius.* Nam quod subinde incanduisse legitur, ac vitia insectatus acerbius, tum lacrymis perfusus indoluisse, ac fremitu testatus facti alicuius indignitatẽ, summæ humanitatis, atq. ex animo bene cupiẽtis argumentũ erat: cum enim salutis humanæ vnice esset auidus, indignabatur cõplures, quos emendatos,

Psa. 44.

Christus exẽplar perfectionis.

Ioan. 1.

Colos. 1.

Heb. 4.

Ioan. 11.

Christus a vitiosis affectib9 alienus. non exſtinctos voluit, tã pertinaciter in errore perſiſtere, ac tam opportune oblatam reſipiſcendi occaſionem aſpernari ac reſpuere. Hæc de corporis humani abſoluto habitu dicta ſufficiant; cui floreſcens ætas atque adulta confinis ac finitima, præſertim vbi a primis annis laudabiliter inſtituta eſt, & liberalis acceſſerit educatio, quæ tamen continenter labitur, ac progreſſu ætatis deficit. Vt enim in rebus aliis, ita in humana natura, omnia orta occidunt, & aucta ſeneſcunt, atque ab initio ad finem progreſſa, decurſo vitæ ſpatio dilabuntur, ac vergunt ad interitũ. Quæ *Salubris admonitio.* mutabilitas atque inconſtantia quemque noſtrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna ſunt animum, mentemque erigamus. Quod ipſum Paulus nobis inculcat, quum inquit; *Si conſurrexiſtis vna cum Chriſto, ſuperna quærite, vbi Chriſtus Deo dexter aſsidet; ſuperna curate, non terreſtria.* *Colos.3.* *Neque enim habemus hic manentem ciuitatem,* *Hebr.13.* hoc eſt, ſedes fixas ac ſtabiles, aut diuturnitate confirmatas, *ſed futuram inquirimus*, cuius opifex & conditor Deus; *Heb 11.* qui vt Petrus ait, *vocauit nos e tenebris in admirabilem ſuam lucem, atque æternitati nos deſtinauit.* *1.Cap.2.*

De Calido corporis, ſtatu.

CAP. VII.

INter hos qui a modo delapſi ſunt, atque a temperie deflexerunr, calidus corporis habitus primus ſtatuitur. *Calidus habitus.* Hic enim vt ordine prior, ita in conſeruandæ ſanitatis ratione cæteris potior. Cenſetur autem is potiſſime calidi nomine, in quo reliquis moderate conſtitutis, hoc eſt, humido & ſicco temperatis, qualitas illa exſuperat. Cuius ſi conditionem explorare libeat, eiuſque notas ac ſigna obſeruare, deprehendes huiuſmodi conſtitutionis hominem ſtatura decenti, ac ſpecie formaq. ad dignitatem virilem appoſita;

posita; corpore non obeso, nec abdomine, multoque adipe; sed mediocri carne, eaque solida, constipata: nam calore pinguia quæque liquescunt, ac defluunt: colore vero rubicundo, aut si sanguis plus satis feruescit, vt iis assolet qui loca æstuosa incolunt ac torrida, fusco vel rufo. Sunt enim in quolibet corpore pro aeris ac regionis conditione complures caliditatis gradus ac varii, quum huius qualitatis, tum aliarũ modi ac rationes. Sic Indi, Æthiopes, Mauri, Asiani, Ægyptii, Palæstini, Arabes, Græci, Itali, Hispani, Sarmatæ, Germani, Galli, Belgæ diuersos sortiuntur corporis habitus, atque in suo quiq genere aut per singulas species, varias caliditatis differentias consequuntur. Vt enim ignita quæque alia aliis sunt magis vrentia, ac pro subiecto fomite, vel ex carbonibus aut glebis bituminosis, naphtha, oleo, pice, resina; vel deniq ex lignis, e quercu, robore, larice, betula, vlmo, populo, salice accensus ignis, focus incalescit modo ardentius, modo mitius: sic in quolibet corpore pro loci natura, ac victus vitæq ratione vel augescit calor, vel imminuitur, eoq; fit vt colores hominibus exsistant varii, ac capilli diuersi. In omni siquidem corporis statu calido, cui moderatus humor subest, cutis pilis vndique densis obsita est ac barba decora, sed crines paulo erumpunt diuersius, atq alios sibi colores, pro caliditatis ratione adsciscunt. Quum autem pili generantur ex fuliginoso crassoq excremento tertiæ concoctionis, nigri hi euadunt, siquando deusto vi caloris vapore, excrementum in exactam fuliginem mutatur. Crispi vero efficiuntur atque intorti, propter temperamenti siccitatem, quam calor immodicus infert; vel meatuum in quibus radices figunt, angustiam atque exilitatem; ægre enim eluctari possunt, aut rectam viam sibi moliri; quo fit vt inflecti contingat, atque in obliquum ferri, præsertim quibus id natiuum, non ascititium est, vt mulierculis quæ se

Signa calidi corporis.

Gradus caliditatis in homine.

Simile ab ignitis.

Vnde barba & capilli.

Pilorum origo.

Vnde nigri pili.

Crispi capilli vnde.

comunt ac poliunt, tum tortis crinibus crispantique capillo gratiosæ videri affectant. Omnes itaque qui calidas siccasque regiones incolunt, nigros atque exigui incrementi crines obtinent, tum crispos ac fragiles: vt sunt Ægyptii, Hispani, Æthiopes, Mauritani, & quotquot natura aut conditione iis affines existunt. Siquidem in singulis regionibus etiam, qui ad septentrionem ac polum arcticum vergunt, complures spectamus qui inter exteros potius, quam inquilinos videntur referendi, si crines ac colorem, totiusque corporis habitum obserues. Sic inter Belgas maritimos plurimi sunt nigro crispantiq. capillo, ac cute fusca, præsertim qui æstiuis mensibus Solis ardorem perferunt, ac laboribus subeundis sunt assueti; quamquam hæc corporum varietas in multas causas referri possit, nempe vel regionis naturam, vel alimentorum vires ac facultatem, vel denique in mulieris latentes tacitasque imaginationes; quarum vis tanta est, tamque efficax, vt quæ sub ipso conceptus momento animo mentique obuersantur, in fœtum elaborentur. Quum enim is sexus lasciuus sit ac ludibundus, atque oculos in obuia quæque continenter defigat; fit, vt naturalis facultas quæ operi formando perficiendoque insistit, eo cogitationes mentisque conceptus dirigat, atque ascititiam formam infanti inducat, a parentum natura ac conditione prorsus alienam. Sic obseruatum est nostra & auorum memoria, quum Imperator Carolus eius nominis Quintus, ex Hispaniis in Belgicam instructissima classe esset delatus, ac numerosa clientela, amploque procerum ac stipatorum apparatu has oras impleuisset, mulieres quæ passim gestabãt vterum, ex crebro Hispanorum contuitu, exactis nouem mensibus, decursoque anni dodrante, infantes edidisse superciliis capillisque nigris ac crispis, tum colore illi nationi vndique assimili; non quidem triobolares ac

Vnde corporũ varietas.

Imaginationis vis.

Mulierũ intemperantia.

Vnde Belgæ Hispanis similes.

Rei gestæ narratio.

es ac meritorias, quas genti feruidæ ac ſalaci ſe ſub-
eciſſe credi par eſt, ſed ſpectatæ probitatis atque in-
orruptæ pudicitiæ matronas huiuſmodi affectus in
e ſuoſque concepiſſe. Simili ratione, quum Belgis
mperaret Maximilianus Cæſar ex Pannoniis, hoc eſt,
Auſtriaca gente oriundus, fœminæ ob Germano-
um conſuetudinem ac conſpectum, flauis rutiliſ-
que crinibus infantes ediderunt, ac Germanis pror-
us affines. Hi ſiquidem, & quotquot frigidam hu-
nidamque regionem occupant, graciles ac rectos
ufoſque pilos obtinent, ac flauentes comas, barbaſ-
que æneas, a metalli colore ſortiuntur; quod pili
nec a Solis calore, nec etiam interno adurantur;
quippe quum humiditas copioſa ſit, & tranſitus per
meatus facilis, excrementorum abundantia quibus
luntur, efficit vt denſa ſit cæſaries, ac deuſtio qua ca-
or niger perficitur, imbecillis. Niger itaque pilus
it, quum deuſto vi caloris vapore, excrementum
n exactam fuliginem elaboratur. Flauus vero, quum
vapor minus torreſcit, quippe quod tum eſt impa-
ctum cuti, ac eruptutum ſit, flauæ bilis, non nigræ
fæculentum excrementum eſt. Albus vero pilus ex
pituita humoreque frigido & humido enaſcitur, Ru-
ſus, ſicut coloris flaui, albique eſt medius, ſic eius ge-
neratio ex pituitoſæ biliosæque fæcis media quadam
natura prouenit. Qui vero inter hos tempera-
tum tractum colunt, hi crines plurimi incrementi
& robuſtos, modice nigros, mediocriter craſſos, tum
nec prorſus craſſos, nec omnino rectos edunt. Quas
differentias Galenus ſingulis ætatibus accommo-
dat. Aſſcribit enim infantium capillos, quod ad
colorem ſpectat, Germanis; florentium ætate,
Hiſpanis aut Mauritanis; eorum vero qui pubeſcunt
atque in ephebis conſiſtuut, iis qui temperatum
locum inhabitant. In corporum quoque naturis ad
ætatum ac regionum differentiam, pilorum ratio

Pãnonia Auſtria.

Ænobardi.

Coloris pilorũ cauſa & differentia.

Libro 2. De temper.

Cur pueri imberbes. ac discrimen se habet. Tenella enim ac puerilis ætas nuda pilis est, aut tenui tantum lanugine, quod aut nullus exsistat in cute meatus, per quem erumpere exhalatio possit, in pilorum augmentum, ac desit effluxus seu excrementum fuliginosum, ex quo elaborari ac deduci pilorum stamina soleant. Quum vero pubescere incipiunt, paruos atque imbecillos proferunt. At quæ florescit, ac viret ætas, valentiori efficitur capillo, tum numeroso ac nigricante, quod iam meatus ac spiracula patescere incipiant ac dilatari; denique fumida exhalatio in his partibus redundat, & generandis, producendisque pilis sunt accommodæ, vt sunt caput, mentum, alæ, pudenda; nam tametsi thorax, brachia, fœmora hirta conspiciantur in his qui impense calent, & fuliginosus vapor redundet; minus tamen copiose aut affluenter pili erumpunt, nec in vllam longitudinem porriguntur, quod in locis quibusdam aridis ac musculosis; nempe superciliis & palpebris liquido perspici potest. *Vnde capillorum copia.* Copia itaque ac densitas capillorum ex humorum redundantia atque influxu; color vero a caliditate intensiore prouenit. Omnes itaque illæ partes in corpore humano maxime hirsutæ sunt ac setosæ, quibus calor inest vberior. nam is vaporosos halitus, qui ex humoribus emanat, allicit, atque in pilosam naturam effingit: eoque fit vt adolescentium plerique nullo sint barbæ apparatu, nec vllæ partes pilorum segete siluescant. *Quid crines eliciat.* Quocirca qui me adeunt, ac consilium captant, quo pubescant, venustaque lanugine mentum decoretur, meatus laxos efficio adhibitis iis quæ calorem in his partibus excitant humoresque eliciunt, atque in vsum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim linimentum a me confici solet, quod recipit radicis arundinis, quæ Theophrasto *Donax* dicitur, Latine *aquatica canna*, *Arundo Riet.* radicis bryoniæ, betæ, raphani, iridis, cepæ, singulo-

ngulorum partes æquales, seu trientem, hoc est, vncias quatuor, ficus pingues minutatim incisas sex, adianthi, quæ vulgo capillus veneris dicitur, abrotani, anethi, singulorum fasciculum manualem, hoc est, quantum manu complecti possis, coquantur in vino odorifero, deinde effuso expressoque liquore, pistillo subacta per cribrum adigantur; adde butyri recentis non saliti, mellis electi singulorum sextantem, seu vncias duas, olei amygdalini dulcis & amari, olei sesamini vnciam plus minus vnam, oxymel. scylitici semunciam, farinæ seminis lini, melanthii, vulgo nigillæ, fœnugræci cribro pollinario accurate excussi, pugillum vnum, ladani vnciam vnam; hæc igni admota tantisper bacillo aut rudicula agitentur, dum in linimenti formam coalescant. Elicit enim crines cuicumq. etiam corpori adhibetur, ac mento malisq. glabris, si eo delibuta esse contingat, decoram barbam conciliat. Relaxat siquidem cutem densam, atque humoribus, ex quibus calor emoliri solet pilorum germina, facilem transitum perficit, ac vias patefacit. Quod non ætatis aut senectutis ratione, sed vel ex morbo, aut vitiosis humoribus, vt corporibus morbidis, ac lue Venerea contaminatis assolet, caluitium contractum est, quibus vndique omnique ex parte, etiam abditissima, crines defluunt, vt arboribus folia, vbi salsugine, aut venenato aliquo liquore radix perfusa est, præsentaneum etiam remedium adfert, modo corpus a contaminatis fœdisque humoribus primum vindicetur, atque adhibitis purgationibus sordes internæ eluantur. Cæterum, vt incepta persequar, mulieres eadem qua impuberes ratione toto corpore glabræ sunt, ac læuore perpolitæ, præter caput ac verticem, in quo capilli affatim erumpunt ac cumulantur, quod vapores in sublime affluenter assiliant. In cæteris vero partibus pilis nudata cutis est, quod humor calorem superet.

Ad producendā. barbā remedium

Simile a salsugine consp.

Mulier capite capillato, nō cute.

Quæ vero inter has prurire incipiunt ac rentigine affici in abditis partibus, ipsisque faucibus ac vestibulo quo viri illas ineunt, copiose frondescunt, ac densa pilorum segete luxuriant: eoque fit vt quo densius fruticentur pili, eo sint congressus virilis auidiores, magisque fœcundæ. Quod autem nonnullæ non concipiunt, licet excremento genitali abundent, caloris penuria efficit. Vt enim in solo palustri ac vliginoso, terraque plus satis humida suffocantur sata, nec in stirpem emergunt; ita in vtero lubrico conceptus non perficitur. Simili ratione iuuenes quidam inito primum coniugio, infœcundi sunt, ac quamlibet se concubitu fatigent, a generandi spe excidunt, ac speratæ prolis desiderio frustrantur, quod virili robore destituti sint ac genitura frigescat, ipsaque sit, quam par est, dilutior. Caloris itaque ratione hirsuti sunt viri, & magis, quam sexus muliebris audaces Quod si supra mediocritatem calor in virili corpore augescat, atque accensæ bili sanguis inflammetur, in desperatam feritatem ac rabiem nonnunquam deuergit. Quo fit vt pleriq. irritati, ac vel publicis vel priuatis odiis lacessiti, crudeliter in hostem sæuiant, atque immani furore grassentur. Quocirca quo quisque plus satis calescit, atque vltra temperamenti moderationem excurrit, eo corpore magis hispido est, animoque ferociore. Quod Iuuenalis scite expressit,

Mulier crinita salax.

Simile a terra & semine.

Vnde sterilitas, & generādi impotentia.

Calor audaciam parit.

Sat. 8.

Hispida barba quidem, & duræ per brachia setæ
Promittunt atrocem animum.——

Intensus siquidem calor animosos homines efficit, feroces, iracundos, callidos, versipelles, industrios, solertes, quibus non solum in extimo corpore, sed internis etiam partibus pilos innasci proditum est. Quod de Aristomene Missenio refert Plinius; *qui stratagemate ac astu militari integras cohortes solus profligasse numeratur.* Est autem id quum caliditatis atq. astutiæ tum

Lib 11. cap 37.

um eximiæ admirandæq. fortitudinis argumentũ. *Quum enim vir is ter centum Lacedæmonios confecisset, atq; ab illis semel atque iterum captus esset, per cauernam elapsus est, angustos vulpium ac mustelarum aditus sequutus. Rursus deprehensus sopitis sepultisq; somno ac vino custodibus, ad ignẽ aduolutus, lora quibus deuinctus erat, cum corpore excussit. Tertium capto Lacedæmonii pectus dissecuerunt, vidẽdi causa, hirsutumque cor repertum est.* Ex his coniicito, quantum virilis caloris ac roboris Sampsoni inerat; *qui mandibula asini mille viros confecit, qui auulsis postibus ac repagulis, urbis portas in montis cacumen extulit; qui ruptis funibus ac loris, quibus vinctus erat, se insidiatoribus intrepide opposuit, qui auulsis columnis quibus tricliniũ fultum erat, numerosam hominum multitudinẽ oppressit.* Nec minus spectabilis aut admirãda Dauidis virtus exstitit, *qui impetu facto in leonem & vrsum, quũ pecori inhiarent, vtrumq; prostrauit, deiectoq; formidabili hoste, opima spolia, amplaq; trophæa ac victoriæ insignia in vrbem retulit.* Quo nomine etiam apud Hebræos Sangar Anathi filius nobilitatus est, *qui sexcentos Palæstinos vomere* (vel vt alii verterũt) *fuste, quo boues stimulantur, confecisse memoratur.* Et quamquam huiusmodi conditionis homines magna ex parte excelsi inuictique animi magnitudine ac robore exsistant, plerique tamen eorum præcipites ac temerarii improba quadam cupiditate ad patranda facinora impelluntur, qui cum virtute duce ad res præclaras eniti possent, nec his consectandis desint adminicula, ad vitia deflectunt, atque insidiis, dolis, fraudulentiis, rapinis, cæde, sanguine, ad opes, ad imperia, ad potentiam, sibi aditum patefaciunt, qui a magnanimitate ac fortitudine alimenti, audaciæ potius ac crudelitatis, quam fortitudinis nomen, merentur: præbent quidem se animosos in adeundis periculis, atque audaces in obeundis rebus arduis, sed cupiditate priuata ac crudelitate inhumana, sic vt omnes suos conatus ac molimina non

Aristomenis astutia.

Sampsonis virtus.

Iud 16.

1. Reg. 17

Dauidis robor.

Iud. 3.

Ingenia proba improborũ cõmercio deprauari.

Temeraria audacia.

ad vtilitatem communem, aut Reip. commoda, se ad suas cupiditates, priuatasque libidines referan maximo ciuium ac populorum detrimento. S plerunque obseruamus summæ exspectationis max mæ spei adolescentes, in quibus elucet genero mentis indoles, improborum commercio ac co suetudine degenerare atque a morum integrita desciscere; qui cum virtute posint innotescere celebres effici, malis artibus potius id tentare pe gunt, in quibus non minus se præbent industrios solertes, quam vbi ad res præclaras aditum sibi pat faciunt. Et quemadmodum homines ignaui men tisque inertis ac somniculosæ in neutram parte memorabile aliquid moliri solent, nec sublime qui dam vel aggredi, vel meditari: sic isti ad quæuis sun appositi, seu vitia, seu virtutes spectes, nec quicquan in conspectandis perficiendisque rebus illis aut ope rosum est, aut difficile; adeo vt quacumque via gra sari velint, qua ratione ac modo se illustres præstare id facile assequantur ac perficiant. Quo mihi rect Plato iudicasse visus est; *Nefanda scelera ac perditam pro fligatamq; nequitiam non ex ignauo stupidoq; ingenio, sed ge neroso potius educatione corrupto procedere.* Sunt autem huiusmodi conditionis homines calido corporis ha bitu, qui illis ad obeunda facinora est incitamento *Nam frigidi, quod meticulosi exsistant ac timidi, numquam* vt habet Prouerbium, *trophæum statuunt, nec quicquam egregii aggredi, aut experiri audent.* Quibus itaq. corpu qualitate calida imbutum est, ii ingenio sunt vario a versatili, viuido, alacri, erecto; lingua fluxa ac flexa nima, quæ articulate ac significanter verba profe rat, sonitu vocis non exili: nam robustam vocẽ effi cit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo, partim insitus calor, vnde emergit impetus animi, mentisque ardor & concitatio. Quod si proba desit educatio, nec animo cultus adhibeatur, versipelles plerum-

Virtutib. vitia per mixta.

Lib 6. de Rep.

Prouerbiũ in ignauos.

Quid vocẽ robustã efficiat.

erumque euadunt, veteratores, ſubdoli, aſtuti in impilandis rebus mire dextri, animo inquieto ac multuoſo; ingenio vero vafro, verſatili, ventoſo, obili, infido, rerum nouarum auido,

——— cui triſtia bella,
Iraq; inſidiæq;, & noxia crimina cordi.

Æneid. lib. 1.

Et quoniam calor lumbos incitat, ſunt hi magna parte impendio ſalaces, atque in Venerem proni, nneſque corporis voluptates profuſiſſimi Cui vi- o ſi impotentius ſuccumbunt ac ſupra mediocrita- m ſunt dediti, ob immodicam humoris profuſio- em, præmature caluescunt; atque in anteriori capi s parte quæ ſyncipu t dicitur, efficiuntur glabri; co r quoque iis deflorescit; oculi caligant ac lippitu ine vitiantur; tempora collabuntur; tibiæ cluneſ- ue gracileſcunt atque extenuantur; labaſcit vigor, cies macie deformatur, omniſque corporis decor c venuſtas obſoleſcit ac deperit, multiſque aliis ncommodis ſunt expoſiti. Primum καχεξία oc eſt, ſquallido maloque habitu, febri hectica. quæ ntimis partibus infixa, atque oſſibus medulliſque enitus inhærens corpus tabe conficit. Quod ſi e- uſmodi conſtitutionis homines tuendæ conſeruan- æque ſanitatis rationem habeant, ac corpori men- ique vllam curam adhibere pergant, præ cæteris va- etudine fruuntur inculpata, nec facile morbis eos entari contingit, aut aliquos humorum aceruos ongeri, qui corpori putrefactionem aut corrupte- am inferant: ab iis enim moderata caloris innati ubſtantia illos liberos præſtat atque immunes. Quo- irca optima inſtituenda victus vitæque ratio, & præ- er hæc quæ corpus humanum conſtituunt, ſex illæ es quæ nos conſeruare poſſunt, modo iis commo- de vtamur (nam id noſtræ electionis & arbitrii, na- turæ parens eſſe voluit) accurate obſeruandæ: vo cantur autem Galeno *cauſæ conſeruatrices*, *quod corporis*

Veneris moderatio.

Res non naturales.

nostri constitutionem conseruare idoneæ sunt, modo iis cōmode atq; opportune vtamur. Recentiores medici res nō naturales vocant; non quod præter naturam exsistant, sed quoniam extra nos constitutæ sunt, nec nobis insitæ; tum quod vsu effectuq. suo, ac qualitatis aut mēsuræ ratione naturam, eiusq. facultates vel lædant vel vitient si sinistre ac parum apte adhibeantur. Cuius generis sunt aer qui nos ambit, alimenta, motus & quies, somnus & vigilia, excretio & retentio affectus animi, quæ calor natiuus ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Primum enim aer subinde tacite ac latenter, subinde manifeste in corpus se ingerit, ac spiritus cum fœdo halitu, tum salubri afflatu vel vitiat vel reficit. Plus autem detrimenti infert aer insalubris, auraq. contagiosa & pestilens, quam venenosæ qualitatis cibus; iste enim vomitu excuti potest, quum aer ac liquida quæq., si quando vitalia corripiunt ac venas subeunt, ita inhærescant, vt ægre expugnari queant: quum itaq. circumfusus aer corpora nostra varie afficiat, (nam præter exhalationes pestiferas, quæ se pulmonum fibris inferunt, vel plus iusto calefacit, exsiccat, frigefacit, humectat) sedulo sibi quisque prospiciat, ne quid noxæ aut incommodi ex illo contrahat: nam quum temperatis corporibus saluberrimus aer accommodus, qui nulla extranea aut vitiosa qualitate infectus est, aut temperiem vitiat, ita a temperamēto delapsus is aer inducendus in quo contrariæ qualitates exsuperant: sic calido æstuantique corpori frigidus, sicco humidus accommodatus, quod etiam arte moliendum est, vbi ille desit, aut alius obtineri nequeat. Quocirca in morbis calidis ac siccis, aut statu cæli æstuoso,

Artis medicæ 85.

Causæ cōseruatrices.

Aeris vis.

Aura pestilens.

Aer vitiosus cibo nocentior.

Cōtraria cōtrariis expugnari.

> *——quum Sirius ardor*
> *Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris*
> *Nascitur, ac læuo contristat lumine cælum.*

Æneid. 10.

Quo ardores abigi arcerique possint atque æstus mitigari

C[illegible]

mitigari, irriganda pauimenta ſcaturientibus aquis, ſternendi carices, ac frondibus virentique gramine aut pampinis adornanda cœnacula; quod quum Belgæ factitare ſoleant, tum nulli, quam Britanni, quos Anglos modo vocant decentius, aut apparatu ornatuque magis ſpectabili ac viſendo: quum enim æſtate ſuperiore eo me contuliſſem, partim vt Inſulam opibus viriſque heroicis cum primis illuſtrem ſpectarem, partim vt Guilielmi Lemnii, cui, vt æquum eſt pari, vnice afficior, conſuetudine fruerer, multa mihi in ipſo aditu (nam ad Cantium promontoriũ delatus partim equo, partim nauigio Londinum deuectus ſum) conſpecta ſunt & obſeruata, quæ quemuis ad colluſtrandam hanc regionem poſſent allicere. Siquidem quum Do. Lemnius qui ob ſingularem medendi artem, quam felici ſucceſſu, magnoque procerum ac popularium applauſu exercet, huic genti carus acceptuſque eſt, in cœtum ac clariſſimorum virorum conſeſſum me deduxiſſet, cœpit ilico ex optimatibus quiſque erga hominem exterum, & qui numquam illas oras attigiſſet, humanitatis officia exercere, ac prehenſa dextra in amplexus ruere, atque effuſe aduentum gratulari. Sunt enim in prouectioris ætatis homines, & quibus eſt aliqua doctrinæ exiſtimatio, mire propenſi quod non facile perſuaderi poſſet iis quibus ſunt ſuſpecti nationis huius mores & conditio. Itaque vt ingenue fatear, amabilis mihi viſa eſt incredibilis gentis huius comitas, affabilitaſque ſermonis; oblectabat me elegans & exquiſita dignaque ſpectari rerum domeſticarum mundicies, recreabant triclinia virgultis herbiſq. redolentibus paſſim conſtrata, nec non faſciculi manuales ac olfactoriola ex floſculis verſicoloribus concinne congeſta, quæ culcitris thoriſque inſperſa ſuaui halitu conclaue

Anglia laus.

Angli doctis & ſenib. affic.ſitur.

Anglorũ vitæ cõditio.

vndique complebant. Quo effici credo, quum alimenti tum aeris saluberrimi ratione, vt indigenæ colore florido exsistant, oculis, facie, vultuque, atque oris specie, quæ honestatem ac decus præ se ferunt; voce blanda quidem, sed moderatione temperata nullisque lenociniis indecoris, aut verborum illecebris corrupta. Et quum in accubatione epularum, ac symposiis sumtuosi exsistant, tum potu se minus onerant, nec quemquam immodice vrgent, sed patiuntur pro suo quemque arbitratu, sapidissimo quo fere vtuntur, liquore madescere atq. irrigari. Quod vero ad vrbium frequentiam, soli vbertatem, fontium scatebras, fluminum rapidissimos decursus, armentorum ac pecudum greges, texendi artificium, iaculandi peritiam attinet, superuacaneum est referre quidquam: quum negotiatores qui apud hos mercaturam exercent ac nundinantur, aut legationes obeunt, abunde testari poterunt nihil earum rerum quæ in hominum vsum ac commoditatem expeti possint, deesse illis, aut desiderari. Cæterum vt argumentum incœpti operis prosequar, quemadmodum de aeris, ita alimenti quoque ratione statuendum, ac cibi potusque similis habenda consideratio. Quocirca vt corpus non facile morbis tentetur, vllisque febribus sit expositum, optimis quisque cibis assuescat, qui nihil succi vitiosi, aut humoris praui pariant, eosque assumat quum tempestiue atque ordine, tum quantitate moderata *Quemadmodum enim*, Columella teste, *imbecilliorem agrum esse decet, quam colonum vel agricolam; quoniam quum sit colluctandum cum eo, si fundus præualeat, allidi dominum:* ita cibum infra naturæ vires esse conuenit, quo minimum negotii ventriculo facessat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digestioque perficiatur: quod ipsum ægre obtineri potest, vbi immoderatius cibos ingeri contingit, illique vel vitiosi sint,

Cur Angli florido colore.

Cibi & potus facultas.

Li. 1. c. 3.

Simile a cultura agri.

nt, vt repugnantium inter se qualitatum; denique ec obseruata temporis, consuetudinis, horæ, ætatis, mensuræ, ordinis ratione ac modo. Quod in exercenda Venere iis quoque præscribendum censeo, qui nito primum matrimonio frequenti concubitu lomari posse nuptas credunt, quum illæ non satientur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu autem instituendo hoc cum primis obseruandum, præsertim vbi corpus temperamenti limites non excedit, nec a moderatione delapsum est, vt similia ac naturæ quam maxime consentanea exhibeantur; nam contraria dedisse, cum primis noxium est ac pernitiosum: quod sane in omni ætate, tempore, regione, cõsuetudine quæ ascititiam naturam gignit summopere spectandum. Sic pueri humidum victum exigunt, illisque impense calida & exsiccanda præscribi non debent, quod incremento officiant, ac corpora prohibeant adolescere. Quocirca Plato & Galenus illi ætati vinum interdicunt, ac ne gustare quidem permittunt; quippe quod haustum, corpus calefaciat, & caput halitu impleat damnumq. menti inferat; adeo vt etiam adultis parce id exhibendum censeant, quod ad iram ac libidinem præcipites faciat, ac partem animi rationalem, hebetem turbidamque efficiat. Qui vero pubescunt, quoniam in optimo temperamento consistunt, victum salubrem ac temperie medium exposcunt, qualis est vitulina caro, ouilla, suilla, gallinacea, hædina, oua gallinacea, panis primarius ex laudatissimo tritico confectus: iuuenilis autem virilisque ætas quoniam ad caliditatem ac nonnullam siccitatem deuergit, illisque æstiuis potissimum mensibus feruescit sanguis, moderate humidus calor diluendus est; cuius generis sunt buglossus, atriplex, malua, aut lapathi id genus quod a spinoso semine Spinachium dicitur, hippolapathum, & hydrolapathum, cuius naturæ nobis vo-

Pueri victũ humidum exigunt.

Lib. 2. de Legibus.

Libro 1. De tuenda valetud.

Vinum pueris noxium.

Quæ sanguinis feruorẽ temperant.

vocata est patientia, lactuca, portulaca, melones, cucumeres, cerasa, corna; quorum nonnulla, ne stomachum offendãt, ac ventriculo nocumentum inferant elixari possunt; aut vbi iis crudis in acetariis vtimur, erucam, nasturtium, mentham, sisambrium, & quo nunc passim horti nitescunt drococellam admiscere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus satis inualescat, atque humiditatem natiuam depopuletur. Vbi itaque in calido aut alterius qualitatis statu ad intemperiem lapsus est, alterare naturam ad contraria expedit; nam similibus morbos acciri, atque intemperie foueri contingit. Si quando igitur habitum corporis mutare consultum erit, ac morbos demoliri, contrariam victus vitæq. rationem imperabis; sic tamen vt pedetentim natura ad diuersam consuetudinem transferatur. *Vt enim sapientis est*, Cicerone teste, *amicitias quæ minus delectant, minusque probantur, sensim potius dissuere, quam repente præcedere*: ita inueterata inolitaq. consuetudo lente certaq. ratione mutãda est. Subita enim ac repentina innouatio non absq. insigni valetudinis iactura inducitur, præsertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitiosa vitæ consuetudine confestim resiliendum. Porro quum in iuuenibus omnia sunt ad temperamenti amussim reducenda, ac nihil non agendum, quo errores emendari, habitusque corporis ad iustam symmetriam seu conuenientiam reduci possit, tum in senili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius est rebus consuetis inhærere, etiamsi modice noxiæ sint, quam in victu vitæque genere quidquam innouare: contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandum, etiam si a puero iis maxime assueuerint: possunt enim eorum vires moderatam mutationẽ perferre; & quoniam multum vitæ superesse posset, sperandum est aliquem eos fructum ex ascita meliore consuetudine ac viuendi instituto consequuturos.

Draconitis hortensis, vulgo Dragõ.

Lib 1. Officior.

Simile ab hominum moribus.

Mutatio subita quando vtilis.

Mala cõsuetudo sensim mutãda.

turos. At ſenex ſi quid tentare pergat, ac longo vſu familiarem ac domeſticam vitæ rationem vel excutere, vel immutare velit, prorſus operam luſerit: ſiquidem tametſi aliquem progreſſum fecerit, & nonnihil obtinuiſſe viſus eſt, deficiet tempus, ac per exiguum vitæ ſpatium reſtabit, quo optatis bonis perfrui poſſit. Simile enim quidam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decurſoque æui ſpatio, ac metæ proximus, quo Catoni nihil viſum magis abſurdum, eo plus viatici parare ſibi pergat, quo minus vitæ peragendum reſtat. Fruſtra enim is operam inſumit non aliter, vt apposite Galenus, quam ſi quis iam deuexa atque inclinata ætate artem quampiam addiſcere velit, quum properandum ſibi, ac non multo poſt ſarcinas ſibi colligendas meminerit atque emigrandum. Quum itaque ſenilis ætas nullam ex permutata victus vitæque ratione commoditatem ſit perceptura, præſtat quocunque modo illam fulcire, atque appoſitis alimentis corpus frigidum ſiccumque calefacere atque humectare, quam ambigua dubiaque via inſiſtere, ac præter ætatis rationem quidquam aggredi: quum ſenectus inualida ſit, parumque firmis viribus, nec leuiſſimum errorem perferat, in quem ſi labi contingat, ægre admodum poterit eluctari. Cæterum quum motu ſeu exercitatione vbi ea moderata exſiſtit, calor natiuus augeſcat, ac virile robur concipiat; corpus vero animuſque humanus occupatione moleſta, ac negotioſa cura defeſſus, quiete ſe atque otio reficit, puſillumque laxamenti ſibi conſtituit: horum vt in quouis habitu (nam ſingulis hæc pro naturæ ſuæ conditione accommodari poſſunt) ita in calido corporis ſtatu, quo valetudo firma conſiſtat ac ſtabilis, habenda ratio. Nihil enim agitatione corporis, motuque decenti ac compoſito ſalubrius. Siquidem reuiuiſcit eo vigor animi, ac ſpiritus ſopitus lan-

Periculoſa mutatio in ſenibus.

Cicero in Senectute.

Libro 5. De tuenda valetud.

Exacta via viaticũ quærere.

Exercitii cõmoda.

Exercitationis cõmoda.

guidusque excitatur, exhilarescit mens, omnesque partes corporis ac sensus quum interni, tum externi agiles efficiuntur, alacres, erecti, atque ad obeundas actiones expediti, color efflorescit, appetētia acuitur, recluduntur meatus, ac venarum conceptacula dilatari incipiunt, humoresque liberius vltro citroque commeant, excrementa commode expurgantur, concoctio maturius perficitur, ac succi elaborati in habitum corporis distribuuntur; postremo, quum mens sit sedatior, somnus accedit placidus, nullisque nocturnis imaginibus interruptus, modo omnia opportune ac legitimo tempore adhibeantur, hoc est, concocto cibo atque excrementis accurate expurgatis, quæ intensiore motu in habitum corporis rapiuntur, ac meatus exiles angustosque obturant. Quum autem exercitationem aggredi visum erit, præparandum corpus flexuosis gestibus, neruosæque partes, quæ ob intermissum forte exercendi visum ad motum obriguerunt, agiles præstandæ: sic enim nulla molestia, nullaque lassitudine illam obire poterit, ac tantisper agitationi corporis insistere, dum membra intumescant, ac color floridus se proferat, rubentique specie, cutis sudore madefacta appareat; quæ quum spectari incipiunt, sisti ilico ac cohiberi exercitatio debet, si enim vltra progreditur, nec conquiescat, confestim color euanescit, ac corpus aridum fit ac strigosum. Et quemadmodum si calidæ conditionis homines citatiore vtantur motu, atque in agitandis exercendisque membris incalescant, ac plus satis sint feruidi corpore efficiuntur gracili, atque absumto humore naturali ad siccitatem inclinantur; ita, si otiosam vitam agant, ac veterno torpescant, aut denique luxu, vitæque intemperantia, languore, ignauia, deliciis, socordia, segnicie, desidia, inertia eneruati, ab exercitatione desistant, humoribus vndique turgescunt, atque

Exercēdi modus.

Desidia noxia.

atque opimi obesique euadunt. Hæc fortasse videbor fastidioso lectori disseruisse verbosius; verum eo intelligat spectare consilii nostri rationem, vt quum omnes, tum maxime philomusos virosque patricios, & qui literis continenter sunt addicti, commonitos velim, ne laboriosas validasque motiones subeant, præsertim ieiuni, vel statim a sumto cibo; nec intempestiuis lucubrationibus sint dediti vitaque vmbratili implicati, spiritus annales, omnesque naturales facultates attenuent: vtrobique enim deesse illis modum obseruo; qua de re vberius in sicco temperamento tractare institui. Porro quum sint varia exercitationum genera, nec quæuis omni ætati vel apta est, vel decora; seipsum quisque exploret, ad quam natura maxime sit appositus.

Quid studiis faciendũ.

In arte Poet.

Quid valeant humeri, rursus quid ferre recusent.

Varia genera exercitationis.

Nam & luctari, disco vel pila ludere, globos torquere, decertare cæstibus, immensa pondera librare, atque in sublime efferre, iaculari, equitare, cursu, saltu, ballistis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere; in equestri certamine vibrare hastam, ac commilitones in pugnam lacessere, inter robustorum hominum exercitationes referuntur; quamquam earum nonnullæ, quoniam violenter ac valide obiri solent, aliquando ex plausibili spectaculo luctuosum funestumque exitum consequuntur, vt superiori anno in Galliarum rege Henrico, eius nominis secundo excelsi inuictique animi viro contigit; qui multa quæ perficere destinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congreditur, soluta casside, ac galeæ ligulis, lanceæ fragmentum capiti impactum est, ac lethale vulnus inflixit; siquidem post dies aliquot oborta febri, vt in huiusmodi calamitate assolet, ex plaga sublatus est. Sunt autem alia minus operosa, minusque molesta exercendi corporis genera, nempe vectiones quæ

Henrici 2. Galliæ regis mors, anno 1559.

Mitiora exercitia.

vel vehiculo vel nauigio perficiuntur; frictionum complures differentiæ; ambulatio quæ vel lento, vel citatiore ingressu peragitur; cantilenæ ac musici concentus qui viua voce, vel instrumẽtis modulate resonantibus aures animumq. suauitate permulcent, ac discussis nebulis, spiritus sopitos excitant, mẽtemque depressam erigunt. Quod si certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis sonique intensioris canora declamatio, vt Comici nostri factitant, qui Rhetoricam rhythmis metiuntur, dici vix queat, quantum pectori eiusque musculis commodi attuleris: nec minorem fructum perceperis in dilatandis pulmonum fistulis, ac discutienda fuligine quæ iis partibus inhæret, si cohibito parum per anhelitu ac labris excitato popismate, sonituque bomboso spiritũ explodas; verum id ex Galeni sententia moderandũ in iuuenibus vsque ad ætatem consistentem, ac prima luce seu antelucano, vbi corpori nulla subest repletio, nec nocturni labores, qui in concubitu amplexuque mutuo obeundi sunt, hominem afflixerunt. Hæc quoq. exercitatio his potissime conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricum incuria gibbo sunt deformati: nam quũ thoracis musculi pulmonumq. folles retracti ac curuati in dorsum delitescant, hac respirandi ac dilatandi pectoris ratione leuamentum percipiunt minusque efficiuntur anheli. Quin & equi vbi incitati calcaribus gressum glomerare incipiunt ac cursu incalescere; quod homines ore inflatisque buccis moliuntur, id illi spirante sonitu ac narium flabris perficiunt exploratissimo generosæ indolis argumento: sic hippopolæ, hoc est, qui equos venales exponunt, quod sonitum eliciant, nares vellicant; quem si incunctanter proferant, nihil subesse latentis occultique vitii persuasum est: nam in cursu minus agilem esse ac calcitrosum, pedibusque rigidis, aut visu caligante, oculorum iudicium exigunt,

Musica mentem exhilarat.

Rhetorica popularis.

De vale. lib.5.

Gibbosis apta exercitatio.

Generosi equi naribus sonitũ excutiunt.

Vt generosi equi explorãdi.

unt, aut aliis argumentis explorari debent. Possem quidem plura oblectandi genera referre, vt quæ resonante fritillo, quæ tesseris, vt quæ in pyrgum missis, quæ saliente alea, aut enumerandis chartis nonnullos recreant. Sed quoniam ea sunt otiosorum hominum auocamenta, qui statariam potius aut sedentariam, quam motoriam fabulam exoptant, de his nihil inserendum putaui. Siquidem spectatæ probitatis viri ea potius oblectamenta, has a rebus seriis vacationes requirunt ac consectantur, quæ ab honestatis actionibus non sunt aliena, vt sunt ruris amœnitates, atque agriculturæ occupatio; quæ non solum voluptatem, sed emolumentum etiam, quæstumque præbet vberrimum nullo tædio aut laboris molestia: nihil enim necesse est hero fundique domino agris desertis culturam adhibere, noualia sementi præparare, occationi, subigendisque glebis insistere, agrum repastinare, ablaqueare arbores, quum herus leuioribus occupatus, colonis villicisque ea demandare poterit, atque ad pensum diurnosque labores illos instigare, ac quid effici velit, voce, manu, nutibus præscribere atque indicare. Quod illud Terentii edocet;

Oblectatio minus honesta.

Rusticatio laudata.

Quod in opere faciundo, operæ consumis tuæ,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.

Heau. scena 1. Actus 1.

Fertilissimus enim in agro oculus domini; cuius etiam vestigio saginantur iumenta ac pinguescunt. Iam vero vbi ab exercitatione desistimus, atq. ad cibum potumque, quo vires instauramus, deuentum est, summa cura euitanda satietas ac redundantia: quum enim sæpe vtilis nimia inedia, tum numquam vtilis nimia satietas, ea siquidem ventriculum distendit ac crudelitate afficit, quæ parit oppilationem atq. humorum putredinem, vnde pullulant febrium omniumq morborum examina. In constituenda autẽ valetudine firma ac stabili, omnia ordine, ratione ac modo, adhibi-

Prouerbium rusticum.

Satietas vitanda.

Ordo in sanitate tuenda.

Epedi 6 Apho. 5.

toque delectu ac iudicio peragenda, sic vt ex Hippocratis sententia; *Labor seu exercitatio, cibus, potus, somnus, Venus omnia mediocria sunto, sicq; ordine incedant ac perficiantur:* quocirca sanitatis tutelam ab agitatione motuque corporis auspicandam censet, quem subsequi debet cibus & potio, deinde somnus, mox Venus: in his, vt Galenus ait, quibus ea ex vsu est, minusque incommoda, vt iuuentuti floridæ; nam prouectæ ætati ac senili, tum siccis corporibus cum primis noxia ac perniciosa. Nec vero calidis temperaturis satis tuta est, præsertim si intempestiue vel immodice, tum statu cæli calido illi assuescant. Vernis autem mensibus salubrior, vbi moderato cibo potuque concalefactum atque irrigatum corpus, antequam somnus obrepat, Venerem exerceat. Sic enim lassitudo quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiscenti statim remittitur ac relaxatur.

Veneris incommoda.

Inanitio & repletio.

Hæc quoque moderatio etiam in aliis rebus obseruanda; si quando corpus cibo potuque refici vel humoribus oppletum inaniri postulat ac euacuari, exploratis viribus & quid natura perferre posset tum quo prodire ac progredi liceat; quod etiam in venæ sectione, prouocando sudore, deiectione alui, proluendisque intestinis, in ciendo vomitu spectari debet, obseruata temporis, ætatis, consuetudinis, naturæ, regionis ratione ac modo. Nec quisquam vlli horum assuescere debet, aut temere quidquam in se moliri, nisi res vrgeat, aut aliqua subsit humoris redundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. Sunt enim in omnibus fere regionibus qui singulis anni partibus vel venam secari, vel cucurbitulas scarificata cute sibi admoueri patiantur, maximo valetudinis detrimento; siquidem vna cum sanguine vitæ thesauro non minima spiritus vitalis portio emanat atque excernitur, quo fit vt tota moles corporis

Vena nō temere incidenda.

Sanguis & spiritꝰ vitæ thesaurus.

corporis ad frigiditatem deuergat, naturæque opera ac functiones perficiantur deterius. Sic alii nullo Medicorum consilio catapotia, quas pilulas vocant, subinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt, quibus vires sibi deiiciunt, ac præmaturam senectam accelerant. Quod ipsum nonnullis in vomitu identidem prouocando vsu venit, qui persuasum sibi habent, semel aut bis in mense salubre esse sentinam exhaurire: quum sanis non expediat, aut consultum sit, in belluinam illam consuetudinem deuenire, aut tale quiddam præscribenti acquiescere. Nam quod plerique Hippocratis auctoritate id stabilire pergant, non videntur mihi viri illis mentem satis excussisse. Quum enim inter illos versaretur, ac medicinam factitaret, qui pergræcari solent, hoc est. Genialem vitam agere, atque affluentius cibo potuque perfundi, non præscripsit illis vomendi leges: sed si grauari illos contingat, ac crapula distendi, consultius censet, vt is qui singulis mensibus vomere consueuit, biduo id continuet potius, quo secundus dies prioris reliquias excutiat, quam vt interpositis quindecim diebus illud tentare pergat. Sic enim contractam ex ingluuie atque intemperantia, humorum plenitudinem, euacuabit, ac corpus a morbis tutum reddet. Ita is senex neminem ad vomitum hortatur salubritatis ratione; sed huiusmodi excretiones illis vsui censet, qui ex crapula, ingestoque immoderate cibo grauari ventriculum sentiunt; vel ex cruditate, ac cibi corruptione acidos vel nidorosos ructus percipiunt; quorum illud in frigido; istud in calido ventriculo fieri consueuit. Sic sapiens Hebræus quum ad frugalitatem nusquam non hortetur, tum si largius quam valetudo exposcit, cænatum sit, atque ex accubitu vis a conbibonibus illata est, ad vomitum excitat. Quod si, inquit, ad intemperantiam fueris coactus, teipsum subducito, ac vome, ne cor-

Sani ne medicamentu assuescant.

Vomitus raro prouocandus

De ratione vict. libro I.

Pergraecari.

Quando vomēdū.

Nidorosi & acidi ructus.

Eccle 31

pus tuum morbis exponas; sed non vult vt illi rei quis assuescat, aut in illam consuetudinem deueniat: quisquis enim velit ad maturam senectam perduci, ne sæpius id iterare pergat, præsertim si longo teretique collo sit; si corpore vel nimis gracili vel obeso, vel astricto pectore, thoraceque angusto. quicunque autem temperanter vitam instituit, nihil necesse illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præsidia comparare.

Vomitus quib. nō nius.

Somnus & vigilia.

Par est somni ac vigiliæ ratio; quæ si moderata sint, atque intra mediocritatis limites consistant, plurimum commoditatis conferunt. Est autem Somnus animalis facultatis quies, atque a diurnis actionibus respiratio, qua virtutes languidæ, ac vires resolutæ instaurantur, defessaque corporis membra ac sensus eriguntur. Siquidem vegeta erectaque vi naturali, calor natiuus intro collectus vires concipit, ac valide concoctioni incumbit, quam non solum in ventriculo, sed per totius etiam corporis habitum perficit, cuius vapore, suauique halitu madescit cerebrum, ac vapore rosido irrigata sensuum instrumenta in somnum resoluuntur. Quocirca nihil corpori humano post alimēta moderate absumta tempestiuo somno salubrius: nam vires delassatas reficit; spiritus sopitos excitat; animum recreat, ac mœrorem diluit; mentemq. placidam reddit & quietam. Nec sane vlla sui parte constare possit, tueriq. sanitas absque somni & vigiliæ, amabili grataq. vicissitudine, qua nobis nunc a rebus seriis laxamentum quærimus, ac statis horis somno dediti, erigendis viribus fomenta paramus: nunc vero excusso somno ad occupationes, ad corporis animique intentiones denuo nos conferimus. Qui enim subsistere posset humanæ mentis vigor, si desint harum vices, ista vitæ varietas, atque a diurnis actionibus, quæ somno perficitur,

Quid Somnus.

Somni cō modita-tes.

Grata vicißitudo.

ficitur, otiosa cessatio ? Hæc enim efficiunt ne hominis conditio molesta sit atq. onerosa, nec vitæ tædium nos capiat aut satietas. Siquidem vt apposite Ouidius;

Heroid. epist. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non est,
Hæc reparat vires, fessaque membra leuat.

Nam emerso Sole, luceque nobis rursus exhibita, confestim se proferũt varia oblectamenta, innumera mundi ac naturæ spectacula, quæ nobis molestias excutiũt, curasq. edaces anxiis ac solicitis animis eximunt. Quod autem interdiu occupationes, id noctu somnus nobis præstat. Vt enim dies vigiliis exercendisq. negotiis, atq obeundis laboribus dicatus, corpus exercet, ac spe somni omnia leuiora efficit; ita nox quieti omnia destinata, diurnarum obliuionẽ adfert, ac laboriosis molestiis finem imponit. Quocirca harũ rerum nõ obscitanter habenda ratio; ac ne ordo desit atq inuertatur, suum cuiq. tempus, suus modus assignãdus; sic vt somnus nocti attributus, certis horarum spatiis, nempe plus minus octo absoluatur, vel vbi liberalius cænatũ est, paulo sit productior; quamquam in nonnullis illum metiri soleam non tã horarum numero, quam profunditate, vt sunt baiuli, nautæ, pugiles, vectores; hi siquidem & quibus cerebrum affluenter humore perfunditur, in vtramq. aurem, vt dicitur, dormiunt; somnoq altissimo oppressi ægre excitari possunt; quod nimia exercitatione resoluta naturæ virtus somno refici postulet, atq, humiditate quæ a cerebro defluxit, instaurari; quo fit vt sopita facultate animali, atq. occupatis deuinctisque sensuum instrumentis arctissime somnus illos complectatur: quod autem in his qui se exercent aut immodicis conficiunt laboribus, efficit lassitudo ac defatigatio, id in ebriis ac pueris adfert humiditas ac refrigeratio: vtrobiq. enim retracto calore ad cor vitalis facultatis fontẽ, impletoq. vapore capite, somnus

Dies labori, nox quieti dicata.

Somnus octo horarum.

Qui ægre excitentur.

Qui profunde dormiant.

Pueri & ebrii quur somnolenti.

Qui cito exciten-tur.

obrepit. Qui vero tenui humore imbutos habent cerebri sinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiscuntur, atque euigilant; quod vapor rarus, halitusqus tenuis ac minime densus qui capiti incumbit, cito euanescat ac dissipetur Noui siquidem multos quum studio immodico, tum febri ac Venere extenuatos, qui assidentium voces inter dormiendum plane intelligerent; sic vt minimo strepitu experrecti, complura eorum referrent, quæ ab iis essent enarrata; non equidem eorum more ac cõsuetudine qui in conuiuiis ebrios somnolentosq; se esse simulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq. naris hominibus obseruari potest) quasi somno vinoq. sepulti, ac prorsus sopiti insidiose odorantur atq. obseruant quæ in conuiuiis prolixioribus, incalescente vino animo, agitari, atque incautius effutiri solent, vt quadruplatores atque excursores emissarii factitant, qui omnia passim explorant, atque in aliorum vitam moresque inquirunt non contemnendo sane quæstu ac præmio: nam ex delatione atq accusatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodum sagaces reddit, atq. in consectandis insequendisq. iis, ex quibus emolumentum sperant, atq opibus inhiant, eorum acuit industriam. Hunc morem etiam vsitatũ fuisse lenonibus, & qui tacite prostituebant vxores suas mercedis spe; vel quum nonnullos haberent suspectos, indicat Iuuenalis optimus vitiorum castigator: quo enim mœchi licentius perfrui possent contactu coniugum suarum, concubituq. potiri, tamquam aliis rebus intenti, menteq. atque oculis alio conuersis, quasi spiritus atq animales facultates in alias cogitationes essent defixæ contemplati sunt laquearia, aut graphice expressas in cænaculis imagines. Sic enim, vt ex vno coniicias cæteros, quendam carmine Satyricus illustrat,

Simulatores in cõuiuiis.

Quadruplator.

Delator.

Iuuenalis locus explicatus.

dictus

— doctus spectare lacunar, Sat. 1.
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso.

Quod ipsum quoque designat Ouidius, sed captata alia occasione;

Si bene compositus somno vinoq; iacebit, Libro 8.
Consilium nobis resque locus dabunt. Amor.

Cæterum, vt ab excursu ad institutum regrediar, nihil æque corporis animiq. vires fulcit, instaurat, erigit, ac somnus nocturnus, qui sesquihora plus minus a peracta cœna, quo subsidat cibus, dextri primum lateris incubitu perficitur; quamquam & in ventrem inclinatio, prono nonnihil corpore, concoctioni non sit inutilis, præsertim vbi immoderato cibo turgescit ventriculus. Quod si protuberante laxoque ventre ac sinuoso, non omnino extento constituatur corpus; dici vix queat quantum commodi in conficiendo cibo, in mitiganda stomachi inflatione ac dolore, in sopiendis intestinorum torminibus perceperis. Supinus autem decubitus, atque in dorsum deuolutus, nocentissimus: nā quotquot ad eum modum se componunt, hiante ore, patulisque oculis, atque inconuenientibus palpebris stertunt, nec placide suauiterque dormiunt, aut somno reficiuntur ob contractos pectoris ac ceruicis musculos; quibus hoc etiam accedit incommodi, quod plerumque incubo, ac comitiali morbo opprimantur, tum paralysi, spasmo, apoplexiæ reddantur obnoxii; qui morbi hos quoque comitari solent qui meridianis horis lecto affixi, diem somno transigūt. Quocirca nemo assiduitate quotidiana diurno somno assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit; aut nox pridiana intempestis vigiliis, atq intempestiuis symposiis peracta sit. Tunc enim citra incommodum admitti potest meridiatio. Et quemadmodum somnus nisi opportune adhibeatur, siue is diurnus sit, siue nocturnus, ac modus

Decubitus in somno forma.

Supinus decubit9 nocentissimus.

Diurn9 somnus noxius.

Meridiari, i. capere somnū diurnū.

desit, stupidos homines efficit, obliuisos, languidos, inertes, grauedinosos, nullo ingenio, nullaque memoria: ita vigilia, nisi intra mediocritatem consistat, cerebro siccitatem adfert; sensus afficit; memoriam labefactat, oculis caliginem offundit; spiritus depopulatur; humorem natiuum exhaurit; concoctioni officit, omnem corporis speciem ac venustatem abolet.

Vigilia moderationem exigit.

Perturbationes affectusque animi.

Quid detrimenti, quantamque iacturam menti inferant perturbationes, atque enormes impetus, odium, ira, indignatio, inuidia, timor, tristitia, gestiens atque effusa lætitia, angores, solicitudines, curæ, anxietates, multique alii turbidi animorum motus rationi non obsequentes, nemo non vel in se est expertus, vel in aliis obseruauit: quis est enim in tanta humanę naturę imbecillitate ac lapsu, qui horũ aliquo non vrgetur vel afficitur? Et quamquam alius alio melius affectibus vel obsistere norit, vel mederi, nullus tamen est mortalium, quin iis sit expositus. Quam vero sint affectus in nonnullis qui his impotentius indulgent, violenti ac feroces, tum quam grauiter non modo mentem, sed corpus quoque conuellant ac deiiciant, quotidiana exempla commonstrant. Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præsens exitium attulit, quod cor sanguine ac spiritu vitali destitutum labascat ac dissoluatur: quod ipsum etiam, sed diuersa ratione in metu, pauore, mœstitia, repentino subitoque terrore euenit, oppresso corde copia atque affluentia sanguinis, spirituque vitali suffocato: Ira vero, qua nihil furori, nihil insaniæ magis affine, ac proximum, quid efficiat, quantumque habitum corporis, atque externam speciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aspectus horridus, oculi truces ac scintillantes, spirantes ac corrugatæ nares, os rabidum, artus

Affect9 vitiosi homini nocii.

Omnes affectib9 expositi.

Affect9 quas noxas inferant.

Ira vis.

Irati habitus.

artus tremuli ac vacillantes, inceſſus inſtabilis, vox titubans ac tremebunda, quæ animi affectio vel perturbatio potius, vbi excuſſu rationis imperio ingrauescere incipit atque efferari, quum aliis ſit infeſta, tum proprium corpus vel in mortem, vel periculoſas ancipiteſq. ægritudines coniicit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens eſt, ne affectibus cedat, parandaque optata illa animi ſecuritas, & quæ Cicerone teſte, *caput eſt ad beate viuendum tranquillitas:* qua frui certe non poteſt humanus animus, niſi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excuſſerit, quod non aliis viribus efficere poterit, quam firma in Deum fiducia, ſtabili eius verbo, cæleſtique ſpiritu fulta, qua conſequetur vt omnium cupiditatũ moderatrix Temperantia, a libidine, ab inſolentia, gaudio immodico, effuſa lætitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, auaritia qua inflammata mens auiditate inſtabili ad conquirendas opes impellitur, aliiſque affectibus vitioſis auocet atque abducat. Sic enim vtraq. hominis pars, nempe corpus & anima, quæ ſympathia, hoc eſt, mutuo conſenſu ac conſpiratione inter ſe cohærent, incolumes ſubſiſtent, nec vllis morbis, vlla ægritudine vexabuntur.

Tuſcu 5.

Trãquillitas.

Tẽperantia quid efficiat.

Doctrina cæleſtis affectus ſedat.

De frigido corporis habitu.

CAP. VIII.

QVoniam Calidæ conſtitutioni frigida ex diametro opponitur, nec eſt vlla deterior, atque ab optimo ſtatu remotior, de hac proxime diſſerendum, quo alio reuocari poſſit, & ſi fieri queat, in meliorem reduci. Siquidem quum vita in calidi humidique temperie conſiſtat, qua augeſcunt corpora ac virile robur capeſſunt, decentemque magnitudinem conſequuntur, merito hæc deterrima cenſeri debet, atque inter poſtrema referri, quod

nulla sui parte ea quæ ad fouendas vires, tuendamq. valetudinem spectant, promouere possit, aut iis ad incrementum aliquid adiumenti adferre. Quum enim illi desit calor, omnique vi ac facultate naturali sit destituta, non potest alimentum humidum allicere atque elaborare, vtque assimiletur corpori ac membris coalescat, perficere, instrumentis inualidis, atque ob imbecillitatem torpescentibus, collapsisq. organis. Vt itaque calor natiuus omnium facultatum corporis nostri vehiculum & instrumentum ad perficiendas functiones efficacissimus; ita frigiditas illi contraria, nulli functioni idonea, præsertim si actiones naturæ circa nutrimenti alterationem spectes. Nihil enim vtilitatis aut commodi ad corporis conseruationem ac tutelam confert, seu concoquendi digerendique munus obserues, seu reliquas naturæ virtutes ac potentias proferas. Huic tamen qualitati, quamlibet ab integritate ac temperie delapsa sit, semper aliquis subest calor, sed languidus, & qui frigore rigescit, atque obtunditur. Si enim illi deesset calor, aut is penitus esset exstinctus, nullaque inhæreret huius qualitatis portio, nõ posset vita subsistere, atq. ab interitu se ipsam vindicare. Itaq. non penitus absumtus est in hoc corpore calor, sed eum superat frigiditas quæ in mixtura cæterarum qualitatum intensior est ac potior; eoque fit vt ab ea nomen atque appellationem sortiatur. Quocirca dum aliquid vitæ superest, ac nonnulla vitalis caloris portio corpori inhæret, omnibus modis excitanda fouendaque natiua caliditas appositis alimentis atque exercitatione, ne a frigiditate opprimatur: nihil enim ignauia vitaque otiosa ac cibis frigidis iis nocentius, vt paulo post indicabimus. Mirum autem nonnullis videri existimo, qui possint subsistere, vitamque tueri huiusmodi constitutionis homines, quum frigescente sanguine animalis spirabilisque vis concidat

Vitam quid fulciat.

Calore vita subsistit.

Frigo vitæ pernicies.

Frigida vniũtur calore.

Frigidis corporib. nõ deest calor.

idat atque emoriatur. Verum hoc quisque obser-net, multa animantia frigidissimæ esse naturæ, vt sunt Salamandra, pyrausta vermiculus, torpedo marina, ac nonnulli pisces; quorum pleraque, quoniam sunt algidissima, ignē contactu exstinguunt, vt glacies; nonnulla stuporem torporemque membris inferunt. Nullum est autem piscium genus, quod obseruasse me testari possum, cui calidus sanguis inest, præter balenas, focas, vitulosque marinos, quos nostrates *canes* vocant, piloso tegmine, deniq; thynnos ac delphinos, & quotquot vel pilo vestiuntur, vel coreacea cute exsistunt, vt sunt interamphibia, hoc est, aquatica simul & terrestria, fiber seu castor & lutra, quibus feruescit sanguis, quum reliquis gelidus exsistit; eoque fit vt belluæ marinæ aquis exemtæ diu viuant ob insitum calorem, ac feruidi sanguinis copiam; alterius vero generis pisces quum marini, tum fluuiatiles aquis destituti, euestigio moriantur, aut in littus delati, paululum modo spirantes animam efflent, firmissimo argumento illis plurimum frigoris ac concreti humoris, caloris vero minimum inesse; quo fit vt non diu asseruari possint, sed cito putrescant, nisi confestim, nullaque interiecta, mora sale obruantur. Ex his conijcito, qua sint valetudine, quo corporis habitu, qui continenter piscibus victitant, atque a commercio ac consuetudine hominum alieni, solitudini ac silentio se addixerunt; interdictoque esu carnium, quem naturæ parens omnibus indulsit, salsamentis plerumque putridis vescuntur; quibus ego suadere soleo, nam multos annos huiusmodi instituti homines me vsi sunt medico, vt meraco vino illa perfunderent, excussoque otio atque ignauia exercitationi insisterent. Obseruaui enim ex his complures qui lethargum, apoplexiam, spasmum, paralysim, oris torturam contraxerint ex crassa tenaciq ac glutinosa pituita. Nec

Animantia tactu frigida.

Piscib⁹ sanguis friget.

Vituli marini, Seehunden.

Fiber, Beber.

Lutra, Otter.

Qui pisces diu viuant mari exemti.

Piscium esus solitariis noxius.

Genes. 1. Act. 10. 1. Timot. 4.

Solitarii apoplexiæ obnoxii.

est ex eorum sodalitio quisquam, qui non phlegmat[e] scateat, atque excrementis pituitosis obruatur, qu[æ] efficiunt vt somnolenti exsistant, obliuiosi, corpore a[ni]nimoque tardi, colore exangui, atque albescent[es] nisi aliquando amicorum aduentu vino incalescan[t] mentemque exhilarari contingat. Sic enim efflore[] scit color, atque animo veternus excutitur. Itaqu[e] si frigidæ constitutionis homines describi tibi veli[s] huiusmodi conditionis homines ob oculos consti[] tue, qui ex instituto vitæ ac victus consuetudine i[n] talem habitum deueniant, etiamsi ab hac prius fue[] rint alieni: viuunt illi quidem, sed vt cochleæ, vt li[] maces, ac testudines, quæ quum ex liquore con[] creto, coactaque humiditate consistant, tum in il[] lam liquescunt ac soluuntur, quod obseruari potest[] vbi iis animalculis salem aut nitrum, aut alumen in[] sperseris, confestim in tabem resoluuntur. Cæte[] rum vt homines atque animantes, sic stirpes non[] nullæ & frutices hac qualitate imbuti sunt, quæ de[] leteria frigiditate animantibus perniciem adferunt[] vt hyoscyamus, mandragora, napellus, solanum mortiferum, aconitum, papaueris nigri succus se[u] opium, quæ licet temperamenti atque elementari[s] qualitatis ratione frigida exsistant, abscessu quarto graduque extremo, calore tamen vitali qui se a cœ[] lestibus rebus in hæc inferiora diffundit, viuunt ac vi[] rescunt. Insidet autem quum omni, tum præcipu[e] humanæ naturæ vis quædam cœlestis ac diuina, præ[] ter eam quæ ex semine maternoque sanguine con[] stituitur. Siquidem spiritus calorificus, quem paul[o] ante toti mundo, eiusque partibus infusum osten[] dimus, elementis incumbit; cunctaque animat a[c] vita imbuit; deniq. eam virtutem atque efficacian[] confert, qua propagationi insistunt, ac similem spe[] ciem emoliuntur, eiusdemq. naturæ animal confor[] mant. Quum enim prima animantium procreati[o]

Cochleæ vitam viuere.

Venenatæ herbæ.

Frigida quomodo subsistũt.

Rerũ natura spiritu diuino perfusa.

ex elementari concretione, ac progenitorum semine, quod purioris excoctique sanguinis pars est, producatur, tum natura cuius solertiam nulla ars, nulla manus, nec vllus opifex consequi imitando potest, superne originem sortita, operi insistit omniaque perficit ac facultates animales, vitales spiritus, viresque efficaces in subiectam materiam deuehit; quorum ministerio artus omnes consummat, lineamenta membris inducit, eamque speciem atque effigiẽ rebus animatis confert, qualem quotidie oculis nostris conspiciendam exhibet. Hæc admirabilis naturæ vis, quam alias testati sumus ab vberrimo Diuinitatis fonte promanare, vndique diffusa, corporis molem agitat, mentem atque animum regit ac moderatur, variisque actionibus instruit: cuius munere etiam quæ frigore torquescunt, viuunt ac subsistunt, licet calor subsit languidus, qui ne prorsus flaccescat ac sopiatur, nec frigida qualitas, cui sicca affinis, plus satis ingrauescat, calidis fomentis excitandus est. Siquidem exhausta humiditate natiua, atque insito colore exstincto, mors imminet, totaq. moles spectat ad interitum. Fit enim quod eleganti ac concinna similitudine indicat Solomon, *vt soluta corporis compage, eneruatisque viribus reuertatur homo in terram, vnde desumtus est, ac spiritus demigret in æternam suam sedem, atque ad Deum a quo originem est consequutus, regrediatur.* Cæterum vt cuiq. innotescat huius cõstitutionis natura ac conditio, eius notas atque indicia, quibus deprehendi possit, obiter cõmonstrabo. Frigida autem qualitas, si calidæ conferatur, omnis cõtraria obtinet. Vt enim calor vndiq. diffusus, humores sua qualitate imbuit, ac corpus eiusq. partes rubicundo colore illustrat, ita frigus suã qualitatem mẽbris atq. humoribus impertit, tum pallidum minusq. suauem color eminducit. Atqui si singulatim omnes notas obseruare libeat, nihil non in frigido corporis habitu a calido diuersum deprehendes, siqui-

Lib. 1. de naturæ miraculis cap. 1.

Eccle. 12. Simile a contignatione adium.

Frigidi habitus signa.

dem corpus glabrum est, nullisque pilis obsitum, capillus laxus ac mollis, rufi albique coloris particeps, & qui cito euanescat. Cutis tactu frigida, cui non nulla adipis portio subest: quũ enim calor in corpore humano languidus fit atque hebescit, adeps ac pinguedo innascitur; quod quum muliebri sexui, tum plerisque aliis vsu venire solet, qui vitam desidem agunt, atque otiosam. quorum cuti, internisq. membranis adeps subnascitur; eoque fit vt moderata corporis frigiditate pinguescat corpus, atque adiposum efficiatur; calore vero immodico; quod eo pingue liquescat, macilentum fiat atque aridum. Sunt autem quam plurima non natura, primaque ab origine hominibus insita, sed aduentitia, atque aliunde ascita, nempe vel ab immutata vitæ consuetudine, ac victus ratione, vel ab æstu, labore, desidia, solitudine, ignauia, metu, mœrore animi, ac plerisque aliis quæ multifariam statum corporis immutare sunt idonea; eumque nunc gracilem efficere, ac macilentum, nunc pinguem atque obesum; quæ etiam in colore conciliando non minus momenti obtinent; quæcunque enim calorem natiuum excitant, vt risus, lætitia, exercitatio, vinum, colore florido faciem perfundunt; quæ vero refrigerant ac calorem opprimunt, vt aer frigidus, auraque plus satis gelida, immodicus aquæ potus, somnus immoderatus, frigidorum ciborum nimius vsus, timor, tristitia, solicitudo, pauor. albo colore corpus imbuunt. Sic qui frigido corporis habitu constant, albescunt, ac candore perfusi sunt, nisi hæc qualitas ingrauescat, aut intendatur. Sic enim ad liuidum accedit, ac plumbeum, qualem fere obseruamus hibernis mensibus flante Aquilone in hominibns, quorum genæ, nares, labia, digiti, aures liuescunt, ac frigore rigent, fœdoque squalore deformantur; hoc tamen illis præstat frigus, vt cibi sint auidissimi, ac non facile satiari

Otium & desidia obesum corp9 reddit & frigidum.

Vnde color bonus vel malus.

Calor colorẽ excitat.

Frig9 colorẽ depopulatur.

Color quis frigidis.

Liuidus color.

tiari

ri queant, licet illum minus concoquant: quod si ntriculi tunicæ vna cum frigiditate acido humo- sint imbutæ, insatiabili torquentur edendi cupi- tate, ac nunquam finiendo ciborum desiderio: i affectus Canina appetentia dicitur, quem sedat ni meracissimi potus. Acui autem frigiditate ap- tendi vim, declarant acetaria, tum alia quædam ndimenta subacida, quibus æstiuis mensibus ap- titum excitamus. Cæterum quum calor insitus iles atque actuosos homines efficiat, tum frigus sides, oscitantes, inertes, ignauos, somniculosos; que ad subeundos labores vllasque actiones perfi- endas ineptos; quod iis desint nstrumenta quibus iquas functiones aut munia obire possint. Est e- im huius constitutionis hominibus lingua inexer- tata parumque expedita, vox mollis ac muliebris, acultates naturæ inualidæ, memoria minus firma, ngenium obtusum, mens stupida, animus ob calo- is penuriam, ac spiritus vitalis exilitatem, pauidus c meticulosus, quique ad leuissimum strepitum ex- auescat. Hæc autem, & si quæ alia se proferant aturæ vitia, pro virili corrigenda, adhibita salubri iæta, atque exquisita victus viuendique ratione, uæ consistit in calidi humidique temperamento. n primis autem in hoc corpore excitare ac fouere nsitum calorem expedit cum exercitatione ac vino meraco; tum alimentis calorificis, cuius generis sunt lites quæ se volatu exercent, passerculi, miliariæ, fri- gilli, vulgo *Fincken*, columbæ, perdices, phasiani, me- rulæ, turdi, ficedulæ; atque inter cicures, capi ac gal- li gallinacei: nam anates, olores, anseres, fulicæ, mergi, ardeolæ, aliæque aquaticæ volucres valen- tem ventriculum exigunt. Quæ vero quadrupedum generi adnumerantur huic naturę accommoda, sunt vituli, veruece, porcelli, cuniculi. Inter arboreos vero fœtus, & quæ ex terra cultu atque industria ho-

Canina appetentia.

Frigida appetitũ excitant.

Frigidi minus agiles.

Medela frigidi corporis.

Alites concoctu difficiles.

Cibi apti frigidis. minum proueniunt, amygdalæ dulces & amaræ, nuclei persicorum, dactyli seu palmulæ, ficus aridæ, vuæ passæ, exemtis vinaceis, passulæ Corinthiacæ, nuclei pinei. Et quoniam hortorum prouentus multa nobis in hunc vsum suppeditat, ea quoque referre visum est, quod passim obuia sint, ac minime sumtuosa, aut vllius pretii: cuiusmodi sunt apium hortense, quod petroselinum vocant; pastinacæ aliquot species, eringium, sisarum, carduus, cinara, & articoccus dicitur, napi, raphanus, seu vulgaris radicula, cices, nasturcium, eruca, mentha, absinthium Ponticum, & quæ brumali tempore in condimenti vsum veniunt, cæpe, allium, porrum, aqua macerata, quo graueolentiam deponant; aut si quis horum grauitatem ferre nequeat, exotica aromata, quod passim Germani ac Britanni factitant, vt sunt zingiber, crocus, piper, cardamomum, casia, quę veterum cinnamomum creditur, nux myristica; aut si tenuioris fortunæ homines sumtum ferre nequeant, ea quæ illis facultate ac viribus respondent, ex domestico fundo decerpant, nempe rosmarinum ocymum, vulgo basilicum, cunilam seu satureiam, origanum, amaracum, vulgo maioranam, anethum, saluiam, melissophyllon: his enim ac plerisque aliis expugnari possunt naturæ vitia, ac corpus sensim ad securiorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat siccitas, non potest vita quæ in calido humidoque sita est, diu subsistere; sed necesse est illam e uestigio morte terminari; qua de re sequenti capite fusius disserere institui.

Prouent⁹ hortēsis.

Condimēta calida.

De sicco aridoque corporis habitu.

CAP. IX.

QVum sicca corporis habitudo frigidæ affinis sit, & cognata, illique proxime assistat; quid de hac statui debeat, & qua ratione expugnari possit, obiter

iter indicabo. Sunt autem duæ qualitates pa- propemodum interuallo ab optima temperie re- otæ, in quamcumque etiam ætatem inciderint, et in senectute sicca intemperies ægrius expugna- possit, quam in adolescentia, vbi ex morbo is ha- tus contractus est, aut ex incontinentia, vitæque temperantia huc deuentum est. Vt enim senes atis ratione, atque annorum decursu, effœto, ido atque exhausto corpore efficiuntur; ita iu- nes ex deprauata vitæ institutione, ex intempe- ua vigilia, immoderata Venere in frigidam, camque intemperiem incidunt, atque absum- vitali humore non secus, quam senes, licet operantius, atque ætate immatura, naturali mor- vitam finiunt; quæ ea ratione naturalis dicitur, uod omnibus immineat, ac declinari euitarique equeat. Neque enim senium aut hominis interi- s naturalis statui debet, vt auctio & nutritio, quæ turę opera exsistunt, & quibus se facultas natura- propagat ac tuetur: sed quod necessario, ac na- ræ cursu atque ordine consequatur. Ille siqui- em est naturæ ordo ac series, rerumque exsisten- um fatalis quædam continuatio, vt omnia orta oc- dant, & cuncta senescant; alioqui improprie pa- mque apposite mors naturalis diceretur, quum æter naturam potius sit, vitæq. nostræ aduersetur. enim morbus, quem mortis instar deputo, est ha- tus contra naturam, qui actionem eius vel vitiat el impedit; quanto magis mors, quæ vitam abolet, despoliat, censeri debet naturæ contraria? Nihil nim naturæ legibus repugnantius, quam exstingui, ceque suauissima ac spiritu priuari. Quod in se uisque experiri potest, si quando subit animum us rei cogitatio, quæ eam trepidationem, terrorē, rmidinē incutit, vt nisi mentem alterius vitæ cer- ssima spes & exspectatio fulciat, nisi foret humana

Senectus præmatura.

Mors naturalis qua ratione.

Mors cōtra naturam.

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

Mors quibus formidabilis.

vita calamitosius, nihil afflictius. Siquidem quid nobis metum, anxietatem, desperationem, diffidentiam eximeret, ni concepta in Deum fiducia, in æternas sedes mens esset defixa? Mortem autem non inuexit natura, communis rerum parens, summique opificis instrumentum; sed vitiorum corruptela, ipsaque a prima mundi origine peccati labes hanc cladem, hoc mortiferum vulnus, hanc letalem plagam inflixit. Itaque mors non naturæ, sed consequentiæ ratione naturalis dicitur, quod *omnibus ex æquo impendeat, illiusque finibus omnia concludantur.* Quum autem duo constituantur mortis discrimina, alterum violentum, naturale alterum; ea mortis species philosophis ac medicis naturalis dicitur, quæ citra vllum doloris sensum senibus, & quotquot in senilem affectionem, hoc est, frigidum & siccum habitum deuenerunt obuenire soleat: in his enim corpus moribundum animam, non anima corpus deserit, quo vt sensim placideque sopiantur, & quodammodo obdormiscant; quum alii qui casu, ruina, igni, ferro, angina, pleuritide, peripneumonia, aliisque morbis qui in humorum plenitudine consistunt, opprimuntur, violenta morte intereant, atque acerbe cum illa colluctentur; sic vt anima corpus derelinquere cogatur, vti hospes ædes ruinosas vi tempestatum conquassatas ac conuulsas. Hinc apposite Cicero, adolescentes, quique in ætate florida constituti, succulento corpore exsistunt, ac vegeto, sic obrui statuit, vt quum affluentiore aqua flamma opprimitur: senes vero vt ignis, qui sua sponte, nullaque adhibita vi exstinguitur. Quantum autem fumi ac fuliginis, quas fauillas in aera diffundi videmus? quos edi strepitus ac stridores? quæ ex concursu scintillarum crepitacula? vbi luculentum ignem, aut incensos lignorum aceruos effusa aqua restinguere tentamus. Ex quibus coniecturam facere licet, quanta sit in iuuenil

Peccatū morbos ac mortem inuexit.

Sapie. 2.

Gale. De marcore.

Plato in Phædon.

Duo mortis genera homini impendent.

A ruinosis ædibꝰ simile.

De Senectute.

Elegans comparatio.

enili corpore luctatio, quam acris pugna, qui tu-
ultus, quæ concertatio; cum violentia morbi, vel
io fati genere inexhaustus naturæ vigor, calor fer-
dus, spiritus alacres ac viuidi suffocantur: quo spe-
at scita illa ac concinna Ciceronis comparatio;
uemadmodum poma ex arboribus si cruda sunt, vi
uelluntur, matura ac cocta, sponte vel leui attactu
ecidunt; sic vitam adolescentibus vis aufert, seni-
us maturitas. Hæc quoniam ab instituto non sunt
iena, præfari visum est, atque inculcare studiose,
uo quisque ab ineunte ætate primisque annis de-
inet quæ corpori infesta sunt, ac minus commodã
aletudinem constituunt, seu extrinsecus incidant,
u ex internis causis proueniant. Quisquis itaque
ræmaturam senectam euitare velit, ac vitam pro-
erre longius, eamque quam maxime diuturnam
fficere, quum multis quæ vitæ nostræ insidiantur,
um potissime siccæ corporis habitudini obsistere
ıret, ab eaque esse remotissimus; quod qua ratione
btineri possit, post descriptas huius status conditio-
es ac notas, quam possum dilucide explicabo, com-
ionstrata proxima ac compendiaria via, qua id per-
ci queat: id enim futurum est philomusis, virisque
oliticis salubre cum primis ac frugiferum. Quibus
aque corporis habitus vel natura, vel progenitorũ
rigine, vel ascita aliqua vitæ consuetudine, nempe
ıedia, solicitudine, vigilia, mœrore animi, labore
nmodico inductus est, corpore fere conspici solent
racili atque extenuato, cute vbi siccitas augescit,
abra, squalida, strigosa, vt equis assolet, quib nul-
 saginandi cura adhibetur; colore deformi, lurido
c giluo; vbi ad extremum deuentum est aspectu
orrido, vultu tetrico, facie cadauerosa, illuuie ob-
ta ac macie confecta; obiter tali prorsus specie, qua-
em expressit Ouidius in describenda Inuidiæ larua;
quidem,

Ut corp9 diu subsistat.

Nota sicci habitus.

Simile ab equis macilentis.

Libro 1. Metam.

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto.
Nusquam recta acies: liuent rubigine dentes,
Risus abest, nisi quem visi mouere dolores:
Nec fruitur somno vigilantibus; exerta curis,
Sed videt ingratos, intabescitq; videndo;
Successus hominum capitq; ac carpitur vna.

Caluitiũ ex humoris penuria.

Et quoniam siccitas humorem omnem depascit ac depopulatur, capillo sunt raro, & qui cito defluit; vnguibus aduncis atque incuruis; voce obtusa atq. exili, quæque aliquando stridore quodam prodeat siccitate exasperante vocalem arteriam; pulsu languido; ingressu tardo; oculis reconditis atque excauatis; labris pallidis; collapsis temporibus; genis pendulis, frigidis contractisque auribus, statura minus procera: somno vero, qui est omnium laborum ac sollicitudinem suauissimum perfugium, ob cerebri squalorem tenui ac modico. Quod si cerebrum penitus arescat, ac fit torridũ, nulla fere memoria existunt, sed obliuiosi, ac mente ignaua, minusq. erecta: quum enim spiritus desint; qui, vt vapor lucidus & syncerus, ex sanguine puriore caloris munere emanant, vim conferant in exercendis actionibus, fieri nequit vt facultates naturales illorum viribus destitutæ suas functiones obeant. Sin vero nonnihil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebrum caliditate prorsus sit destitutum, memoria stabilis est ac firma. Quum enim humiditas immodica obliuioni causam præbet ac desipientiæ, vt infantes ac temulenti demonstrant, tum moderata siccitas memoriam fidam animique prudentiam parit modico calore adiuta. Splendor siquidem siccus mentem prudentissimam statuit; quantum autem humoris accesserit, tantum prudentiæ adimitur; quod etiam in cælo minus sereno perspicimus: non enim collucent astra aut splendescunt, nubibus aut nebulosa caligine offusa. Quod autem nonnulli senectuti

Cerebrũ aridum quid efficiat.

Memoria stabilis vnde.

Ab astris simile.

tetas ingressi delirent ac sint obliuiosi, quum hæc ætas maxime sicca prædicetur, non ob siccitatem euenit, sed frigiditatem, quæ omnibus palam muneris animi officit atque aduersatur: ex illa enim amentia, alienatio mentis, stupor, deliratio, ac sensuum inopia proueniunt, quibus naturæ virtutes ita obruuntur, vt vel languide, vel nihil omnino functiones suas obire possint. Quum itaque memoria periit, vel affecta est, frigida subest intemperies, quę expugnari debet moderate calidis; nam humectare aut arefacere consultum non est: sed si frigiditas humiditati copuletur, exsiccare; si ariditati, madefacere atque irrigare. Cæterum si non prorsus firmata sit ac radices egerit ista qualitas, hæc iam memorata signa atque indicia non exacte, nec ad amussim descriptioni respondent: verum inualescente sensim intemperie, indies magis magisque se ostendunt ac proferunt; quod iis potissimum vsu venit, quibus hic habitus non naturalis, sed aduentitius est, aut fortuito atque ex accidente, vel morbosa aliqua affectione atque animi ægritudine aduenerit; nam temperamenta multiplices variasque mutationes sustinent: plerisque enim calor dum humorem absumit, siccam intemperiem adfert, nonnumquam nimia humiditas calorem exstinguit; multis intensa frigiditas siccitatem inducit: quæ intēperies naturæ aduersissima, vt quæ intempestiuo senio ac præmatura morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiusque intrinsecus siccum efficitur, quum nec adtrahere in venas alimenta valeat, nec iis sufficienter frui*· quo fit vt præcipuæ partes ac viscera concoquendis cibis destinata arefcant; reliqua vero excrementis purgandis accommodata humoribus pituitosis redundent: quæ res nonnullis imposuit, qui senes humido esse corporis habitu sunt suspicati, quum solidæ partes, arteriæ, panniculi, membranæ, nerui, musculi non

Quomodo memoria instauranda.

Habitus corporis mutationibus obnoxius.

Gale. li. 5 De tuēd. valet.

humeſcant: ſed ipſæ capacitates ac ſinus, tum meatus qui corpori ſubſunt, ac homini ad excernendos humores ſuperuacuos inſeruiunt, humiditate aliena implentur, eoque fit vt corpus ob calorem imbecillem atque inualidum nutriri deſinat; denique in extremam ſiccitatem deuoluatur. Quare non iniuria Galenus hunc corporis habitum deterrimum cenſet; ſiquidem quod temporis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id adoleſcentibus nonnullis ſtatim ab initio contingit: quocirca illos humectare ac calefacere oportet exercitatione moderata, nutrimento humectante & calido, præſertim vino calorifico ac ſubdulci: auſtera enim & acerba (quale eſt noſtrum Pictonicum) quum huic conſtitutioni, tum maxime ſenibus inimica, niſi zaccharo aut melle dulceſcant; quod etiam in lacte exhibendo obſeruari debet: cuius vſus illis commodus, vbi huiuſmodi condimenta adhibentur. Sic enim nulla ex his incidit obſtructio, nec vllus futurus eſt in renibus calculi metus, quibus nequando obnoxius eſſe contingat, quod ex craſſo lentoque humore, ac cibo concoctu difficili euenit, quæ oppilationes expediunt, ac lotium moliuntur præſcribenda, vt ſunt apium hortenſe, aſparagus, veſicaria, gingidium, cuius naturæ noſtrum chærephyllon, ſaxifragia, crithmon, vulgo *Criſta marina*, quæ in Galliis copioſe prouenit, betonica, adiãthos, roriſmarini floſculi; & ſi aluus ſit aſtrictior, mercurialis, fumaria, cnicus, vulgo carthamus cum ptiſana, braſſica marina, ex carnium elixarum liquamine, malua, atriplex, blitus, lapathi genera, vrticæ, lupi ſalictarii, ac ſambuci turiones ſeu cacumina, vernis præſertim menſibus; aut ſi quæ alia æſtate atque autumno vigent, vt ſunt ceraſa, pruna, ficus, mora, primis menſis illata: nam quod Horatius docto quidem ac eleganti carmine mora commendauit, eaq; poſtremo peractoque prandio edenda conſuluit,

non

Li. 6. tuẽ. valetud.

Vinum minus generoſum.

Lactis vſus.

Urinam prouocãtia.

Quæ aluum ſoluunt.

Mora quomodo edẽda.

on ex artis medicæ, aut ſalubritatis ratione id fecit, d ex communi vſu ac vulgata conſuetudine, quum nquit,

—— ille ſalubres
Æſtates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore ſolem.

Lib. 2. Sat. 4.

Hæc ſiquidem, vt vuæ, perſica, corna, & quæcunue æſtate diu aſſeruari nequeunt, cibos præire deent; nam præpoſtere aſſumta putreſcunt, ac corori corruptelam inferunt, ventremque flatib. diſendunt. Brumali quoque tempore multa obuia unt, quæ aluum laxam efficiunt, quæque inteſtina roluunt, vt eſt muſtum, caricæ, hoc eſt, ficus aridæ, tque vuæ paſſæ, quæ in fiſcellis reconditæ ex Hiſpaiis in has oras deferuntur, pruna Damaſcena, eaq. el elixa, aut liquore aliquo macerata, cui pluſculũ acchari aut mellis admixtum ſit; quibus accedunt uæ exiguam medicamenti vim obtinent Sena, poypodium, mel aereum, vulgo manna, epithymus, aſſia fiſtularis, ac cylindracea, rhabar. atque hebeni, oc eſt, ligni Indici dilutum, myrobalani, thamar eu dactyli Indi, eaque omnia vel ex ſero lactis, vel ure gallinaceo. Et quoniam non ſolum ſenibus, ſed omnib. qui morboſæ alicui affectioni obnoxii ſunt, ihil reſina terebinthina in ſanitate tuenda, profliandiſque morbis ſalubrius, hæc quoque prædictis nnumeranda. Siquidem non ſolum aluum citra oxam ſoluit, ſed viſcera omnia, internaſq partes, ecur, ſplenem, renes, pulmonem expurgat, modo erlucida ſit, non adulterina, nempe ex latice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficaciſſimam hanc exertus in eliciendo ſuppreſſo lotio, in comminuenlis calculis, in ſtranguria, atque vrinæ ſtillicidio, hulceroſo ac fœdo, quem Belgæ vocant, *Den druper*; in odagra ac chiragra, in pudendorum atque obſcœnarum partium affectibus etiam a contage Venerea

Terebinthinæ efficacia.

contractis; in expugnandis internis doloribus, quos idem morbus inuexit, quorum nonnulli ossibus videntur infixi, quod membranæ, nerui, musculi, tendones qui ossibus adhærent, humorum sæuitia contundi ac dilaniari contingat. Quum autem Galenus nucis Ponticæ, vel auellanæ magnitudine, nonnumquam duarum aut trium hanc exhibere soleat, tum ego quo commodius dimanare in venas partesque corporis vniuersas subire possit, in potionis formam conficio, ac liquore aliquo stillatitio, aut vino diluto: absque igni enim liquescit, candoremq. eximium agitatione continua asciscit, quod in hunc modum perfici solet: Terebinthinæ Pisticæ, hoc est probatæ, & cui tuto citra vllam fraudis suspicionem possis fidere, vnciam aut sextantem in mortario pistillo dissoluo, adiecto lutei seu vitelli oui pusillo deinde admisceo certis vicibus aquæ vesicariæ, vel apii, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura, aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hæc tantisper subigo, dum omnia coalescant, mixtura tam suauiter candore lacteo albescit, vt collostro, aut Belgis vocato cremori prorsus reddatur assimilis, nec aliud esse sibi persuadent, quibus huiusmodi potiones ebibendas offero. Soleo quoque eam in orbiculos ac catapotia, quas pilulas vocant, redigere, atque inuolutam pane azymo ex amylo confecto, qui læuore perpolitus Pontificiis canonibus *hostia* vocatur, quod hoc sacra peragantur, deglutienda exhibere; vel denique Cydoniato (carnes Cotoneorum vocant) incrustare, prius terebinthina aqua rosacea, aut feniculi elota, quo resinatum saporem exuat. Cæterum quum nihil sit huic constitutioni quam describendam suscepimus, somno placido salubrius, quod eo membra vndique irrigari contingat, ac tepore perfundi, illi in culcitra mollius subacta largius ac liberalius indulgendum: est enim nocturna quies corporis

Gale. li. 3. Tuē. val.

Libro 5. Tuen. valetud.

Terebinthinæ præparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit.

Biest. Roem.

Somni vtilitas.

corporis mentiſque laxamentum ac refocillatio

Pax animi quam cura fugit, quæ corpora duris
Feſta miniſteriis mulcet, reparatque labori.

Quod ſi diſcuſſo ſomno, frictioni inſiſtant inter mollem ac durum mediocri, dici vix queat, quantum commodi ex ea ſint percepturi. Siquidem vitale robur excitat ac moderate calefacit: denique efficit vt diſtributio in corpus fiat facilior, ac nutritio promtior, præſertim ſi vncta manu vel ſubucido panno ac villoſo perficiatur: quis enim non percipit manus, genas, brachia, collum, aures confricatas rubeſcere, atque effuſo in illas partes ſanguine calorem concipere? Et quamquam defricandi vngendique vſus apud nos in diſſuetudinem venit, atque exoleuit, eo tamen veteres in conſtabilienda valetudine, firmandiſque viribus crebro vſi ſunt. Sic Auguſtus Cæſar aliquando conſpicatus Pollionem comitem annum centeſimum prætergreſſum, ſciſcitatus eſt, qua ratione obtinuiſſet vires tam validas, tam crudam viridemque ſenectam: qui reſpondiſſe dicitur: Intus vino, foris oleo. Neque enim ad luxum atque effœminatas molleſque delicias, vnguentis atque oleo abuſi ſunt ſuperioris ætatis homines, ſed in ſanitatis tutelam, & quo morbis minus eſſent expoſiti. Vnctiones enim & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ (ſunt enim Galeno teſte complures differentiæ) corpus vel denſum præſtant, ne aeris ac ventorum impulſu feriatur; vel rarum, ne interna humorum fuligine ſtranguletur. Sic dura corpus cogit ac condenſat. Mollis, laxat ac reſoluit: Multa, extenuat atque imminuit: Mediocris, augendi implendique vim obtinet: Aſpera, ad extimas partes elicit: Lenis nihil adimit, ſed vim in partibus retinet. Ex his frictionum generibus illa quæ in mediocritate conſiſtit, ſeniculis ac macilentis ex vſu eſt. Vt enim

Frictionis vſus.

Pollionis ſcita ſententia.

Intus vinũ, foris oleum.

Libro 2. Tuend. valet.

Frictionũ differentiæ ſex.

Simile a rigido corio.

ocreæ duriores ac coria quæ obrigeſcunt ac ſitu obducta ſunt, macerata oleo molleſcunt; ſic ſenum atque aridorum corpora, intus vino, foris oleo perfuſa ac mitigata, ſeueritatem exuunt. Quod autem olim multiplex fuerit vnctionum vſus, præter Euangelicas conciones, præter Solinum & Plinium, Strabo quoque teſtatur, qui Indorum mores conſcribens; *Medicina,* inquit, *plurimum apud eos per cibos perficitur, non autem per medicamenta; ex medicamentis maxime vnctiones probari & cataplaſmata cætera, vt illi ſentiũt, maleficii non eſſe expertia.* Illis enim morbos propulſare ſolent, æſtum mitigare, laſſitudines diſcutere, ac defatigatas vires, ſopitoſque ſpiritus erigere, quemadmodum nos odoribus animam fouemus, ac facultates naturæ collapſas inſtauramus. Nec minus vtilitatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidum balneum; humectat enim & calefacit; laſſitudinem diſſoluit; duras denſaſque partes emollit; humorum redundantiam quæ cuti ſubeſt, per halitum diſſipat; flatus reſoluit; ſomnum allicit: quoniam madore ſuaui, ac roſido vapore cerebrum imbuit. Naturalia vero balnea, ſeu thermæ quæ ab alumine, ferro, calce, ocra, ſulphure, nitro, bitumine, plumbo, ære, cupro vires ſortiuntur, non vſque quaque huic naturæ accommodæ, niſi quis conſulto fido expertoque medico, corporis ſui conditionem illi exponat, atq. explorandam offerat, quo poſſit diſpicere, an tale quiddam aggredi expediat. Venus autem ſeu concubitus quum ſiccis omnibus naturis inimicus, tum iis qui præter ſiccitatem frigidi quoque exſiſtunt, nocentiſſimus; nec minus noxia nimia exercitatio, laſſitudo, vigilia, ſollicitudo, inedia, mœror animi, iracundia, qua raro quidem horum mens exardeſcit; at vbi incanduit, quæ non facile ſedari queat. Et quoniam intempeſtiua lucubratio ſtudioſos fatigat, ac corpus macie conficit, illi quoq. modus ſtatui debet, Videre

Luc. 7.
Lib. 15.
Vnctionis vſus vetuſtus.
Artificiale balneum.
Naturale balneum.
Quæ præter Venerem ſiccis noxia.
Nocturnæ lucubrationes noxiæ.

videre siquidem est nonnullos qui literis continenter addicti, nullam valetudini, cuius fulturis animus subsistit, operam impendunt, colore esse exsangui, minusque florido, corpore extenuato, ventriculo inualido ac languenti, attritis deiectisque viribus: nam quum se nocturnis vigiliis macerant, ac studia in multam noctem producunt, ex intentione immodica spiritus animales resoluuntur, atque humiditas natiua exarescit. Quocirca adhibenda moderatio, ac ne corpus assiduo meditandi labore exhauriri contingat, illius incolumitati sedulo insistendum; nam vt Plutarchus asserit, *Omnium bonorum quæ præstat homini cultura animi nihil excellentius dari potest corpori, quam vt omni careat impedimento vel ad virtutis cognitionem, vel ad vsum vitæ necessarium.* Siquando enim morbus incidit, aut capitis vertigo oboritur, confestim mens corporis adminiculo destituta languescit; nec se alacrem ac vegetam præstare potest in exercendis animi muniis, sed vna cum collega, omniumque laborum socio ac comite afficitur, parique incommodo inuoluitur. Quo recte monuisse Platonem accepimus, vt neq. corpus quis exerceat absq. animo, nec animum sine corpore; sed veluti coniugii cuiusque æquilibrium conseruet, ac consensum vtriusque, æqualitate maritali conspirantem. Quum itaque insitus calor exercitatione motuque corporis augescit ac vires concipit, animusque fit erectior, ac reuiuiscit; danda cum primis opera, vt studiosi quique, & quotquot valetudine vacillanti sunt ac dubia, huic assuescant, præsertim illi exercitationis generi, quod nullam adfert lassitudinem, atque intra mediocritatem consistat; qualis est concinna vocis modulatio, ac clara, sonique intensioris lectio vel declamatio; dici enim vix queat, quantopere illa spiritus excitent, ac fuliginem densasque nebulas cordi offusas discutiant. Interim hoc accurate obseruari

Cura corporis non negligenda.

De Tuẽd. valetud.

Corpus & animus mutuo afficiuntur.

Simile a consensu connubiali.

Salubris exercitatio studiosis.

debet, ne quis vuidus, ac vino immodice perfusus, ciboque distentus, incondite vociferetur. Siquidem inæqualis spiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exasperat, ac nonnumquam vel inflammationem gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum sputum inducit. Non desunt autem alia oblectamenta, quibus huiusmodi conditionis homines se reficere possint, remissisq. studiis atque occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuiis, atque inter hæc festiuis lepidisque sodalibus qui seueritatem rebus seriis, iocosis leporem adhibere norint, ac sermones, dicendiq. peritiam tempori, ætati, personæ, vitæq. vtilitati accommodare; sic vt ea proferant quæ tam sint vsui auditori, quam oblectamento; in quo pleriq. a decoro deflectunt, nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremque ineunt, quod eos sermones mensis inferant, qui nec tempori deseruiant, nec vtilitate ac venustate auditores afficiant. Quum enim de rebus anxiis ac tortuosis disserant, difficilesq. atque arduas quæstiones agitent, assidentibus graues sunt ac molesti. Sic pleriq, in vehiculis, pristinis, compitis, nauigiis, imo inter spumantes pateras, de rebus diuinis controuersias mouent, ac de religione disceptant, sed vt saturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perstrinxit olim Persius in re minus seria, quum inquit;

Moderata conuiuia non improbanda.

Relaxatio animi.

De corum in sermone conuiuiali.

— ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poemata narret,

Satyr. 1.

Quin potius Horatio sic admonenti acquiescant;

Discite non inter lances, mensasque nitentes.
Quum stupet insanis acies fulgoribus, & quum
Acclinis falsis animus, meliora recusat;
Sed verum impransi semper disquirite; cur hoc?
Dicam si potero: Male verum examinat omnis
Corruptus iudex.

Lib. Ser. 2. Satyr. 2.

Hinc

Hinc enim est, quod multi qui versantur in summa rerum diuinarum ignoratione, affectibus impotentius indulgeant, quod scopum in quem defigenda mens, non attingant; quod scrupulis se torqueãt; quod de rebus manifestis ambigant, ac dubitationem mente concipiant; quod animus doctrina parum syncera imbutus, ac superstitione cõtaminatus vacillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamq. stationem, sed in humanarum opinionum atque errorum scopulos deferatur. Quoniam itaque mens hominis varie intra se tumultuatur, nec in opinionibus, dictis ac factis, omnique vitæ ratione satis firmiter constantiam tuetur, nulli non persuasum cupio, si pacatus esse velit, vitamque suauiter agere exoptet, vt omnes suas actiones, consilia, mentisque conceptus ac cogitata, quæ vel aggredi vel perficere meditatur, in certa ac discriminata tempora partiatur ac distribuat, suasque vices cuique functioni assignet, nec alterum alteri admisceat aut inuoluat; quæ etiam Ecclesiastæ mens est, ac sententia, qui rerum tempora ex ordine vitæ diuidens, cuilibet eorum quæ geruntur, officium attribuit, sicut nox quieti destinata, excussis quæ obrepunt phantasiis, somno transigatur, nec patiatur quidquam diurnorum negotiorum menti inhærere. Edendi vero tempus, reficiendi corpus, viribusque instaurandis assignatum, ita obseruet, vt auersa a rebus aliis cogitatione, excussisque molestiis, in patinas oculos habeat defixos, nec sinat se interpellari, aut a suauioribus ferculis ac salubri victu abduci. Sic in delibandis concionibus, in perficienda precatione, in obseruandis obeundisque sacris, singula quæ tale quiddam meditanti officere possunt, excludi debent, atque abigi, quo mens sola in Deum erecta, non alio quam in maiestatem numinis rapiatur. Hoc quoq. in publicis priuatisque rebus, in forensibus ac domesticis,

Quid a pietate nos abdicat.

Ne animus curis distrahatur.

Eccle. 3

Actiones quotidianæ suo quæq. tẽpore atq. ordine procedãt.

in exercenda mercatura ac negotiandi industria, obiter si tecum quid agas, aut cum aliis contrahas, obseruari debet; quod hac instituendæ vitæ ratione ac stabilitate maxima commoditas, ac fructus vberrimus, in peragendo huius æui stadio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

CAP. X.

QVoniam autem Humidum primigenium natiui caloris fomes exsistit, vitamque alit ac conseruat, vt oleum in elychnio flammam, temperamentum non prorsus pœnitendum constituit. Est enim quum Medicis, tum Philosophis humida temperies laudata, nec penitus visa a naturali dispositione aliena; quamquam enim in initio ac primis annis paulo deterior censeri possit, ætatis tamen ac caloris accessu, præstantior euadit. Siquidem humiditatis calorem promte concipit, atque illius actionibus obsequitur, vtque argilla vda, subigi se fingiq. patitur. Quocirca ad nutritionem mirifice confert, atque ad longitudinem, proceritatem, augmentum, plurimum adminiculatur: tametsi enim humiditas cæteris functionibus officiat, atque perficiendis actionibus suapte vi nihil adferat adiumenti, sed prorsus inefficax sit & inualida, quum nec attrahere idonea sit, nec continere, nec expellere; calore tamen perfusa nonnihil efficit, atque in alterandis iis quæ inter se coniuncta sunt, illi qualitati assistit, atque auxiliatur. Vt enim aqua, quæ non minus frigida, quam humida percipitur, ignis ardore concalefacta cruda elixat, eaque esculenta efficit: vt denique oleum, subditis sartagini prunis, aut accensis carbonibus feruet, ac pisces frixos esui efficit idoneos; sic insita corpori humano humiditas calore natiuo imbuta, multa in corpore perficit, vt Luna in terra Solis radiis ac splendore illustrata. Quemadmodum enim hoc sidus menstruo decursu saltus reficit ac nemora,

Humidi status cõditio.

Simile ab argilla.

Simile a feruenti aqua & oleo.

rebusque

rebusque terrenis auctus & incrementa confert; æstus marinos concitat, sinus, portus, stationes, littora, accessu recessuque reciprocante fluctu nunc implet, nunc deserit, vt ostrea, conchylia; sic salutaris vitalisque humor membris vndique perfusus corpus madidum efficit, atque irrigat: eoque fit vt huiusmodi naturæ homines longæui efficiantur, atque ætatem in multos annos proferant, si accedat moderatio, nec humiditas calore destituta plus satis invalescat. Vt enim affluentior aqua ignem exstinguit; ita nimia humiditatis copia calorem natiuum opprimit. Quod si moderate inter se hæ qualitates consistant, nec humor, quam par est, sit redundantior; nec calor plus satis remissus, aut languidus qui humiditati incumbit, omnia naturæ munia exactissime perficiuntur. Siquidem quum calor humorem obsequentem habeat, cibum attractum optime concoquit, atque in roris speciem redactum, in intimos abditosque corporis recessus recondit, vtque assimiletur membris ac coalescat, efficit: itaque humiditas caliditatis munere ad nutrimentum conferendum mirificam vim obtinet, atque vt corpus tum augescat, tum extendatur præsidium adfert, in cæteris functionibus imbecillis atque inualida: neque enim vlla attrahendi, concoquendi, alterandi, digerendique vi pollet, sed nonnullam expellendi facultatem obtinet, ob lubricæ naturæ conditionem. Videre siquidem est illos, qui obesi sunt ac succulenti, vdoque corporis habitu, cita fere aluo esse ac profluenti ob retinentem facultatem parum firmam, & quod meatus laxiores humoribus transitum patefaciunt. In calidis vero siccisque corporibus contrarie euenit, vt quibus retinendi virtus robusta sit, expultrix vero ob ariditatem, & quod meatus collapsi sint, languida exsistat; quo fit vt in deiiciendis excrementis, ac proluendis

Calor humidus Soli, humor Lunæ cõparatur.

Lunæ vis in inferiora.

Simile ab aqua.

Calor humorẽ obsequacẽ habet.

Sicci astricta, humidi laxa aluo.

inteſtinis in tuſſi, ſcreatu, vomitu irritos aliquando labores ſubeant, nihilque promoueant. Humida itaque conſtitutio ſiccæ aduerſaria, omnia fere cõtraria obtinet, vt pueri & ſenes. In ætate enim puerili calor innatus ſenſim augeſcit, atq. affluenti humiditate perfuſus, vſq. dum adoleuerit ætas ac virile robur cõſequuta eſt, auctus atq. incrementa cõcipit. In ſenili vero paulatim calor deficit, abſumtoq. humore in frigidam ſiccamq. intemperiem, deniq. in mortẽ homo deuoluitur. Quarum qualitatum conditio cum paulo ante a nobis deſcripta ſit, orationis continuatio ac ſeries expoſcit, vt quibus argumentis, quibuſq. indiciis humida conſtitutio deprehendi poſſit atque obſeruari, demonſtrare aggrediar. Conſtituit autem hæc temperies, corpus contra quã ſicca, molle, non ſcabrum nec aſperum, cute candida atq. albeſcente, tum glabra, venis articuliſq. parum expreſſis, nec ſatis conſpicuis, capillo plano, denſo plerumque ac numeroſo, quod in ſexu muliebri perſpici poteſt: nam & in puellarum vertice, modo ſint progreſſæ paululum ætatis, coma denſior eſt, ac magis quam adoleſcentibus, longa; hoc tamen huic corpori nonnumquam vſu venit, quod ſolo paluſtri atq. vliginoſo, in quo ob immodicam humiditatẽ nulli innaſcuntur frutices, nulla vireſcũt gramina, vt nec in arida, terraq. ieiuna ac ſiticuloſa. Siquidẽ vbi humiditas affluentior exſiſtit, quam par eſt, rari emergunt crines, quod deſit calor, aut is ſit impotẽtior, aut minus efficax, quam vt humorẽ qui cuti ſubeſt, in capillamentum poſſit elaborare, ac laxatis meatibus foras producere; qua ratione etiã efficitur vt crines colore albo exſiſtant, vel ſpiceo, vel flauo, aut deniq. ruffo; qui tamẽ progreſſu ętatis, & vbi calor ſit auctior, modice incipiunt nigreſcere, quibus frons ſubeſt læta & ſerena; oculi fere cæſii ac ſubglauci, qui color ex viridi & albo contemperatur; prominentes ac vegeti ob cryſtal-

Pueri & ſenes inter ſe cõtraria.

Humidi corporis ſigna.

Mulier cur viro magis comata.

Simile ab agris vel humidis vel ſiccis.

Oculi glauci vnde.

ystallini humoris puritatẽ splendidi gratiosa venu-
ate blandi, quæ omnia integritatis, placidi ingenii,
datæ mentis, animi aperti ac simplicis, minimeque
ucati, postremo bonæ indolis (quæ humanitatis spe-
men nõ dubiũ nec fallax exhibet) sunt indices atq.
gumẽta, nihil enim iis subest fellis aut amarulẽtiæ,
t choleræ aut atræ bili obnoxiis, quibus maligni hu-
nores ad turbulentos affectus sunt incitamento:
am humido temperamento homines minus irrita-
i contingit, nec ira, nec vindictæ cupiditate diuexa-
i. Siquidem quum calor humorem non accendat,
ninus feruescit animus pauloque mens est quam
llis, sedatior. Quod vero ad corporis decus, ad spe-
iem, formamque ac figuram spectat; sunt fere hu-
us notæ homines statura mediocri, ampla magis,
uam procera, ventre obeso ac protenso; quod non
olum a natura consequuntur, verumetiam a vitæ
onsuetudine, ab otio, atque exercendi dissuetudi-
ne, a victu humectante, ac prolixiore somno, tum
plerisque aliis, quibus corporis moles opima fit,
atque ingrauescit. Possem equidem reliqua par-
tium humani corporis signa, quæ se in humido ha-
bitu proferunt, referre, vt nasum fere simum ac
depressum, circa extremum atque ima sui parte,
qua in cartilaginem tractabilem desinit, obtusum,
inflatas tumidasque buccas, mentum rotundum,
tum pleraque alia; sed ea singularem partium, non
totius qualitatem ac naturam indicant, sic vt ex vna
particula non liceat de toto corpore pronuntiare:
verũ de quoquo membro proprio sumenda conside-
ratio, tametsi magna ex parte membra naturam
suam ac temperamentum ex principe ac præcipuo
viscere sortiuntur, nempe corde & hepate. Quod ve-
ro ad internas notas attinet, Mens huius naturæ ho-
minibus, quemadmodum & lingua eius interpres,
minus agilis & expedita; quod immodicæ humiditati

Humidi corpore non malitiosi.

Humidi ad iracundiam minus procliues.

Quæ forma ac figura humidis.

Quæque pars suũ temperamentum obtinet.

Animi conditio in humido corpore.

Cur viri feminis prudentiores.

immersa, non facile proferre se aut illucere possit; ingenium nec acre nec eximium; animus humilis ac demissus, qui nihil sublime meditatur, ob imbecillitatem caloris, qui stimulos atque incitamenta ad res præclaras admouet; eoque fit vt viri magis, quam fœminæ sagaces sint, solertes, industrii; nam mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dexteritate in negotiis peragendis ac contractibus; quo spectat ac referri potest id Sapientis; *Melior est iniquitas viri, quam mulier bene faciens*, caloris scilicet ratione, atque effectu; quo qui sunt destituti, eumque languidum obtinent, molles plerumque exsistunt, effœminati, inertes, somnolenti, ignaui, eneruati, atque ad excitandas proles minus appositi; quoniam diluta sit genitura, ac plus satis iusto humida; quo fit vt nequeat coalescere cum muliebri semine ac conglobari. Quamquam enim Veneris intemperantia vt plurimum ex lubrico vdoq. corporis habitu proficiscitur, illique hominum generi minus sit noxia, cum tamen calor humorem segnius impellit nec genitales partes spiritu turgido impleat, ad concubitum segnes sunt, aut non magnopere illo afficiuntur, atq. hinc est quod mulieres opimæ atq. obesæ æstate magis sint salaces ac pruriant, quam hieme; quod calor æstiuus humorem accendat, ac Venerem stimulet, in viris vero exstinguat: nam calore immodico virile robur resoluitur ac flaccescit. Pari ratione thymus, ruta, ac pleraque impense calida & sicca viris vim concubandi eripiunt, quod humorem genitiuum depopulentur; in fœminis vero acuant irritentque inducta obscœnis abditisque partibus caliditate; quo fit vt vbi genitalia frigescant, atque humor gignitiuus ab insito calore non incitetur, nec incalescat, ea exhiberi debeant quæ lumbos incitẽt, ac concitata tentigine humorem genitalem in excursum exstimulent. Qua autem ratione isti valetudinem

Eccl. 42.

Venus æstate viris noxia.

Ruta in fœminis Venerem acuit, in viris exstinguit.

Quæ vis lumbos incitet.

dinem tueri debeant, atque a morbis se præstare immunes, obiter indicabo. Principio quoniam in calidi humidique temperamento sanitas consistit, cō- seruari debet ea constitutio humido victu, hoc est; alimento illi familiari ac cognato, cui plusculum caloris inest, quale est vinum subdulce, lac, panis siligineus, oua subliquida, caro vitulina, ac suilla, porcelli, atque adultiores agni, aues aquaticæ & palustres, fabæ, castaneæ, cicer, palmulæ, vuæ passæ, ficus, amygdalæ, nuclei pini, vuæ pensiles ac dulces, quales sunt Apianæ, quæ vulgo *Muscatula* dicuntur, pisces marini, cerebella. Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa, daucus, pastinaca colore rubenti aut purpureo, quæ *carota* vulgo dicitur, melones, cucumeres; quorum tamen nimius vsus interdicendus, ne corporis humiditas plus satis inualescat. Siquidem ex immodica humidi victus ratione pituitam coaceruari contingit, humoresque frigidos ac glutinosos, qui lethales morbos adferunt; nempe apoplexiam, spasmum ex plenitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum, paralysim, epilepsiam, stuporem, qui excussa facultate animali, sentiendi mouendiq. vim eripiunt; sic vt animal derepente, tamquam irati numinis vltione strangulетur, oppresso spiritu ac facultate animali; quocirca intra sanitatis ac temperamenti terminos limitesque conseruari debet huius corporis status, adhibita exercitatione, excussoque otio atque ignauia; inprimis autem expurganda sunt corporis excrementa, atque exonerata aluo ac vesica, diluculo horisque matutinis obire exercitationes expedit, ac concitatiore motu, vel ambulatione insitum calorem excitare. Quod vero ad somni rationem attinet, moderatus huic corpori is esse debet, nec sex horarum spatio productior; præstat enim somno frui parcius, ac vigilia nonnihil macerari, quam illo immodice turgescere ac saginari. Siquidem videre est

Quē victū exigant humidi.

Victus plus satis humidus noxius.

Moderatus somnus vtilis humidis.

Humidis parce dormiendū.

illos qui ſomno ac ventri liberalius, quam par eſt, indulgent, tam obeſos effici ac corpulentos, vt mentũ pectori committatur, ac vt ait Perſius,

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede exſtet.

Quo fit vt nonnumquam inopinatis ſubitiſque morbis opprimantur: nam quum venæ his & arteriæ exiles ſint, & anguſtæ, tũ ſanguine & ſpiritu vacuæ, cito ipſis vel paruam ob cauſam calor natiuus ſuffocatur; quod Hippocrates deſignat, quum inquit; *Qui natura admodum craſſi ſunt, nec citius intereunt, quam qui graciles*; quod iſti laxiores obtineant meatus, ac ſanguinis conceptacula ampla, ſic vt non facile ab externis interniſque cauſis offendantur; qui tametſi ex delicatiore victu, vitaq. otioſa, ac ſomno immodico ad corporis plenitudinem nonnumquam deueniãt, minus tamen periclitantur oborta ægrotatione aliqua, quam quibus ab ineunte ætate is habitus obtigit: licet enim pinguedo, caro, adeps, iis adnaſcatur, qui primis annis gracili, tenuique corporis contextu exſtiterunt; venæ tamen & arteriæ, tum meatus reliqui ampli perſiſtunt ac patentes, quod perſpici poteſt, ſi quando inclinata valetudo venæ ſectionem expoſcit: nõ enim in aſcititio habitu, quamlibet obeſus ſit effectus, venæ deliteſcunt, vt in iis quibus craſſitudo naturalis eſt, ſed ſe proferunt ac commode ſecandas exhibent. Quamquam itaque humidus corporis ſtatus, vbi illum calor foueat, laudabilis ſit, quod vitam diuturnam ac longæuam efficiat, quod ſenectutem remoretur, ac corpus exſiccari prohibeat; ſi quando tamen ad ſummum progreſſus eſt, atque in extremo conſtiterit, perículoſius. Quum enim oppletis venis corpus nutriri deſinat, naturæque facultates quæ alimenta diſtribuunt, ceſſent atque ab opere deſiſtant, nec habitus vlterius progreditur, neceſſe eſt, vt velut ruina quadam prolabatur in deterius, ſic vt vel repentina mors immineat, vel

Lib. 2. Aphor. 44.

Obeſi periculo expoſiti.

Humidꝰ habitus quando noxius.

vel vaſorum venarumque ruptura incidat. Quocirca mature ſoluere hunc habitum expedit, atque euacuatione moderata, inedia, vigilia anticipare periculum; adhibita præſcriptaque ea victus ratione, qua corpus ad ſecuriorem, minuſque ancipitem ac periculoſam conſtitutionem poſſet reduci. Statui enim debet corpus ea ratione debere eſſe humidum, non ob excrementi atque humorum redundantiam, ſed a partium omnium ac totius humiditate temperata, qua calor natiuus tamquam fomite vtitur, ac vitam maxime longam efficit.

Habitus periculoſus.

Humor caloris fomes.

Libri primi De habitu corporis finis.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, DE HABITV ET CONSTITVtione humani corporis,

LIBER SECVNDVS:

In quo quiſque graphice, atque ad viuum expreſſam naturæ ſuæ conditionem atq. imaginem, tamquam in ſpeculo, poterit intueri.

SENATVI AMPLISSIMO AC SPEctatiſsimis Coſſ Immanno Nicolaidæ reconditæ eruditionis ac ſingularis ingenii, exactiq; iudicii viro, Adriano a Liſſa Liuini F. viro ſagaci atq; induſtrio, cæteriſq; ciuibus ac populo Ziriʒæo Magiſtratui addictiſsimo.

L. LEMNIVS MEDICVS S. P. D.

QVONIAM a me alias viri ampliſsimi ſcriptis ac literarum monum ntis illuſtratum eſt ciuitatis huius decus & ornamentum, adeo vt exteris quoq; innoteſcat, quo Magiſtratus vtatur conſilio, qua dexteritate ac ſucceſſu, in conſtituendo Reip ſtatu; in conſtabiliendis ſacratiſsimis legibus, in ſpectandis fouendiſque ciuium ac popularium commodis, in emendandis vitioſis erroribus, qui olim irrepſerunt vel conniuentibus, vel parum oculatis legum conditoribus, ſuperuacuũ mihi viſum eſt hac in re plus operæ ac laboris impendere, aut ambitioſe multa congerere, magnoq; atq; operoſo verborum apparatu

paratu honores ac dignitates vestras amplificare, quum nihil aliud mediter, quam vt secundum lucubrationum nostrarum partum vestro ordini atq; amplitudini dedicarem. Neq; enim eius est conditionis vel animi vester LEMNIVS, vt ex vna fidelia, iuxta prouerbium, duos parietes dealbare velit: quod nonnullos factitare video, qui singulos libros singulis Patronis consecrant dedicantq; vel emolumenti spe, vel insidiosa quadã ciuilitate & aucupio, vt qui eblandita oratione, ac sermonis cũ lenocinio, tum illecebra captent aliquid ac venentur. Quod quam sit alienum a nostris moribus atque ingenio, superiorib. annis editi a me libri abunde testari poterunt. Hoc enim vnice specto, idq; sedulo eniti nõ desino, vt viros primarios obsequio possim demereri, meisque ciuibus, quorum potissima pars literis exsistit, ac doctrinæ studiis affatim exculta, huiusmodi munere gratificari. Siquidem quum septem continuatis lustris rem Medicam apud vos exercui, nostramq; operam infimis aque ac summis præstare studui; hoc in tanto annorum decursu potissime fuit in votis, vt ars nostra, cui ex professo sum addictus, omnib. esset exposita, ac me pro virili parte exhiberem iis quibus cum versari soleo, cum fidum Medicum, tum syncerum minimeq; fucatũ amicum. Ita enim edoctos decet esse nos, eaque persuasione imbutos, vt nullæ nõ humanitatis officia prompte & alacriter, nulloq; habito delectu in singulos exerceamus. Quæ res effecit, vt propensa in meos ciues voluntate, ac iuuandi studio, non dimidiata operis nostri pars, aut semissis, sed totum opus ex asse (vt Iurisconsulti loquũtur, quum hercíscundæ partiendæq; hæreditati insistunt) cederet atq; asscriberetur. Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq; esse cupio hoc munus quod vobis offero, vestriq; nominis fauore ac patrocinio plausibile effici, omnibusq; studiosis commendari. Quod ipsum euenturum nõ vana spe, sed certa prope atque explorata ominor, quum operi rudi ac primum incoato multi inhiarent, atq; auidissime eius gustu explere sese cuperent. Valete,

Calendis Ianuariis, anno redemti orbis, 1561.

[Margin: Vna fidelia duos parietes dealbare.]

[Margin: Ex Christi ac Pauli documento. Ad Roman 5.]

LIBER SECVNDVS LEVINI LEMNII MEDICI.

De composita humani corporis habitudine ac temperamento.

CAP. I.

COmposita temperamenta ac iugata in quibus geminatæ qualitates inter se implicatæ ac connexæ peculiarem corporis statum constituunt, quatuor, vti & simplices, differentias complectuntur, Calidam & humidam; Calidam & siccam; Frigidam & humidam; Frigidam & siccam; quibus totidem humores subsunt atque inseruiunt, per corpus vndique diffusi, Sanguis, Pituita, Flaua bilis, & Atra seu Melancholia; quæ alimentis vel augescunt vel comminuuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualitates concipiunt, atque alii in alios promte transeunt ac commutantur. Et quamquam humores isti, quorum vis corpus varie ac multifariam afficit, mentique etiam plerumque tetro atque insuaui halitu infesta est, vt vitiosum vinum cerebro elementa censeri nequeant, nec temperamentum constituere, elementari tamen qualitate ac virtute imbutæ sunt; vtque tota moles subsistat ac conseruetur, non leue adiumentum adferunt. Vt enim ignem fomite nutriri, atque accensas tædas, faces, funalia, lucernas, aliaque ignita affuso oleo, aut resinata pinguiq. materia ali videmus; sic elementares qualitates omnisq. naturæ vis & facultas ex vitali progenitorum semine in nos deriuata, nutrimentis indigẽt; nisi enim alimenta corpus fulciant, atq. humoribus, quibus

Humores alimentis augescũt vel diminuuntur.

Humorũ fuligo mẽti infesta est, vt vini vapor.

Simile a reb. ignitis.

quibus singula membra irrigantur, vires ac fomenta ministrēt, cōcidat necesse est, ac dissoluatur humani corporis compago & concretio; omnisq naturæ vigor effluat, atq in suum quodq simile ex quo conflatum est, aut cuius naturam in se continet, euanescat, seu ignis, aeris, terræ, aquæ sit particeps, aut vlli horū cognatum ac familiare. Omnia vero a se mutuo dependent, atq alterum alterius subsidio fultum, stabilitatē consequitur. Nec est vlla pars in corpore humano tam minuta, tam vilis & abiecta, quin ad decorem ac conseruationem totius spectet, suoq. munere atq. officio non perfungatur; quod non solum de membrorum ac singularum partium vsu atq. vtilitate accipi velim, sed de humoribus qui corporis temperamentum alimentorum præsidio fulciunt, omnibusque membri coloris natiui facultate ac viribus auctus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocrates & Galenus non absurde quatuor humores naturales, quum nihil iis vitii subest, nec sunt deprauati, animantium sanguine præditorum elementa statuunt; ex his enim secundaria procreationis nostræ origo producitur. Siquidem materiam elaborandi fœtus conferunt vberem quidem & copiosam, si corpus optimis cibis saginetur, ac subinde vino incalescat: absq. illo enim languescit Venus, quod indicasse visus est Terentianus adolescens Chremes, qui sobrius odisse cœperat scortum; at vuidus affici eo cœpit, nec prorsus a contactu abhorrere, quo prouerbiali sententia profitetur,

Concentus & harmonia in corpore.

De natura humana.

2. De semine.

Humores aliquo modo elementa hominis.

Verbum hercle hoc verum est,
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Eunucho Acto. 4. scen. 5.

Nam testes partesq. genitales ex præcipuis membris humores inquisite elaboratos, in conficiendi seminis vsum alliciunt, quod efficaci atq. affluenti vndique spiritu perfusum, caloris, omniumq. facultatū est opifex, ac præcipua propagandæ sobolis parens

Seminis efficacia. effectorque exsistit. In eo enim consistit diuinitus infusa conformandi figurandique fœtus vis admirabilis, sic vt speciosum producat opificium, ac spectabile, omnibus suis numeris absolutum, modo ex salubri corpore profluat: monstrosum vero ac deforme, si ex morbido ac purulento dimanat ac deriuatur. *Ex sanis sana produci.* Quocirca vt orationis series lectorem magis afficiat, ipsumque argumentum sit plausibilius, ac magis populare, dominantium in corpore humorum naturam & conditionem depingam, vt quibus similes qualitates incumbunt: nam Sanguis calidi & humidi, Flaua bilis calidi & sicci; Pituita frigidi & humidi; Melancholia frigidi & sicci est particeps. *Humores qualitatum quatuor participes.* Itaque temperamentum calidum & humidum sanguineo homini accommodari non absurde potest; Calidum & siccum bilioso, obseruata de reliquis eadem ratione ac modo; sic tamen vt hominis temperiem non ex aliis, quã ex elementaribus qualitatibus fateamur conflari: ab illis enim appellationem sortiuntur, non ab humoribus. Primum itaque elementa statuuntur, Ignis, Aer, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia; proxime qualitates, hoc est, calidi, frigidi, humidi, sicci mixtura, a qua temperamentorum differentiæ emergunt: postremo humores quatuor, quorum vim ac naturam semen in se complectitur, cui præter qualitates quæ instrumenti non opificis vicę exsistunt, formandarum partium, secundum DEVM, ac diuiniorem superne originem, causa tribuitur. *Elemẽta, qualitates, humores quatuor.* Sunt autem liquores hi salubres, ad conseruationem tutelamque vitæ ac sanitatis cum primis necessarii atque vtiles: nam ex iis solidæ animalium partes constant, ac nutriuntur; quo fit vt numquam homini, dum superest ac spirat, deesse possint absq. summo valetudinis detrimento ac iactura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, annique circuitu ac decursu, pro ambientis aeris, quali-

qualitate, ac loci conditione, pro ætatũ natura, modo augeſcunt, modo diminuuntur. Siquidem ſanguis ſuccorum optimus ac calore humoreque præditus vere viget, florenti ætati quæ fere ſanguineo rubentique calore perfuſa eſt, peculiaris ac propria, tametſi aliis etiam naturis non deſit. Phlegma ſeu pituita, aquæ affinis, frigidę humentiſque naturæ, hieme incrementum concipit, ſuique generis morbos parit. Cholera ſeu flaua bilis, calida & ſicca qualitate imbuta, igni proxime accedit, atque æſtiuis menſibus inualeſcit; quę tametſi aſpectu tactuque humida appareat, vt vinum Creticum, quod Maluaticum vulgo vocant, colore fuluo, poteſtate tamen & effectu calida eſt vrentiſque naturæ. Melancholia terræ non diſſimilis, frigida & ſicca, autumno augeſcit ac vires concipit; eſt autem ſiccior denſiorque pars ſanguinis, ac fæculenta eluuies. Hæ omnes humorum differentiæ ſecta vena (neque enim ſyncerus ſanguis ex hac promanat) omnibus conſpici poteſt. Primum enim antequam refrixerit, aereum ſpumantemque ſpiritum qui confeſtim euaneſcit, oculis exhibet; deinde defæcatum ac ruboris exuberantiſſimi liquorem qui purus putuſque ſanguis eſt, cui flaua bilis innatat; ac nunc glutinoſa lentaque pituita, nunc liquida pro hominis conditione ac natura; poſtremo ſi maſſam inuertas, atro colore Melancholia. Ita humor quiſque in corpore redundans, ſuo ſe colore prodit, ſic vt aliquando qui ex venis promanat ſanguis, in bilem vel pituitam liqueſcat, ac diſſoluatur, aut in melancholicum humorem denſeſcat, nullumque aut perexiguum ſanguinis colorem exhibeat. Quod ſi cui deguſtare humores libeat, vt colorem illorum oculis, ita lingua ac palato ſaporem diiudicare poterit. Eſt enim dulcis ſanguis, ac tantum non lactis ſapore, quod illi affine ac cognatum. Amara flaua bilis ex fellis natura: Inſipida, atque vt

Sãguinis natura.

Pituitæ conditio.

Choleræ vis.

Melãcholiæ qualitas.

Sanguini cæteri humores immixti.

Incisa vena omnes humores conſpici.

Humoribus color & ſapor ineſt.

aqua, omnis qualitatis expers pituita, modo ne com-putruit, aut aliis humoribus permiſcetur; tunc enim vel ſalſa efficitur, vel aceſcit: Acerba atque acida, melancholia. has omnes ſaporum qualitates nemo non aliquando percipit, vbi incitato vomitu aliquis horum eiicitur: quin & in ſudore ac ſaliua ſapores hi manifeſto deprehendi ſolent; concipiunt enim ex his humoribus vires & facultates, illorumque qualitatibus ſunt imbutæ.

Saliua & ſudor ex humorib. vires cõcipiunt.

De Calido & humido corporis ſtatu ac temperamento, obiter de ſanguinei hominis conditione ac natura.

CAP. II.

POST deſcriptas ſimplices temperies, quæ ex vna tantum præ cæteris eminente qualitate appellationem conſequuntur, propoſiti ſuſceptique operis ratio expoſcit vt compoſitas quoque tractare aggrediar. Siquidem in ipſo ſtatim argumenti ingreſſu, primoque aditu, atq. orationis veſtibulo abſolutum omnibuſque numeris conſummatum corporis habitum commonſtrare, ac perficere inſtitui; omniaque amoliri ac propulſare incommoda quæ valetudinem conuellere atq. ab optimo ſtatu dimouere poſſint, aut vlla ex parte ſanitati officere. Itaque calidum & humidum temperamentum huic ordini ac loco inſerere viſum eſt, quod optimo ſit affine ac proxime aſſiſtat: nullus eſt enim corporis ſtatus, ſi ſummũ ac præcipuum demas, hoc commodatior, magiſque laudatus, aut qui vitam longius proferat, ac ſenectutem magis remoretur, modo intra temperamenti, hoc eſt, calidi & humidi limites conſiſtat. Quocirca cum hic habitus inter compoſitos præcipuus cenſeatur, accuratius de illo diſſerendum, eoq. magis quod pleriq. medicorum quatuor tantum diſcrimina ſtatuant; quibus non prorſus futili ratione perſuaſum eſt, fieri non poſſe, quod Galenus etiam teſtatur,

Tuen. vale. lib. 6.

vt tem-

temperies vlla, vel intemperies diu ſola ac ſimplex ſubſi-at. Quandoquidem neceſſario ſibi aſciſcat alte-am nam & calidum, dum humiditatem abſumit ac epopulatur, ſiccitatem parit; frigidum dum nihil onſumit humoris incremento quodammodo con-ert. Simili modo ſicca qualitas per eas ætates qui-us augeſcit animal, calidius ipſum efficit; vbi vero ecreſcit ac deficit, vergitque ad interitum, refrige-at ac ſiccat quidem ſolidas corporis partes; ac capa-itates ac humorum conceptacula excrementis im-plet, quod in ſenibus liquido apparet, qui pituita re-lundant, ac ſputo muccoque os ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac noſtræ ætatis medi-i etiamnum obſeruantes, reiectis ſimplicibus, quas amen obſoleſcere atque obliterari non expedit, quatuor duntaxat nempe compoſitas temperatu-as ſtatuunt; quibus non a qualitatibus, ſed parum appoſite ab humoribus illis famigeratis, ac nulli non cognitis appellationem aſſignant, nempe Sangui-neam, Cholericam, Phlegmaticam, Melancholi-cam, ad quarum amuſſim quatuor haſce tempera-menti differentias exigunt; quod vt populariter fa-ciunt ac doctrina plauſibili, ita non ex eorum arbi-trio ac cenſura, qui in vrgendis dogmatibus rigidi ſunt. Interim vt controuerſæ opinionis medicos, atque in ſtudia parteſque diſtractos conciliem, quod vtinam in componendis religionis diſſidiis obti-neri poſſit, ne tam multi periclitentur: patietur v-traque pars Calidę & humidæ temperaturæ (tempe-ratiſſima ſemper excepta, in quam tamquam in ſco-pum defigenda mentis acies, vt ſuam quiſque natu-ram ad hanc exploret) principem locum aſſignari; quæ vbi in ſuo vigore perſiſtit, ac qualitates ſuas tue-tur, ſanguineum hominem producit. Sic paruo diſ-crimine, quodque neutri parti fraudi futurum ſit, Calidam & humidam temperiem appellaueris.

De tēp. 2. Tēperamēta mutationi ob noxia.

Senes ſicci natura, conditione humidi.

Periculoſa opinionum diſſenſio.

aut ſanguineum hominem, qui hæmoris ſalutar beneficio illas qualitates in ſe ipſe complectitu quamquam ſanguis ipſe, vt omnia ſuis finibus ſint li mitata, non pariat nec producat caliditatē & humi ditatem, ſed calor & humor ſanguinem. Eſt auten ſanguis ſuccorū optimus, homini familiare ac cum primis domeſticum alimentum, vitæque pabulum ſiquidem per arteriarū venarumq. riuos ac decur ſus ſpiritus vitalis impulſu, qui natiui caloris fom eſt & vehiculum, vndique diffuſus, corpus alit ac ve getat. Et quoniam ſyncerus hic & defæcatus, aſpe ctuq. amabilis liquor quodque animal conſeruet, i eoque conſiſtat vita ac ſpirabilis omnis naturæ vi gor, ob id Hebræorum legislator Moſes ex Dei præ ſcripto *ſanguinis vſum interdixit*, quod ſua cuiuſqu animalium anima in ſanguine demerſa ſit, ac vit ſanguine ſubſiſtat, illoq. foueatur, vt ellychnii flam ma affuſo oleo; argumento quod immodico ſangui nis profluuio homo vndique frigeſcat, totuſque ex ſanguis, ac tantum non exanimatus animi deliqui periclitetur: noui enim complures exhauſto vna c ſanguine vitali ſpiritu, in ſummum vitæ diſcrimen adductos. Quocirca hic vitæ theſaurus ſolicite con ſeruandus eſt, quod nullus ſit humor illo præſtan tior aut magis ſalutaris. Cæterum vt arteriæ, qua ſpiritu vitali affluentius, quam ſanguine turgeſcunt a corde: ita venæ quæ plus ſanguinis continent, qu aerei ſpiritus, ab hepate oriuntur, ac longe lateque exporrectos ramos ac propagines in vltimos mem brorum receſſus diffundunt. Eſt autem Hepar craſ ſi turbulentique ſanguinis officina, atque archite ctor, licet prima origo cordi aſcribatur; cuius vi ac facultate ſanguis elaboratur, vitalique ſpiritu imbu tus, calorem natiuum ad ſingulas partes deuehit. Viget autem ſanguis ac vitalis ſpiritus vberrime in florida virentique ætate, tametſi nulli ætati deſit,

licet

Sanguinis vtilitas.

Leui. 17.

Quur ſāguine abſtinēdum præceperit Moſes.

Sanguis nō temere detrahendus.

Vnde venæ & arteriæ oriantur.

Hepar ſāguinis officina.

Cor fons ſanguinis.

..et in effœto corpore frigeſcat, nec tam calido at-...e efficaci ſpiritu perfuſus ſit, quod vt ex actuoſis ...tibus, ac crebra corporis eiuſque partium agita-...one, tum maxime ex colore obſeruari poteſt, qui ...adoleſcente ac iuuenili corpore, vbi optime con-...tutum eſt, rubicundus eſt & floridus: In proue-...oribus, aut iis qui ab hoc temperamento ſunt re-...otiores, minus ſpecioſus, vt quibus omnis decor ...venuſtas defluxit, aut ex prauis humoribus, occul-...que labe aliqua, longe quam illis, deterior ſe pro-...at. Sic plerique ex ſplenis, vteri, hepatis, ventri-...li, pulmonis vitioſa affectione colore conſpiciun-...r vel pallido, flauo, luteo, giluo, muſtelino, vel a-... quauis coloris ſpecie deformati: *Nulla eſt autem*, ...aleno teſte, *ſucci animalis conſideratio cert...or, quam qua ... colore atq; externo corporis habitu ſumitur.* Si enim cor...s plus ſolito albeſcit, pituitoſum abundare ſuc-...m indicat, ſi vero pallidum aut flauum ſit effectũ, ...ſtagnante bili, bilioſum ſubeſſe humorem decla-...t: rubicundum autem ſanguinem efflorеſcere: ...uod ſi ad nigrum vergat, nigram ſupereſſe bilem, ...que aduſtam choleram oſtendit, maxime vbi nihil ...rinſecus inciderit, vt ex æſtu, labore, laſſitudine ...ſolet, aut nullus ſubſit animi affectus, vel iræ, lętitię, ...œroris, anxietatis, ſolicitudinis: iſtis enim humo-...s in cutem modo irrunt, nonnumquam delite-...unt, ac ſe recondunt. quo fit vt non ex ægrotatio-...e aut vllo vitio, ſed humorum motu atque agita-...one iracundi caleſcant, palleſcant vero pauidi ac ...ente perculſi: videre præterea eſt nonnullos ceu ...umbi colorem, oculis ſpectantium exhibere; alios ...x albo liuidoque confuſum, aliquando liuorem ſo-...um ſine albo conſiſtere: nonnumquam varios co-...res ſe oſtentare, quæ omnia crudos dominari ſuc-...os declarant, vel ex vitrea, vel alterius generis pitui...a, aut plurimos in corpore coaceruatos putridos hu-

Color humores indicat.

Tuen. valet. lib. 4.

Affectꝰ colorem immutant.

Verſicolor ſpecies quid deſignet.

mores, qui suis se indiciis in externa specie produnt. Qui itaque calida & humida constitutione exsistunt, ac quibus sanguinis copia suppetit, purpureo ac velut roseo colore suffusi sunt, cute tangēti calida ac molli: statura decenti ac magnitudinis moderatæ, corpore carnoso, modice hirsuto, capillo subnigro, barba rufa vel rutila, cæsarie comaq. decora, quali corporis habitu ac specie Dauidem fuisse Scriptura testatur, *qui quum reiecto Saule imperio destinatus, a Samuele in regem consecratus est*, rubenti decoraq. facie describitur, atque aspectu eleganti, vultuque amabili ac gratioso. Quale oris decus ac speciem superiore anno Zirizææ nobis exhibuit inuictissimus Hispaniarū Rex & Belgarum princeps Philippus, non sine maximo mitissimi ingenii ac sedatæ mentis argumento. Accedunt vero huic constitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non tuto possis fidere, vt quæ ætate & annorum decursu, omniq. fere momento immutari soleant; sic tamen vt certa semper & indubitata optimi quondam status argumenta appareant, atque immutatæ vel collapsæ constitutionis vestigia quædam conspiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulsæ ac labefactatæ corruerunt, ruinæ demonstrant quanta fuerit ædificii moles, quam operosa structura, qualis architecti atque artificis industria: ita in laudabili corporis statu atque humanæ naturæ opificio, quod delapsum est, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ, nonnullæ laudati temperamenti notæ atq. indicia, Quamquam ex grauissimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam cladem nonnumquam humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formæ decor ac venustas conteratur, non secus quam spectabile ædificium tempestate valida conuulsum ac dissipatum, vel incendio funditus deflagratum. Sic metus, consternatio, repentinus terror,

1. Re. 16.

Philippi Hisp. regis decor, atq; oris species.

Simile a collapsis ædibus.

Corpus mutatiōi obnoxiū. A cōflagratis ædibus simile.

...r, atque inprouisa subitaque periculorum ac mor... intentatæ formido, ita vires & formam depopu...tur, vt nonnulli sui prorsus dissimiles appareant. ...ius rei exemplum memorabile nostra memoria ...dit iuuenis quidam generosus ac nobilis; *qui quum ...ula Caroli Cæsaris versaretur, indecore parumq; reueren... atque inhoneste se gessit; siquidem virginis cuiusdam quã ...eribat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu concessuq; ho...arum virginum capitale censeri solet, ac morte piandum, ...etsi nulla vis illata sit, ac puella tacito quodam censensu, ... magnopere repugnare obluctariq; videretur: itaq; in car...em coniectus est, postridie plectendus capite: nam id rigide ...eruare solent, ne quis impune tale quiddã adtentare, ac de... aulicum stupro fœdaq; libidine contaminare audeat. Quũ ...em ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex angore mentis ...ceptaq; mortis formidine ita immutatus est, vt sequenti die ...um pro tribunali consisteret, a nemine eorum quibus cum ...iliariter vixerat, ne a Cæsare quidem agnosci potuit: adeo ...mortis horror vitæq; desperatio paucarum horarum spatio ...rem vigoremq; corporis ademerat vt omnis species formæq; ...or ac venustas defluxisse appareret, sic vt supra quam credi ...et, squallida sit effecta facies, color ex florido luridus & ca...erosus, aspectus horridus, indecora canicies, barba situ & ...lore fœdaq; illuuie deformata. Cæsar quum in illum defigit ...los, suppostitium esse suspicatus, ac fucum sibi factum, ex...rari iussit, an ipsus is esset, & an emẽtita aut adulterina ca...ies, barbaque medicato aliquo liquamine oblita foret ac de...ta: quũ autem nihil tale subesse animaduerteret, aspectu ...i attonitus atq; obstupefactus ex vindicta in commiseratio...s animum deflexit, itaque satis pœnarum dedisse ratus, cul... illi remisit, ac violatæ ereptaque pudicitiæ crimẽ condona...* Causam autem tam prodigiosæ subitæque muta...nis quum nuper a me sciscitaretur in accubatione ...ulari illustriss. vir D Nicolaus Micholdius ab Inde...da, apud summos principes, omnesq. proceres gra...sus, illam in supplicii imminentis intentissimam

Rei gesta narratio.

Memorabile exẽplũ de subita canicie.

Vnde subita canicies.

D. Nicolaus Micholdius ab Iudeuelde.

cogitationem quæ intimis sensibus penitus inhære-
ret ferendam pronuntiaui: ea siquidem animi af-
fectio tam fuit illi grauis & acerba, vt propemodum
exstincto sopitoque vitali calore ac spiritu, singulæ
corporis partes amisso florido ac spectabili colore,
in despicatum habitum deuenirent, adeo vt capillo-
rum radices quæ fumido vapore qui cuti subest, a-
luntur ac frondescunt, vt gramina terræ succo, con-
cepta frigida siccaque qualitate, arescerent ac nati-
uum colorem exsuerent. Vt enim arborum folia ac
vitis pampini qui vuam a cœli iniuria defendunt, æ-
stu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu, qui
æstiuis aliquando mensibus ingruit, ex viridanti in
luteum flauumque colorem elanguescunt ac demu-
tantur: sic genuinus corporis vigor, sic color, sic ex-
terna species defloresc it, ac crines qui non exsistunt
corporis partes, sed appendices, sublata oppressaq. vi
qua aluntur intempestiuam caniciem contrahunt,
quod fere omnibus obuenire videmus qui in labore
militari, in periculis maritimis versantur, aut cum
morbis conflictari solent, in quibus est mortis quod-
dam instar: nihil enim aliud meditantur, nihil ani-
mo magis concipiunt, vbi stat in procinctu acies, ac
res agenda cominus, quam exstinctum iri se, nec fa-
cile posse eluctari: nisi forte animus longa assuetu-
dine ad pericula occalluit, ac sit obfirmatus; quod
fere perspicimus in veteranis militibus, atque iis qui
tempestatibus ac maris sæuitiæ sunt assueti. Tantæ
est autem efficaciæ profunda ac cõtinuata imagina-
tio, quod alias multis argumentis a me commõstra-
tum est, vt mulier infanti notas quasdam ac conspe-
ctarum rerum vestigia imprimat, quod etiam viris
vsu venire ex ardenti fixaque cogitatione palam est.
Sic erecti in crucem Christi contemplatio Francisci
manibus pedibusq lituras ac stigmata impressit, si e-
ius instituti affectatoribus qui illi sunt addicti, ha-
benda

Ratio cur homines subito coloris speciem exsuant.

Simile ab arescẽtibus foliis.

Nautæ & milites cur cito canescant.

Imaginatiõis quãta vis.

enda fides: nam picturæ ac statuæ eius nomine ex-
ressæ talem in æde sacra exporrectis manibus exhi-
ere solent. Quanta vero Seruatorem oppresserit
ngustia, quis animum confecerit mœror, quæ tre-
idatio, vel id cuique documento esse potest, quod
nens in præsens periculum defixa, ac velut intuita
nstantem imminentemque mortem, sanguinolen-
um sudorem expresserit adeo effuse promanantẽ,
t in terram defluxerit, ac solum in quod inclinatus
rat, pronusque decubuit, sanguineo madore cru-
ntaret. Est autem horror mortis, si quando homi-
iem corripit, aut eius imaginatio mente concipi-
ur, ipsa morte atrocior: multis enim cum illa vitæ
nem imponit, sensus obstupescunt, nec vllum do-
orem percipiunt, quod iis accedit qui apoplexia, vel
ethargo opprimuntur, vel deliquio animique defe-
tu velut conniuentes somno consopiuntur atq. ob-
ormiscunt, nullo spectantium oculis exhibito do-
oris sensu. Sic in adeundis terra mariq periculis quæ
nortis imaginem oculis ac menti obiiciunt, nemo
on contremiscit ac trepidat, metuq. exalbescit, re-
ugiente ad intimas partes sanguine: quum enim
mnes corporis partes vitali succo destitutæ sint,
ulla satis probe suo officio fungitur, sed titubãt va-
illantque pedes, caligant oculi, labascit vigor, mens
ebescit, animus deiectus est, genæ pendulæ sunt ac
accescunt, lingua hæsitat, dentes crepitant;

Arrectaq. horrore comæ, vox faucibus hæret.

Adeo nullus est quamlibet constantis robustique
nimi, cui non repentinus aliquis casus sit formida-
bilis, ac mentem concutiat, sic tamen vt confestim
iscusso metu, ac concepta diuinitus fiducia intrepi-
us interritusq. subsistat, ac si res poscat, quæque in-
ruunt aduersa, declinari nequeant, alacri atque in-
racto animo se illis opponat. Nulli itaque naturæ
pirabili mors non horribilis ac formidulosa, quod

Pauor Christi.

Luc. 22.

Metus mortis ipsa morte acerbior.

Quibus mors placida.

Vnde tremor in periculis.

Lib. 3. Æneid.

Sapiens metu concutitur.

Mentis stupor, doloris sensum priuat.

interitum adferat, nisi quibus mens obstupescit, ac sensus minus vigent, vt sunt decrepiti, infantes, stolidi, amentes, deliri, quib. non subit vllius rei formidandæ cogitatio, nec vt cæteri quibus cerebrum est firmum, nec vitiata animalis facultas, dolorem percipiunt: præsertim qui lethargo, apoplexia opprimũtur, vel qui deliquio defectuque animi velut conniuentes somno sensim consopiuntur, nulloq. doloris sensu placide obdormiscunt. Huc autem spectat longius, quam par est, producta narrationis series, vt quamlibet multa speciose se proferant in corpore humano, variaque eluceant animi ornamenta, innumeris tamen casibus vita humana exposita nusquã non aliquam cladem accipit, ac laceratur omniq. ex parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari solet ac labascere. Quod si nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos subsistere potest, & obdurare inculpata temperies frugalitate vitæ, atque omniũ cupiditatum temperantia stipata, sic vt etiam in senilem deuexamq. ætatem optimi habitus vestigia se proferant, quod in quibusdam obseruari potest qui cruda viridiq. senecta exsistunt, atque animo iuuenili, ac corpore, quam adolescentes, minus effœti. Cæterum quum ætas adulta, quæ in calidi humidiq. temperamento consistit, omni fere ex parte, præter exactum illud, moderata atque æquabilis est, suasq. actiones inculpate exerceat; tum etiam quod ad somni rationem attinet, nihil magnopere culpari potest: est enim is placidus, ac minime turbulentus, cui nulla subest intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem suauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitq. sic vt animo nihil absurdi obuersetur, sed diurnæ tantum actiones, ac quotidiana vitæ munia, quorum occupatione dies nobis transigitur: hæc enim antelucano, primoque exacto somno qui fere profundior altiorq. esse solet, quam vt quis somnio-

Quis somnus sanguineis.

rum

rum poſſit reminiſci, menti ſe ingruunt: quod ſi alia quædam ſit animi ac ſpiritus agitatio, aut quid occurrat inter ſomniandum a negotiis quibus interdiu implicamur, alienum, aut inconſuetum: vitioſos humores redundare in corpore declarat, ex quibus ſpiritus turbidi in arcem mentis delati confuſas imaginationes ac viſa quædam vana ac futilia offerunt. ex quibus euentus aliquos ariolari, ac temerarias interpretationes comminiſci ineptum eſt, nec minus impium, quam ſuperſtitioſum, vt Scriptura palam teſtatur. Nonnumquam tamen ſomniis, ſed quæ diuinitus immittuntur, aliqua ſubeſt diuinatio ac rerum futurarum non fallax nec inane præſagium. Vellicat enim ſubinde ſopitas atque oſcitantes mentes ſupremus opifex, ac viſiones ſomniaque obiicit nunc læta, nunc luctuoſa ac funeſta, quæque nobis vel ſalutaria, vel noxia denuntiant, quo animos noſtros exploret, an illius monitis ad extremum futuri ſimus obſequentes, aut ab illius præſcriptis defecturi. Multi enim nugis hominum ac commentitia doctrina dementati, a Deo eiuſque verbo deſciſcunt, ac relicto vberrimo atque inexhauſto aquæ viuæ fonte, arentes riuulos conſectantur, aut vt Hieremias ait, *effodiũt eruuntq́; ſibi ciſternas diſſipatas ac perfluentes, qui nullum ſalutaris doctrinæ liquorem continent*: Iobus quoque exercitatus ille miles queritur ſe tumultuoſis inſomniis inquietari. Quum enim ſomnus ſit laborum omniumque moleſtiarum lenimen, atque a diurnis occupationibus relaxatio, illas non ademit illi nocturna quies, ſed auxit ac conduplicauit animi ægritudines, mentem ſcilicet ſomniorum terrore exagitata: has enim effundit querimonias in celebri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod ſi cogito fore, vt meus me lectulus conſoletur, ac dolorem mitiget, meumque cubile, ſopito pauore ac tædio, omnia leuiora efficiat, tu autem in ſomniis

Cur in initio ſomni, ſomnia non percipiantur.

Leuit. 19.
Deut. 13.

Somnia diuinitus immiſſa.

Cap 2.
Cap. 7.

Somnus in quem vſum.

perterres me, ac viſionibus ſpectriſque nocturnis, horrore concutis, adeo vt malorum omnium finem morte terminari cupiam. Cæterum quod ad internas huius corporis notas, atque animi propenſiones attinet (nam intus & in cute homo exhiberi ſpectariq debet) calida & humida qualitas quæ ſanguini inſidet, illiuſque operam expoſcit, varias hominum naturas producit, ac pro humorum aliorum vel parciore vel affluentiore mixtura, varios mores cōſtituit. Qui enim mere ſanguinei ſunt, ac nihil aut perexiguum melancholici vel bilioſi humoris admixtum habent, vt qui proxime accedunt ad naturam ſenſumque pecudum, ſtolidi fere ſunt, ac ſtultitiæ nota inſigniti, aut ſaltem quibus non admodum multum ineſt prudentiæ. Nam quum Galeno teſte, Acrimonia animi ac ſolertia a bilioſo humore profiſciſcatur, conſtantia ac firmitas ex melancholico: Pituita vero ad formandos fingendoſq mores inutilis, tum ſimplicitas ac ſtoliditas ex ſanguine emergit. Sic animantes iuniores quibus præ cæteris humoribus plurimum ſanguinis ineſt, magna ex parte inſulſi ſunt, inepti, ſtolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, agni, capreoli, catelli felis ac reliquorum animalium pulli: inter homines vero, quo quiſque propius accedit ad brutorum naturam, eo magis illorum conditionem ac mores exprimit, quod ex oculis & vultu, (quorum quodque mentis ſpeculum eſt, & animi index) quiuis in naturæ operibus vel tenu ter exercitatus diiudicare poterit. Eſt enim pleriſque cum cæteris animantibus magna cognatio & affinitas, qui quanto remotius a temperamenti puritate dilabuntur, tanto minus in illis viget ratio, iudicium, intelligentia, recti voluntas, mentis præſtantia, delectus rerum, omniumque eorum quæ beluis communia ſunt, efficiuntur participes: Sic nonnulli vitio ac deprauatione vel educationis, vel naturæ in belluas

Sāguinis vis in cōſtituenda animi natura.

Pure ſanguinei ſtultitia perfuſi.

Cōment. 1. de natura humana.

Homo belluis affinis.

Homo lupus.

belluas degenerant, atque in omnibus actionibus quiddam obtinent ſimile. Siquidem nonnulli vt lupi, ſanguini inhiant, ac prædę auidi ſunt. Plerique vt leones, crudeles, feroces, immanitate ſæua & efferata, qui vt Micheas ait, *ſanguini inſidiantur, ac fratrem ſuum ad mortem venantur.* Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt, hoc eſt, Principis poſtulatis iudex obſequitur. Similiter Ezechiel; *Ioachimus*, inquit, *factus eſt leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in deſertum adducere.* Sic & ſimiis quidam aſſimiles ſunt, geſticuloſi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atque appoſiti: nonnulli vulpium naturam imitati, ſubdoli ſunt, aſtuti, inſidioſi, in perſequendis innocentibus callidi. Sic alii aliorum animantium naturam ac mores referunt, atque ab integritate ac præſtantia humana dilapſi in feras degenerant, aut illis efficiuntur aſſimiles. Pueri vero & qui pubeſcere incipiunt ob meraciſſimum ſanguinem ſpiritu vndiq. turgido perfuſum, inquieti ſunt, agiles, laſciui, immodeſti, petulantes, petulci, inſolentes, inepti, ludo iociſque immoderatius dediti: nam illos vitulari videmus, hoc eſt, ore, voce, geſtu, nutibus, plauſu, cantilenis, alacritate inani, atque effuſa lætitia, motu incompoſito atque inſtabili, vagæ ac volubilis naturæ conditionem, atque animi mentiſque mobilitatem & inconſtantiam teſtari, idque ebullientis ſanguinis effectu, qui non ſecus in venis, quam muſtum in doliis, efferueſcit. Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorũ formulæ, quibus denotare ſolent ac perſtringere hilariores quam par eſt, iuuenes, qui alacritate quadam futili, profuſaq. lætitia geſtientes, ridiculos moriones, ac ioculare ſpectaculum aſtantibus ſe præbent; ad quæ illos incitat nõ ratio vlla, aut placidus mentis impetus, ſed impotentia animi a temperantia, a moleſtia, a moderatione diſſidẽs & auerſa, cuius impulſu

Cap. 7.

Homo leo.

Cap. 19.

Homo ſimiis ſimilis.

Homo vulpinis moribus.

Unde agilitas in pueritia.

Vitulari quid.

Sanguinis feruor cum muſto cõparatur.

effuse atque inaniter exsultat animus, atq. iactatione quadam puerili se effert insolentius. Quin ex capitis crebra motione, ac continenti manuum pedumque mobilitate inconstantiam quandam, ac mentis animique imbecillitatem præ se ferunt, sic vt nostrates quidam, vesaniæ illos insimulent, mentisque nonnihil imminutæ, aut quæ paululum a sede sua excidit: neque enim vlla re seria occupantur, nec in dictis factisque vel minima se profert prudentiæ pars, sed præter ætatis rationem ac decorum pueriliter iuuenantur ac lasciuiunt, quũ pro exacti temporis ratione frugi esse conueniret, vitamque compositeac decenter agere. Hinc sumta est prouerbialis similitudo a vitulorum natura ac moribus, qui vernis mensibus in viridante prato, vbi pabuli copia suppetit, ridiculis saltibus se exercent, ac nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum solo insultant, nunc corpus in gyrum flectunt, nunc excussis posterioribus, mox prioribus pedibus in sublime saliunt, quorum mores quum iuuenculi in quotidiano vitæ vsu & consuetudine exprimunt, *Vitulari* dicuntur: *Nondum excussisse vitulinos dentes: Adhuc prurire vitulantium mandibulas: In illo cætu peragitur vitulatio:* Liber autem, Sapientiæ, qui Solomoni asscribitur; *Spuria*, inquit, *vitulamina non agant altas radices, nec stabile fundamentum collocabunt.* Quibus loquendi formulis designamus crudam illam ætatem atque indomitam, cui deest tempestiua maturitas, ac nondum adolescentia deferbuit, aut iuuenilis animi impetus resedit; quo fit, vt cum necdum ætate corroborata firmataque exsistant, adhuc *catullire* ac lasciuius insolescere non desinant, nec quidquam serii meditari, aut animo mẽteq. concipere laborent. Quum itaque ætas adulta ac iuuenilis tota in calidi & humidi constitutione versetur, ac præ cæteris sanguine scateat, huc præcipue referenda est: neq. enim vllus corporis habitus aptius illi

Quid denotet capitis crebra motio.

A vitulorũ lasciuia prouerbiũ.

Vitulini dẽtes prouerbiũ.

Sapie. 4.

Catullire.

Ætas iuuenilis sanguinea.

illi possit accommodari; nam omnes huius status conditiones ac notæ illi quadrant; quod Horatium quoq. obseruasse video in depingenda iuuenilis ætatis natura & inclinatione.

In arte Poetica.

Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper;
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusque & amata relinquere pernix.

Cõsultor improbꝰ.

Cui si succedant improbi consultores, vt fere in ipso tirocinio, atque ætatis lubrico assolet, facile ægrotum ac nutantem animum in deteriorem partem rapiunt. Quum enim in biuio consistant, atque in virtutis vitiorumque confinio constituti, rerum sint imperiti, ac consilii inopes, multitudinis errore ac comitum blanditiis dementati, ad pessimum vitæ genus impelluntur.

Per. Sat. 5.

Namque iter ambiguum, tum vitæ nescius error
Deducit trepidas ramosa in compita mentes.

Cõsultor salutaris.
Prouerbium ab artifice & materia.

Quod si fidus aliquis consultor optima commonstret, rectamque ac salutarem educationem adhiberi curet (proba siquidem est materia, atque indoles egregia, si probus accedat artifex) in vberrimam frugem solet adolescere. Est enim sanguinis in corpore humano ea vis ac facultas, præsertim vbi ætatis accessu calorem concipit, ac spiritu vitali in dies magis magisque perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celeresq. discursus ac solertiam pariat, quæ quotidiano vsu & exercitatione, prudentiam, multarumque rerum cognitionem quæ sapientia stipata est ac munita, consequitur; quo fit vt naturæ pariter atque educationis beneficio, eximiis dotibus exornari illos contingat; & quod facultate dicendi, summisque eloquendi viribus sint instructi, Reip. vsui sint atque ornamento. Et quamquam calidæ atque siccæ naturæ hominibus, nempe Cholericis nõ desit

Sanguis aliis humoribus vtitur ad formandos mores.

eloquendi peritia, dicendique feruor, & linguæ volubilitas; non tamen tanta eſt iſtis ſententiarum ac verborum grauitas, minuſque affectibus ſuis moderari norunt, quum ſint in perorando acres & concitati, quod in huiuſmodi hominibus non ſolum in pronuntiandis vocibus, ſed etiam in inceſſu plus ſatis feſtinato ac celeri perſpici poteſt. Hoc quoque inter hos eſt diſcriminis, quod quum Cholerici amarulenti ſint ac dicaces, ſalibuſque dentatis ac ſcommate obuios quoſque feriant, tum Sanguinei nuſquam exercent caninam facundiam, nec quemquã figuratis dicteriis impetunt aut laceſſunt, quibus homines offendi ſolent tamquam lotio perfuſi; ſed ingenio ſunt lepido ac feſtiuo, excuſſoq. ſcurrili lepore, atque obſcenis facetiis, vrbano prorſus ac venuſto, quin & foro, vt dicitur norunt ac ſcenæ ſeruire, rebuſque præſentibus ſeſe accommodare, quo fit vt omnibus ſint amabiles ac gratioſi, nulliſq. graues ac moleſti. Quod ſi ſanguinem aliis humoribus dilui contingat, atque ætatis acceſſu caleſcere, flauamque bilem qua incitari humores contingit, illi commiſceri, aut alterius humoris effici participem, varii hinc emergunt atq. exoriuntur pro mixturæ ratione hominum mores, ſtudia, animi propenſiones, vitæ inſtituta, quibus quiſque in deligendo vitæ genere applicare ſe, atque addicere ſolet, vehementi quadam ad rem aliquam conſequendam auiditate. Sic vbi pars ſanguinis dupla exſiſtit, ſeu beſſis quæ octo vncias complectitur; bilis vero flaua ac atra æquali portione inter ſe diuiſa, triens ſeu vnciæ quatuor, quę tertiam aſſis partem conficit, ex iis tribus ita permiſtis ea ſtatuitur corporis habitudo, quæ multiplices animi motus, mentiſque impetus & inclinationes profert; quæque mentes hominum atque ingenia intus effingit formatq. etiam antequam in verba erumpant, ad quamuis perſonam quæ vel aſſumi a nobis

Quod diſcrimẽ inter Sãguineos & Cholericos.

Cholerici dentati.

Sãguinei nõ acerbi.

Vti foro.

Vnde naturæ propenſio.

Sanguis qua menſura dilui debeat aliis humoribus.

[i]n nobis ſolet, vel a natura ac publica functione nobis aſſignari;

Format enim natura prius nos intus ad omnem,
Fortunarum habitum, iuuat aut impellet ad iram.
Aut humum mœrore graui deducit, & angit;
Poſt effert animi motus interprete lingua.

Ex arte Poetica.

Quemadmodum autem natura rerum in producendis pingendiſq. floribus inimitabile artificiũ exprimit, ac tot tantaq. herbeſcentis viriditatis diſcrimina profert; quorum alia lacteo dilutoq. virore nitent; alia ſaturato vergentiq. in atrum virore oculos afficiunt, alia cęruleo, cæſio, glauco, herbaceo, incano, porraceo, colore virent, ſuoſq. effectus ac vires obtinent; ita ſanguis alterius qualitatis humoribus permiſtus, alias vires, alium colorem concipit, licet ſanguineum non prorſus exſuat; ſic vt etiam in animi mentiſq. receſſus penetret, atque ad varias actiones ſit incitamento, Et quamquam aſtra in res inferiores efficaciter vires ſuas exſerant, humores tamẽ atque elementares qualitates corporis humani habitum conſtituunt, diuerſaq. ingeniorum ac morum diſcrimina pariunt. Sic iſta qua de loquimur, conſtitutio in hoc orbis theatrum Thraſones producit, paraſitos, moriones, philautos qui inſolentius ſibi plaudunt, aulœdos, perditos, ac profuſos nepotes, hoc eſt, qui patrimonium diſſipant atq. abliguriunt, aleatores, Gnathonicos, qui ſcite aſſentari norunt, obiter mimos ſcenicis comiciſq. geſtibus mire inſtructos circulatores, agyrtas, hoc eſt, qui plebem ad nugas conuocant; quibus accedit ex promiſcua multitudine immenſa hominum colluuies,

Simile a florum & herbarũ artificio.

Aſtra minus efficacia humoribus.

Sãguinei hominis varii mores.

Qui numerum complent, fruges conſumere nati
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoiq;
In cute curanda plus æquo operata iuuentus,
Cui pulcrum fuit in medios dormire dies &
Ad ſtrepitum citharæ ceſſatum ducere curam.

Hor. li. 1. Epiſtol 2.

Quum enim vitæ suæ nulla ratione moderentur, nec laudabili institutioni, sed malorum contubernio assuescant, improbis corruptisque moribus efficiuntur, atque ex sanguinis feruore ac redundantia in omnes libidines atque effrenatas cupiditates effusi, sic vt summum bonum non aliis, quam voluptatis finibus metiantur. Cuius generis sunt omnes Dionysiaci artifices, seu Veneris ac Bacchi affectatores cupediis ac ganearum nidori addicti, quorum omnis industria ac vigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. Siquidem vt prouerbio dicitur, *Musici ætatem agunt, ac Tibicinis vitam viuunt*; hoc est, molliter, laute, delicate, otiose, ac sumtu fere alieno; qui quum cupiditatibus nullum nec modum nec finem statuant, atque ex immodica ingluuie intempestiua vigilia, concubitu immoderato lassescant ac defatigentur, morbis, qui in plenitudine humorum consistunt, efficiuntur expositi, vt sunt angina ac faucium tumores, tonsillarum atque vuulæ inflammationes, condylomata, ac mariscæ, hæmorrhoides, sanguinis e naribus profluuia, pleuritis ac laterum dolores, pulmonis inflammatio, multaq; alia quę venæ insectionem exposcunt; quibus accedit febris ephemera seu diaria, sic dicta, quod vno die sisti soleat, licet aliquando ad quartum producatur, ad quã referri debet sudor Britannicus, cuius morbi symptoma seu accidens est cardiaca syncope, vel animi defectus qui ex stomachi morsu contractus non minori affectu hominem conficit, quam si cor vitæ fontem halitu contagioso forinsecus ingruente opprimi contingat: quod obseruatum est anno 1529 mẽse Septembri in pestilenti ephemera quæ ex aeris contagio exorta totam Belgicam inuasit magno terrore, animique deliquio ac cordis palpitatione. Cui hoc accessit incommodi, quod empirici quidam prę ter artis rationem, nec obseruatis naturæ viribus, duode-

Sanguis ad luxũ incitat.

Musice viuere. Tibicinis vita.

Morbi ex plenitudine.

Diaria febris.

Sudor Anglicus ephemeræ febris species.

Sudoriferus morbus in Belgica quando.

Sudoriferi morbi contagiũ.

Empiricorũ error.

duodecim horarum spatio in sudore ægrotos violenter detinerent, ac culcitris etiam puluinisq. identidem impositis opprimerent. Quum autem aer viiatus infectusq. huic malo seu ephemeræ febri causam præbeat. symptoma vero atq. accidēs quod cōtatur, vt vmbra corpus, cardiacus sit affectus, atque animi deliquium, tum sudor ipse crisis statuitur, quo naturæ robur excussa madida olentique fuligine, morbum discutit; quocirca necesse est moderatus is it, nec quatuor aut sex horarum spatio productior pro virium imbecillitate ac robore: immodicus enim vires deiicit ac spiritus vitales depopulatur. Quod autem morbus hic Britannicus dicitur, vel sudor Anglicus, hinc enatum ominor; quod in ea regione populares frequentius illo corripiantur, partim ob operosas lautasque mensas, ac ciborū affluentiam qua illos distendi contingit, vt Germanos ac Belgas potu; partim (vt superiore anno a me obseruatum est ipso etiam solstitio æstiuo) ob aerem turbulentum ac nebulosum, densaque caligine passim offusum; quo fit vt concepta intus ac foris morbi causa atq origine non sine sanguine & sudore cum illo colluctentur, quasi cum valido ac præferoci hoste certamen sit initum, quem summis viribus excussisse laborent; hinc corporis animiq defectus ac deliquium, hinc spiritus languidi, ac collapsæ vires; hinc intercepta voce occlusisq spirandi fistulis, vitæ propemodum interitus atque exanimatio. Quum enim gens ista non sit obdurata laboribus, nec malis occalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitæ assueta, cito morbum hunc concipit, ac valide deiicitur, quocirca refocillari debēt ac refici odoribus, vinoq. meraco foueri. Hinc siquidem est quod huic nationi peculiaris sit ac prope quotidianus vini Cretici, quod Maluaticum vocant ac muscatum, vsus: illo enim languidum ac nimio ferculorum apparatu oneratū

Cardiacus affectus. Sudandi modus.

Sudor Britannicus vnde nomen adeptus.

Cur Angli sudorifero morbo obnoxii.

Britāni in morbis flaccidi.

ventriculum erigunt, inſtaurantque, quod veteres quoq in medendis huiuſmodi morbis factitaſſe cõperio, qui cordis dolorem ac puncturas, animi deliquium, colicos atque iliacos cruciatus ac tormina tali vino expugnare ſolent. Sic auari cuiuſdam ſordidam opulentiam atque inhumanitatem Iuuenalis perſtringit, quod amico defectu animi collapſo atque ex immodico ſudore periclitanti vinum denegaret;

Angli cur mero vino vtuntur.

Sat. 5.

Ipſe capillato diffuſum conſule potat,
Calcatamque tenet bellis ſocialibus vuam,
Cardiaco cyathum non porrecturus amico.

Inuadunt quoque huius conſtitutionis homines, præter iam memorata incommoda, aliæ febres exitiales ac pernitioſæ; quarum altera ex putreſcente ſanguine accenditur, altera nulla exſiſtente putredinis nota in ſanguinis inflammatione conſiſtit; vtrumque hoc genus febrium *Synochi* nomine comprehendunt Græci, Latini *continui*, quod continenter affligat, nullis admiſſis induciis, aut reſpirandi ſpatio, ingruente enim primo paroxyſmo ſeu inſultu, in multos ille dies abſque intermiſſione porrigitur. Eſt vero ætas calida & humida præ cæteris huiuſmodi febribus obnoxia; promtiſſime enim ex oppilatione putredinum incipit vernis præſertim menſibus, quibus humores augeri ſolent; eoque magis ſi qua ſubeſt intemperantia, atque ab exercitatione diſſueta reſidem vitam agat atque otioſam: ſiquidẽ occluſis meatibus ac ſpiramentis per quę difflari ſanguis ſolet, ac vapores diſcuti, putreſcere illum neceſſe eſt, ac vitalia tetro halitu infici. Quemadmodum ædes inſtructæ ac flatibus ventiſque minus expoſitę; vt etiam veſtes, culcitræ, puluinaria, lodices, tegeticulæ ſitum contrahunt, ac pædorem aſciſcunt, niſi concutias atque auræ ſubinde exponas: ſic corpus humanum putre fit atque olidum, niſi labore atque agita-

Synochꝰ ſeu continens febris.

Putredini obnoxii calidi & humidi.

Simile ab ædibꝰ & veſtimentis ſitu obductis.

gitationi corporis assuescat: hac enim viuendi ra-
one excrementa euacuari contingit, atq. emanan-
es ex iis fuligines dissipari. Quo itaque morbis mi-
us periclitentur, nec febribus reddantur expositi,
dhibita moderata victus, somni, vigiliæ, Veneris
atione, excussaque ignauia ac veterno, exercitatio-
i tempestiuæ insistant; denique ineunte vere per-
ussa vena sanguinem sibi adimi, aut admotis cucur-
itulis cutem scarificari: quod si ad eum modum in-
niri recusent, medicamentis quæ aluum leniunt,
xpurgandi; vt sunt cassia fistularis, syrupus rosaceus
axatiuus, diaprunum simplex, syrupus de epithy
no & fumaria, polypodium, mercurialis, manna seu
nel aereum, serum lactis. In exercitatione autem
beunda id studiose obseruandum, ne aut humori
us atque excrementis oppleti, aut cibo potuque di-
enti illam adeant. Siquidem caput a quo vt in im-
erio grauissimi morbi diffundi solent, fumo ac va-
oribus implet, catarrhos ac distillationes excitat,
epati ponderis sensum atque oppilationem infert;
am motus violentus cibos inconcoctos in vena-
um angustias adigit, qui quum humoribus transi-
um intercipiunt, putredini occasionem præbent:
ile quiddam vbi inciderit, protinus occurrendum
s quæ in viis eius hærentia atq impedita expediunt,
ualia sunt, Galeno teste, absinthii pontici in vino
nacerati dilutum, aut vinum absinthites, seridis spe-
es, nempe cicorium, & quæ vulgo *Scariola* dicitur,
assuta, argemone, rabarbarum, anisi & feniculi
men, nuclei persicorum, amygdalæ amaræ, vuæ pas-
e acini exemtis vinaceis, oxymel simplex, quo-
um quodq. exhiberi debet ante cibum concoctio-
e iam peracta. Eadem quoque in re Venerea ad-
ibenda cautio, nam ex immodico concubitu vires
eiici contingit, atque oborta inflammatione dolo-
es articulares excitari; sunt enim horum plerique

Quæ aluum leniant.

Exercitationis modus.

Caput ab infimis membris noxā concipit.

Iecoris oppilatio vnde.

Tuend. valet. 6.

Absinthium hepati cõfert.

Quæ oppilationẽ discutiãt.

Veneris incõmoda.

qui nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis & diei discrimine, neglectaq. illius rei opportunitate, auide (vt est prurigo moræ impatiẽs) hac voluptate perfrui festinant, qui cum nihil non sibi permittunt in obeunda Venere, nec vllas leges moderandæ libidinis sibi præscribunt, totius corporis robur ac neruos elidunt; siquidem coitus illam vim corporis eripit ac depascitur, qua ciborum concoctio perficitur, atq. in sangninem elaboratur; quo non syncere confecto, plurima redundantiũ humorum excrementa congeri contingit, quæ innumeris morbis initia præbent ac seminaria; quamquam plerisque horum, nisi modus desit, Veneris vsus nihil officit; nam magna pituitæ pars atque aliorum humorum colluuies tempestiuo concubitu illis adimitur, quæ præter rationem cohibita, corpori mentique noxam inferre solet; quod in virgunculis quæ serius coniugio destinantur, aut quibus ex voto castimoniam professis aditus ad connubia interclusus est, obseruari potest: nam præter indomitam tentiginem ac flammas, præter latentes tacitosque ardores quibus vri solent, colore quoque inamabili efficiuntur, ac fœdo, menteque tantum non furiosa ex vapore tetro qui sursum rapitur, ac cerebrum obnubilat. Hinc a concepta concumbendi imaginatione ex virorum contuitu contactuque incubus nocturnus, ac seminis effluxus quo se polluunt; hinc cordis tremor & palpitatio ob densissimos fumos ac fuligines, quibus pericardion, hoc est, cordis inuolucrum opprimitur, quasi striges ac nocturni Lemures graui mole corpori incumbant. His autem quibus libera est matrimonii lege concumbendi potestas, aut etiam qui inconcessa Venere, vagoque atque illicito concubitu se contaminant, præcepisse expedit, ne impotentius huic rei succumbant ac postmodum deplorent se eneruatos atque elumbes, exhaustoque

Veneris cõmoda.

Semẽ corruptum quid noxæ adferat.

Veneris moderatio.

toque vitali succo prorsus effœtos: qua de re exstat salubris apud Solomonem exhortatio, qua quemque commonefacit; *Ne addicat decus & honorem suum scorto, nec florentes annos meritrici crudeli dedat:* nam auide facultatibus & viribus inhiat, vt quæ nec saturari complexibus, nec largitionibus expleri possit, ne postremo ingemiscat, ac spirio deploret corpus attenuatum, atque opibus viribusque se esse exutum. Quo circa ne quid detrimenti ex immodico Veneris usu accedat, tantum interualli ex Galeni præscripto intercedat, vt neque resolutio aliqua sentiatur aut lassitudo, ipseque homo leuior atque erectior, tum exhausta sentina, melius sperare se sentiat. Tempus quoque opportunum captari debet, quum scilicet corpus mediocriter constitutum est, nec supra modum plenum, nec vacuum, qua de re alias vberius. Cæterum si quem sanguineum, pietatis amore, cœlibatus delectat, susceptoque castitatis instituto pudicitiā illæsam tueri cupiat, huic consulo vt vires suas ipse metiatur, & an affectum hunc indomitum ac præferocem coercere poterit, studiose exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconsiderate aggrediatur, ne incōsulta temeritas rationis iudicio ac rerum delectu destituta, pœnitentiam adducat, vbi suscepti oneris mole obrui se percipit. Quum enim genitale semen sit excrementum redundans, atque humor superfluus, qui ex vltimo alimento superest, ac sit residuus, ipsumque e vasis testium in quibus exacte elaboratur, in progignendæ sobolis vsum depromitur, naturæ vis ac facultas illam humoris collectionem expurgari cupit, illiusque excretione, intolerandi oneris molestia leuari, non secus quam aliæ partes corporis exonerari cupiunt superuacaneis excrementis ac sordibus; nempe lotio, oletis, sputo, sudore, muco narium ac faucium pituita. Quocirca

Prouer. 5. Meretrix neq concubitu, nec muneribus satiatur.

Artic. medicin. 86.

Sāguinei ad cœlibatū parum idonei.

Semen quid.

Mat.19. salubris mihi semper visa est ea Christi, cui & Pauli *1. Cor. 7.* est consentanea, admonitio ac consilium; vt qui sunt huius rei capaces, ad eamq. perficiendam idonei, illam adeant, arripiant atque amplectantur; non defuturum est diuinæ virtutis adminiculum, sine quo omnis noster conatus inanis est atque irritus, vt præter Paulum Solomon testatur. *Sapie. 8.* Nihil autem est ambigendum, quin effici possit, vt domitu deuictoque affectu illo lubrico, tametsi id operosum sit, in eo statu se posset inculpatum præstare, quæque animo conceperit, perficere, modo cælestis doctrinæ ac pietatis studio id propositum susceptum sit. Qui enim *Cōtinētia voluptatum diuinitus contingit.* molestissimis curis sunt implicati, excussaq. desidia atque ignauo otio, vigiliis, inedia, ardenti studio, intentis piisq. precibus, iugi sacrarum literarum meditatione, ac diurnis nocturnisq. concionandi laboribus, *Matt.17.* *quibus hoc genus dæmoniorum eiicitur*, se fatigant ac macerant, non magnopere illius rei desiderio afficiuntur; siquidem sponte & libera voluntate, non coacti, nec vlla superstitione inducti hoc vitæ genus adeunt, quo expeditius munus Euangelicum obeāt, ac sacris functionibus liberius insistant.

De frigidi & humidi corporis habitu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusq; natura explicatur.

CAP. III.

Calidæ & humidæ constitutioni proxima statui debet frigida, & humida temperies, in qua redundat Pituita seu Phlegmaticus humor, cuius post sanguinem non minima pars per corpus vndique diffunditur, accedit vero is humor nonnihil ad sanguinis naturam, illique affinis est cum essentiæ ratione, tum conceptaculorum societate: est enim velut sanguis quidam inconcoctus, atque incoati seu imperfecti ac nondum exacte elaborari sanguinis rudimen-

Pituita sanguinis naturalis materia.

dimentum: quale nobis specimen exhibet ferue-
ens ac recens ex torculari expressum mustum. Si
uidem, vt venuste Galenus ait, id quod tenue atque
ereum, nempe flos vini ebulluit, atque in sublime
rtur, cui subest atque innatat humor insipidus aut
bdulcis aquæ naturam obtinens, qui excoctus atq.
sordibus defæcatus, vini naturam consequitur. Et
iamquam pituita albescat, nullaq. sit rubedine per-
sa, excocta tamen, expugnataq. frigiditate caloris
& efficacia, in rubicundum floridumq. liquorem
digitur. Et quemadmodum pituita naturalis quæ
lcedinis est particeps, vi caloris in sanguinem ela-
oratur, ac colorem rubicundum asciscit: sic sanguis
vberibus partim ex loci cui immoratur natura,
rtim a cordis colore cui mammillę incumbunt, in
cteum nitidiq. coloris liquorem conficitur. Hinc
ythagoricæ superstitionis philosophi præter inter-
ctum carnis vsum ouis & lacte abstinebant, quod
a inter carnes liquidas referrent: quum post pau
s dies si foueri contingat, alitem proferant, alte-
m colore immutato sanguinem esse statuerent.
oc vero visum est nonnullis prodigii quiddam si-
ile, quod infantibus etiam masculis recens in lu-
em editis, ex papillarum conis vel sponte, vel leni-
r prementibus digitis, lac proflueret; cuius rei
uum aliquando experimentum facerem, consului,
subinde id exprimerent, ne collostrare ac lapide-
ere contingat: colligitur autem in pueris lacteus
e liquor ex copioso atq. affluenti alimento, quod
illis epistomiis ex loci natura, ac cordis qui caloris
ns est, adminiculo lactescit. Quum enim mam-
illæ seu lactis conceptacula fungosa sint, & adenes
is innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obti-
ent, sanguinem qui in illas influat alterando in la-
is substantiam: quælibet enim pars corporis nutri-
entum immutat, ac sibi assimilat, cognatumque

Humorũ mixtura musto cõparatur.

Sanguis lactu materia.

Lac ex sanguine.

Cur Pythagorici lacte abstinebãt.

Impuberes lac in mammillis habẽt.

Adenes vulgo El der.

Pars quæ que suis virib. imbuta.

ac familiare efficit. Sic generatio lactis ac spermatis ex sanguine accurate excocto conficitur, atque a natura illarum partium in quibus elaboratur, candorem asciscit, ac lactescit. Sic hepar quum sit velut sanguis concretus, liquorem rubicundum profert; pulmo spumosum continet; articulorum compagines glutinosum humorem pariunt; lingua saliuam, ossa vero cauernosa atque excauata medullam candidam; quemadmodum & spina dorsi & cerebrum vbi omnia exacte elaborari contingit: nam in agnis atque ouiculis aliisque animantibus minus adultis medulla cruenta perspicitur; ita quæque pars similem sibi humorem emolitur, atque in sui naturam immutat Quocirca nemini absurdum videri debet, pituitam hepatis vi ac facultate in sanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluidusque vsum in corporibus animalium non minus vtilem, quam necessarium; siquidem in venas delatus ac quaquauersum dimanans, sanguinis ac flauæ bilis feruorem temperat diluitque; denique articulis mobilitatem confert, ac ne ariditate rigescant efficit, postremo membra phlegmatica alit, ac vegeta præstat. Et quamquam pituitæ nullæ nullus certus locus assignari soleat, maxima tamen pars ventriculū occupat, in quo primum cibus in succum liquescit atque elixatur: videmus enim copiosam glutinosę lentæque pituitæ sentinam vomitu aliquando excuti, aut per intestina prolui in iis qui immoderata edendi bibendique auiditate atque ingluuie ventriculum obruunt; quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atque vt in turbine ac meta distillatitia fumosus halitus in sublime ferri, qui in muccosam pituitam densescunt, cerebri frigiditate, pluirib. morbis redduntur expositi, nempe grauedini, corysæ, brancho, raucedini, tussi, multisq. aliis, quorū genus est catarrhus seu distillatio, quam hibernis mensi-

Vsus esse ctusq; pituitæ.

Pituitæ locus.

Simile a vasculis distillatitiis.

Pituitæ morbi.

nensibus in Belgica summi pariter atque infimi experiuntur, quorum nemo non

Præcipue sanus, nisi quum pituita molesta est: *Hor. li. 1. Epist. 1.*

Adeo vt mirari subeat tantam inesse capiti mucci affluentiam, quam modo per os, modo per nares, faucesque natura expurgat. Caput itaque ac stomachus præ cæteris pituitæ excremento scatent, præsertim si quis frigidis humidisque cibis assuescat atque exercitationi minus se dedat, quo fit vt humor iste plus satis crudus ægre concoqui possit, atque in salutarem succum, quique vsui esse possit corpori, contingi. Siquidem vligo quædam est ac superuacaneũ excrementum, quod expurgari potius debet via qua maxime natura vergit, ac qua proxime commodeq. exonerare se soleat. Quemadmodum enim initio ex stomacho, mox a capite prima mali labes, ac fundi calamitas, omnisque malorum scaturigo exoritur (vt obseruare licet in vino affluentius hausto, quod licet in ventriculum deferatur, caput tamen impedit) danda cum primis opera, vt illæ partes quã minimum pituitoso excremento opprimantur: nam malum in totius corporis detrimentum vergit. Vt enim in imperio, in Republ. in cœtu consessuque ciuili, in illustri amplaque familia: ita in corpore humano grauissimus est morbus qui a capite præcipuisque membris diffunditur: redundat enim malum in subiectas infimasq. partes, quę insigni incommodo afficiuntur. Exemplum quisque sumat ex ædibus quarum vsu & cõmoditate fruitur. Vt enim numquam illæ salubres, atque ad tuendam valetudinem idoneæ, quæ stillicidiis ventisque peruiæ sunt, atque imbribus expositæ; aut vbi summa tectorum culmina male materiata ac ruinosa fatiscunt; ita caput fluxionum vitiis obnoxium numquam firmam valetudinem constituit. Quum enim frigidæ sit humentisque naturæ, promte a fluctuante ventriculo

Caput & vẽtricul9 pituitosi humoris conceptacula.

Corporis & Reip. mala a capite.

Aperflantib. ædibus simile.

vapores combibit, atque humiditate imbuitur, qua
liquescente subditas partes conspuit, stillantiq. pi-
tuita infesta est, *vt mulier rixosa ac iurgatrix viro placido.*
Siquidem e capite continenter humores defluunt,
atque vt fuligines ex fumario in fauces, aures nares,
oculos, pectus, pulmones decumbunt; hinc oculorū
tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium susurri,
tinnitus, audiendi grauitas, nonnunquam abscef-
sus pone aures ac glandularum concretio; obiter va-
riæ ac multiplices exoriuntur ex defluxu in singulas
partes morborum differentiæ: nam & linguæ instru-
menta affici contingit, ac vocem offuscari, sic vt ali-
quando immobilis fiat, atque homo obmutescat:
nerui enim, membranæ, musculi, venæ iugulares,
quæque formandæ voci inseruiunt, immodico hu-
more (quod in temulentis perspici solet) imbutæ,
linguam inualidam reddunt atque impeditam, o-
mnesque artus titubantes, sic vt identidem verba i-
terata ingeminent, nec articulate ac significanter
vocem proferre, sensaque mentis indicare queant:
quibus quum aliquando naturæ vitio lingua sit im-
peditior, tum vuidis vinoq. perfusis hęsitantius illa
voluitur, sic vt singultatim verba proferant: quo fit
vt tales submisse, tacitaq. voce eloqui nesciant, quod
offensaculo quodam vox sisti soleat ac cohiberi.
Quocirca maxime illis enitendum est, vt commode
atque exserte verba formare consuescant, alioqui
lingua imbecillitatis ratione subministrare nequit
intellectui verba, nimirum stabilitate destituta. hinc
enim efficitur, vt vix pauca verba vno tenore, ac con-
tinuata serie effari possint, vt quibus nunc cunctan-
ter, nunc præcipiti volubilitate sermo perficiatur.
Quod autem istis intemperantia ac bibendi assuetu-
do adfert hoc catarrho obnoxiis humorū defluxus
ac pituitæ molestia, quæ & complura alia comitan-
tur incommoda, quæ quiuis emunctæ naris facile
obser-

Prou. ca. 17. & 27. Mulier per stillā-ti tecto cō paratur.

Quos morbos catarrhꝰ pariat.

Temulē-ti cur bal butiant.

Balbi submisse loqui ne sciunt.

Unde lin gua bal buties & mem-brorum titubatio.

obseruare poterit. Nam si frigidæ humidæq qualitatis notas libeat excutere, deprehendet illos ex humoris ac qualitatis illius redundantia somnolentos esse, desides, inertes, veternosos, minusq. agiles & expeditos; quales fere sunt qui abdomini, ventrique saginando dediti, raro exercitationi insistunt. Videmus autem etiam inter animantes cicures ac siluestres illas præ cæteris insalubriores atque esui minus aptas, quæ exercitatæ sunt atque in latibulis delitescunt, aut inclusæ tenebrosis caueis saginantur, pinguescunt illæ quidem, atque in molem attolluntur, verum alimentum minus salubre præbent, atque excrementorum copiam adferunt, vt inter aquatilia anguillæ & lubrici alii pisces, qui cœno lutoque inhærescunt, nec vlla agilitate se exercent; quo fit vt anguillæ exanimes piscium solæ non fluitent, quod paludosa stagnantique aqua pastæ sint. Cæterum vt corporis huius status & conditio cuique penitus innotescat, suis illa coloribus depingi debet, suisque indiciis demonstrari. Est itaque illis qui in hunc habitum referuntur, corpus obesum, adipe vndique constipatum, modo naturalis sit ea constitutio, non aliunde ascita; statura non tam procera, quam ampla; cutis mollis ac candida attractanti, glabra, nullisque pilis obducta, musculis ac venis delitescentibus, quæque se non proferant, sic vt quum res venæ sectionem exposcant nusquam appareant. Capilli capitis vel albescunt, vel in dilutam nigredinem deuergunt, aut spiceo colore exsistunt, qui serius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, ac mature canescunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quæ excoquere nutrimentum nequit in pilorum vsum ac decorem. Est autem canicies velut situs quidam pituitæ quæ computruit, aut mucida vligo quæ cuti subest, ex qua ob caloris defectum emergit incana cęsaries. Exhibent autem

Phlegmaticorũ cõditio.

Quæ animalia esui salubriora.

Anguilla mortua cur non fluitet.

Nota frigidi & humidi corporis.

Spiceus color a spica vel culmo ordei.

Vnde canicies.

Situs in sibis. tale quiddam panes & artocreæ supra legitimum tempus asseruatæ, quæ lanugine ac mucore olido obductæ conspiciuntur, & fornices ac concamerata testudines, tum specus subterranei, aliaq. loca squalida, senta, opaca, situ ac pedore horrida. Lotium vero iis album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore suffusum; alui excrementa atque egestione liquidæ, somnus autem profundior, & quam valetudo exigit, productior, quem insomnia comitantur varia, ex quibus non futili sane nec fallaci coniectura corporis dispositio deprehendi, atque humorum redundantium decursus indicari potest: nam harum rerum causæ & origines ex corpore emergunt, quæ etiamsi in externas causas sint referendæ, aut in diurnas actiones, quæque mens interdiu vel concipit, vel secum intente agitat, ac subinde versat, promtum est perito expertoque medico, quo sint euasura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quæ diuinitus immittuntur, nec ex naturæ rebus progrediuntur, non cuiuis procliue est, nisi afflatu cælesti de his quidquam pronuntiare: Sic frigidæ humidæque conditionis homines vrinare se, ac caput aquis perfundi imaginantur, aut in balneis thermisque versari, quæ largam subesse pituitæ copiam declarant e capite in ceruices, fauces, vocalem arteriam, pulmones primo quoque tempore decubituram. Pari modo si grandinem, niuem, glaciem, imbres, per somnium mente concipiunt, nunc concreti, nunc liquidi phlegmatis redundantiam indicat. Quod si quis suffocari inter somniandum videtur, aut sibi vocem intercipi sentit, huic vel angina, vel linguæ stupor ac grauedo, vel denique lethargus, aut apoplexia imminet. Sic quidam, Galeno teste, somniauit alterum crus illi lapideum factum, qui paulo post ex defluxu in illum frigidi humoris, paralyticus est effectus. Et quamquam anxia nimis ac curiosa somni-

Ex somniis corporis status docetur:

Natura lis somniorum interpretatio.

Diuina somnia Dei afflatum exigunt.

Quæ somniant pituitosi.

rum obseruatio prohibita sit, nihil tamen vetat ea, quæ in rerum naturalium, quarum Deus auctor & conseruator est, ratione consistunt, excutere, exclusa diuinationis vanitate, excussaque euentorum quum spe ac fiducia, tum metu ac trepidatione Si quando itaque naturalia incidunt somnia, quibus nulla subsunt ludibria ac mentis illusiones, (nam illa erecta in Deum fiducia discutiuntur) commone faciunt, vt valetudini quisque insistat, atque illa amoliri curet, quæ sanitati vel obsint vel officiant, vel vllas somniorum perturbationes inferant. Siquidem imaginationes, & quæ per quietem simulacra menti obiiciuntur, vel animo obuersantur, ex humorum vapore ac spiritus animalis agitatione excitantur: quorum alii refricant nobis vel diurnarum actionum memoriam; vel humorum abundantiam indicant; vel quarundam rerum auiditatem, quarum desiderio expleri cupimus, commonstrant. Hinc siticulosi affatim se potu reficiunt, famelici auiditate insatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento seminali genitales partes turgescunt, aut interdiu in puellam spectabili forma, oculis menteque fuerint defixi, Venereo affectui in somno indulgēt, ac se imaginaria Venere, effluxuque nocturno coinquinant. Anima enim, corpore oppresso somno, sopitisque externis sensibus, in profundum corporis demersa, diurnas corporis actiones sentit atque intuetur; & quibus se corpus explere cupit, iis tamquam præsentibus imaginatione quadam fruitur. Hinc manasse prouerbium ominor; Canis panem, Canis agros ac venationes somnians. Quæ enim quisque impense expetit, quæque fixius animo menteque concipit, ea in somno meditatur, earumque rerum species noctu obuersantur. Ad quæ allusisse Esaiam verisimile est, quum inanes esse improborum conatus & consilia indicat,

Leui. 1. Deut. 13.

Nō temere fidēdū somniis.

Pollutio vnde ac seminis effluxus.

Canes panem somniant, prouerbiū.

Cap. 29.

Esaiæ locus explicatur. illaque vt fumos ac somnia euanescere. *Vt enim, inquit, somniat famelicus se comedisse, experrectus autem adhuc esurit: Et sicut sitiens se bibisse somniat, expergefactus vero vacuus est: Sic accidit iis qui innocentum sanguini inhiant, illoque satiari cupiunt, tamquam enim somniantes frustrabuntur, nec obtinebunt quod impense cupiunt, aut se assequutos opinantur.* Cæterum si quis forte frigidi humidique status ac phlegmatici hominis internas notas atque indicia requirat, illa obiter patefaciam, quaq. sint natura, conditione, moribus, viuendi instituto, commonstrabo, tametsi non est quod de his multa ac magnifica vllus speret, quum perexigua in illis eluceat vis mentis, animi præstantia, acumen ingenii, doctrinæ studium, rerum gerendarum scientia, quã cum prudentia ac sapientia coniunctam esse par est. Sunt enim qui in hunc ordinem referuntur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *emunctæ naris*, vt a quorum obturatis pituita muccoque naribus: *Obesæ naris*, prouerbium deductum est, a corpore ad animum translato vitio. Vt enim palatio minus sapiunt, nec odorantur, aut sensu oblata percipiunt: ita mente quoque insipidi sunt, atque obtusi, stupidi, ignaui, inertes, nec denique natura aut vsu sagaces, vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus sopitus sit, immersusque humidæ qualitati, atque humori frigido: quo fit vt memoria quoque sit fluxa ac prope nulla; sermo vt pulsus atque incessus tardus ac remissior. Verum illud præcipue in iis laudem meretur, quod placido sint ingenio ac sedato, quod Veneri minus dediti, quod nec iracundi nec irritabiles; vt qui etiam lacessiti non incandescant. obiter nullis dolis, insidiis, fraude, astutiis, technis, versutiis, sycophantiis vt Cholerici, instructi. Sed quoniam multis variisque morbis tentari soleant, quod sedentarii sint atque otio dediti, post imperatam præscriptamque calidam victus rationem, de qua in frigido corporis

Indicia frigidi & humidi status.

Pituitosi ignaui.

Prouerbii origo, Obesa & emuncta naris.

Pituitosi hominis laus.

corporis ſtatu, tum humidi abunde tractatum eſt, vt exercitationi aſſueſcant, exſtimulandi ſunt. Ignauia enim ac deſidia corpus, vt Celſus ait, hebetat, labor ſiue exercitatio firmat: illa præmaturam ſenectam, hæc longam adoleſcentiam facit: quocirca valentiores hi motus exigunt, ne humor plus ſatis augeſcat, & calor ſopiatur. Itaque matutinis ambulationibus inſiſtant, per accliuia editaque loca ventriculo inani ac vacuo: nihil tamen vetat ab aſſumto cibo tale quiddam aggredi, ſed has corporis agitationes maxime lentas eſſe conuenit; meridianas vero magis celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obſeruare expedit) non tamen vt Galenus ait, quales feſtinabundis opere aliquo vrgente perfici ſolent. Hoc quoque iis præcepiſſe ex vſu eſt, vt diutius ieiuni perſiſtant, ac cœnent parcius: quum enim omnibus quibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna eſſe debet, niſi conſuetudo obſtet, tum iſtis parca conuenit ac frugalis, quo cerebrum nocturnis exhalationibus, quæ e ventriculo emanant, minus obnubiletur: iſtæ enim diſtillationibus ac catarrhis materiam præbent ac ſeminaria, ex quibus tanta morborum examina pullulant, quæ vt declinari euitarique poſſent, phlegmatici humoris differentias, & quo ſint effectu, quos illæ morbos pariant, paucis explicabo. Statuuntur autem Pituitæ ſpecies ac diſcrimina quatuor; Dulcis aut ſi crudior ſit, inſipida, quæ ſomnolentos homines efficit, & maiorem ſomnum conciliat, quam natura exigit, humectato ſcilicet & frigeſcente ſenſuum principio, nempe cerebro: Acida, famelicos reddit: ſiquidem os ventriculi, ſeu ſtomachus vbi illo humore imbutus eſt, ac ciborum appetentia excitatur: Salſa, quæ ſiticuloſos facit, ac ſtomachum vellicat: Vitrea vero, quæ & tenacitate & algore cæteros ſuperat, cibi faſtidium adfert ad nauſeam: harum omnium mitior minuſque noxia

Pituitoſi exercēdi labore, lib. 1.

Tuen. valet. lib. 5.

Pituitoſis cœna parca ſit.

Quatuor pituitæ ſpecies & effectus. Gale. de plenit.

Pituita dulcis,

dulcis eſt, quæ concoctione domita meliorefcit atq. in ſanguinis naturam commigrat: cui tamen ſuum non deſit virus ac malitia, niſi omne vitium penitus calore excoquatur: nam tumores laxos, molles, inflatos excitat, albos nullaque rubedine perfuſos tum aliæ quædam pituitæ eruptiones in extima cute emergunt, vt præhumida ſcabies, tum mulierum atque impuberum papulæ puſtulæq. tumentes, quæ nonnumquam in ſaniem ac purulentum humorem erumpunt: verum non magnum pruritum & ardorem excitant, vt ea ſcabies quæ ex ſalſa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quæ acri mordacique ſalſugine imbuta eſt.

Pituita acida.

Acida Pituita ſucco melancholico qui ſubinde in ventriculum confluit, qualitate effectuque aſſimilis & cognata, minus quam vitrea, magis quam dulcis, frigida; hæc pungit ac ſtimulat ſtomachum, illique morſus infert; ſiquidem quum is exquiſitiſſimo ſenſu polleat, acerbiſſimi humoris qualitate offenditur; tam auſterus enim ſapor illi ineſt, vt ſi vomitu excuti contingat, vti hieme & autumno aſſolet, linguam, palatum, fauces, dentes radat ac ſtupore afficiat: non ſecus, quam vuæ acerbæ ſuccus, quem Omphacion cultiores medici, populares agreſtem vocant, ſic vt ægre expugnari eluique eius ſapor poſſit. Hæc quoque pituitæ ſpecies ſiquando os ventriculi occupauit, ſuoque acore atque acerbitate imbuerit inſatiabilem ac prorſus caninam appetentiam excitat, quæ grauidas fere infeſtat circa tertium a conceptu menſem, præſertim vbi fœmellam geſtant; in quibus quum ſit calor languidus, ac vires flacceſcant, non facile natura pituitoſos humores cõcoquere poteſt; quo fit vt nauſeabundæ ſint ac fluctuationibus, crebriſque ructibus moleſtentur. Quum enim acida atque acerba potiſſime concupiſcant, ventriculum vitiant, multoſque prauos humores coaceruant.

Omphacio quid.

Appetitꝰ caninus.

Sunt

Sunt autem & præter mulieres viri etiam huic malo obnoxii, quibus cibi calorifici exhibendi ſunt, & vinum maxime meracum. Quod ſi humorem hunc in corpore putreſcere contingat, febris excitatur Epiala, ſic dicta, quod interiora caleant, rigeſcant autem ac frigore concutiantur externa; nam is humor accenſus, ſimilem flammam edit virentib. humectiſque lignis, ex quibus denſi craſſique fumi humida quadam ſubſtantia imbuti aſſurgunt; adeo vt calor ab humore prohibitus, nequeat erumpere, ſic vt non ſolum colorem ita affectis vitiari contingat, ſed etiam in animo menteque aliqua percipere incommoda. Salſa pituita quæ nonnihil affinitatis cum cholerico humore habet, conficitur ex bilis vel ſalſæ vel ſeroſæ humiditatis commiſtione, aut putreſcente phlegmate, a cuius acrimonia non rigor, ſed horror, totiuſque corporis concuſſio oboritur; vbi is accenditur, nulla eſt autem pituitæ ſpecies hac nocentior. Siquidem dolores intenſos excitat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi mordaci vlceroſas laſſitudines membris infert; cutem denique aridis ſquammoſiſque fœdis eruptionibus deformat, nempe mentagra, impetigine, lepra, pſora, ſcabie pruriginoſa; vbi vero cum melancholia, aliiſque vitioſis humoribus coaluit, elephantiaſim parit, quæ Hebræorum lepra eſt, herpeta, phagedænam, morbum Venereum, compluresque alios, qui membra erodunt ac crudeliter depaſcunt.

Epiala febris.

Simile a lignis virentibus accenſis.

Pituita ſalſa.

Pituita ſalſa noxia:

Vitrea autem Pituita ſic dicta, quod eliquato fuſoque vitro ſit aſſimilis, omnium frigidiſſima eſt; quocirca ægerrime concoqui poteſt, atque ad ſalutarem domeſticumq. humorem reduci; obſidet autem magna ex parte caput, ventriculum atque inteſtina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pungit, vulnerat, dilaniat; quum enim iſta pituita glutinoſa

Pituita vitrea.

Quæ partes pituita obnoxia.

ſit,ac viſco aſſimilis, vt eſt ea materia, ex qua vitrea pocula effinguntur, propter lentorem ac tenacitatem ægre diuellitur, atque anguſtis conceptaculis adhæreſcit, ſic vt natura cum alieno atque extraneo humore dimicans, acerbos dolores concipiat, priuſquam excutere poſſet infeſtum corpori humorem, qui varios atque intolerandos morbos ſecum deuehit, nempe Colicos, iliacoſque dolores, inteſtinorum difficultates, egeſtiones mordaces, teneſmum, qui nihil aliud eſt, quam frequens & irrita egerendi cupiditas, quæ magno enitendi conatu & molimine vix minimam vitreæ pituitę partem excludit, ac paucas quaſdam ſordes ac ſtrigmenta deiicit, quibus affectibus & ſi quæ alia exoriuntur tormina, ego nulla re efficacius mederi ſoleo, quam foris adhibitis fomentis, intus vero iniecto clyſtere, quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui ſolent & abſtergi. His autem morbi ac valetudinis incommoda in infimis partibus citra febrem vere conſiſtunt, niſi dolorum faces admoueri contingat, quod nulla ſubſit vel putredo vel inflammatio, ac membrum ſit ignobile: verum ſi in principem aliquam præcipuamque partem hæc pituitæ ſpecies decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atque in imis viſceribus frigus æger percipit, externis calorem. Quemadmodum enim Solis calore glacies, nix, grando, liqueſcit ac diſſoluitur, fluidaque ſingula efficiuntur; ita æſtus febrilis craſſum illud & concretum phlegma liquefactum diffindit; quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur, quemadmodum in iis qui humidis madidiſque veſtibus foco aſſident, aut manibus niuem vel glaciē attrectant, quorum membra eodem temporis momento frigidam calidamque qualitatem ſentiunt. Cæterum quum magna mortalium pars, hibernis potiſſime menſibus aut vna aut altera pituitæ ſpecie infeſtari

Teneſmꝰ quid. *Clyſteris vſus.* *Lipyriæ febres.* *Calor humorē, vt Sol glaciē diſſoluit. Simile a madido homine.*

insectari soleat, omnibus modis efficiendum, vt calidis cibis assuescat, ac concoctionem exacte perficiat; quidem ex cruditate & frustrata ventriculi concoctione maxima pituitæ noxa in corpore congeri solet, quæ si quid aliud, euidens certe detrimentum valetudini infert; quo circa quæ impense frigida humidaque exsistunt, inprimis euitanda, vt sunt Austrini flatus, plani pisces ac lubrici, fructus arbutei; ex herbis lactuca, portulaca, cucumeres, melones, cucurbitæ, fungi, aut siquid horum in vsum veniat, calida condimenta adhibeantur, ac tempestiua exercitatio, tum quæ crassos viscososque humores attenuent, quæ flatus discutiant, ac quam minimum humoris excrementiq. pituitosi in corpore residere patiantur: nam ii quoque mentem transuersum rapiunt.

Pituita incōmodo omnes ob noxii.

Cruditas pituitam parit.

De Memoria excolenda, demoliendisque eius detrimentis atque incommodis.

CAP. IIII.

QVoniam autem frigida humidaque intemperies tum frigida quoque & sicca, vbi plus iusto inualescit, memoriam obruit, ac lethaliter afficit, huic operi nonnulla inserenda putaui, quæ illi cultum adferre possint, atque efficere, vt quam minimum illa detrimenti concipiat, aut vlla suiparte iacturam patiatur. Qua autem ratione id perfici possit, obiter indicabo. Est enim non modo studiosis, sed nulli non mortalium salubre cum primis & frugiferum. Siquidem omnes actiones ac munia publica quæ vel publice vel priuatim obire solent, omniaque cogitata, conceptus, consilia, meditationes, curæ, studia, dicendi agendique labor & industria, quæque vel animi vel mentis agitationem exposcunt, memoriæ adiumento perfici debent. In hoc enim thesauro potissima rationis intelligentiæ, iudicii pars consistit,

Memoria omnia perfici.

eo eoque tamquam e locuplete atque opulente instructo penu depromitur, eruiturque rerum reconditarum vberrima supellex. Quæ memoriæ vis nisi, vt fidus tutor ac conseruator iis rebus quæ a nobis excogitatæ perceptæq. sunt, adhibeatur, omnia protinus, etiamsi præclarissimi sint ingenii monumẽta, effluunt atque obliterantur. Assignatur autem memorandi facultas cerebro, mentis omniumque sensuum domicilio, quo affecto aut intemperie aliqua vitiato, omnes naturæ functiones ac munia affici contingit ac labefactari; sic vt imminuta mente, conuulsaque ratione, intellectu, iudicio, desipientia oboriatur, obliuio, stupor, delirium, stultitia, alienatio, fatuitas iners ac stolida, qui affectus ac mentis errores multifariam hominibus obuenire solent, nempe ex capitis ictu ac vulnere, cranei ruptura, casu, ruina, contusione, pestiferis morbis, qui ex ambientis aeris contagione homines inficiunt, ac præter æterna quę nonnumquam euitari nequeunt, illa quæ ipsi nobis damna inferimus, vt est, crapula, ebrietas, ingluuies, intempestiuæ vigiliæ, cibi frigidi & pituitosi, immoderatus concubitus, quo mens obstupescit, ratio, intellectus, iudicium obscurantur, ac naturæ robor sic plerisq. deiicitur atque eneruatur, vt corpus tridui operam curamq. exposcat, & amplius antequã instaurari possit, atque in pristinum statum restitui; ex quo incommodo accedunt morbosæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quam corpori cladẽ inferunt, ac reminiscendi vim obruũt. Vt autem immodica cerebri siccitas a nimia crapula, inedia, Venere contracta, memorię officit, quod ea qualitas inidonea sit ad suscipiendas rerũ formas, vt quas ariditas ac durities respuit, ita affluẽtior humiditas ex otio, desidia, immodico somno, cibis humidis parta, memorãdi facultatẽ opprimit. Suscipit illa quidem celerius rerum formas ac simulacra, verum

Memoria in cerebro consistit.

Memoria perniciosa.

Venus corpus eneruat.

Cerebrũ siccũ non concipit imagines.

Cerebrũ humidũ nõ retinet imagines.

…o multitudinem non inhærescunt, sed effluunt, vt …gilla quæ vbi in nimis vdam ac fluxam materiam …primuntur, nullam rerum formam ac vestigia re…runt, sed confestim euanescunt ac dilabuntur. …uum itaque memoriæ vis consistat in fida ac stabi… imaginum conseruatione; pueris & quotquot hu…ido sunt cerebro, imbecillior est, quam vt imagi…um impressionem retinere queant. Senibus quo…ue vis ea inualida est, quod ob cerebri frigiditatem … ariditatem nihil insculpi possit eoque fit vt vtri…ue obliuiosi exsistant, ac debili minusque tenaci …emoria. Siquidem huius, omniumque sensuum …ternorum vis ac facultas ad cerebri temperiem …t exigenda. Nam ex crassa eius partis substantia, …ut cum in ea spiritus atque humores densescunt, …ultisque vaporibus obsita sunt & obducta, obliuio …boritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tum per…piendi difficultas. Ex humecto vero cerebro ni…iumque liquido sensus emergit obtusus & hebe…or, minimeque diuturna memoria aut stabilis. Sic…or vero cerebri constitutio, labilem ac fluxam me…oriam parit parumque tenacem: non enim con…pit imagines, atque ægre insculpi eas patitur, non …cus quam ferri aut chalybis lumina ob duritiem …elaturas non admittit, ac styli mucronisque aciem …espuit. Memoria itaque stabilis ac firma ad cere…ri temperamentum referenda est, eaque vis men…s naturæ muneri adscribitur, sic tamen vt iuuetur …rte, excultaque vigeat; aut si collapsa sit, aut detri…entum acceperit, cura atq industria erigatur. Quo…irca cum primis danda opera, vt valetudo inculpata …xsistat, ac corpus optime constitutum, vt moderata …t victus vitæque ratio, ac frugaliter, summaq. tem…erantia instituta; vt cibus exacte concoquatur; vt …ens affectibus libera; animus tranquillus ac placi…us, ne qua ingruat quod menti caliginem possit

Pueri & senes obliuiosi, sed diuersa ratione.

Cerebri tẽperies memoriæ præsidiũ.

Simile a ferri ac chalybis natura.

Memoria natura munꝰ arte iuuatur.

offundere. plurimum enim confert ad memoriæ præsidia, corporis animiq. vigor, aeris salubritas, cerebri temperies, sensuum omnium optima constitutio; spiritus animalis ac vitalis, qui ab humoribus promanant, lucidi minimeque turbulenti. Hæc enim efficiunt, vt omnes animæ facultates, inter quas memoria præcipuas partes obtinet, vigescat, nec quidquam earum rerum, quas vel aspectu, cogitatione, ingenio, doctrina, meditatione concipimus, mente excidat, aut aboleatur; quamquam enim sopita visa sunt & obliterata, postliminio menti ingeruntur, ac velut recens transacta oculis obiiciuntur; sic vt hesternorum immemores, acta pueritiæ, quæque reuolutis aliquot lustris, atq. annorum spatiis menti animoque infixa erant, reminisci nos contingat ac recordari, hac, opinor, ratione quod auide atq. attente, summaque admiratione tenella ætas, quæque adolescit atque ad capessendas præceptorum traditiones promta sit, alacris, expedita, erecta. Siquidē quum nondum rerum ac verborum mole mens obruatur, nec negotiis, vllisq. occupationibus grauioribus sit distracta, tenacius inhærent quæ primis annis animisque puris instillantur. Cæterum quum Memoria rerum in priore capitis parte quæ sinciput dicitur, concipiatur, vbi sensus primarius seu communis viget, tum vero quæ eius munere parta sunt in posteriore seu occipitio reconduntur, atque asseruantur. Quocirca consulto faciunt qui nucham ac ceruices a frigore ventisque tuentur ac muniunt: nam hæ partes affectæ epilesiam, lethargum, stuporem, paralysim, tetanum, obliuionem inducunt. Quamobrem omnia ea amoliri par est, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturam inferre possint. Quoniam vero multa animo obuersantur, atque in memoriam recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, quam ea

Ratio cur pueri anteactorū memores.

Nucha & ceruices muniendæ.

Obliuio aliquando grata.

ea patiamur diutius menti inhærere, vt inhonesta quædam, ac vitiose parumque decore peracta; plurima autem quæ meminisse expedit, ac salutaria sunt, excidunt, horum accurate habenda ratio, ne vt vulgo fit, istarum rerum delectum ac discrimen sustulisse, aut non obseruasse videamur: quamobrem quæ quisque meminisse velit, subinde ab animo reposcat, atq. in mentem reuocet, eaque crebro meditetur ac reuoluat: quæ vero excussisse velit atque obliuisci, tamquam noxia ac menti pernitiosa, iis ratione ac iudicio acriter obsistat atque obluctetur. Vti enim natura comparatum est, vt mens humana quæ ab integritate delapsa est, pessima pro optimis amplectatur, eaque promtius concipiat atque addiscat: ita quoq. tenacius ac fixius inhærescunt deteriora, adeo vt ægerrime excuti queant. Quæ res effecit, vt Themistocles ab illo qui artem memorandi profiteretur, sciscitatus sit; *Essetne ars aliqua quæ nonullarum rerum obliuionem polliceretur; meminisse dũ libet, sed non æque facile quæ se præter voluntatem menti ingerunt, obliuisci.* Sunt enim quorum obliuio nobis gratior est, quam memoria: sic vt plerique grauate ferant, obductas cicatrices refricari, ac redintegratione quadam iam pridem sopita sepultaque in mentem reduci. Quo spectat Prouerbium; *Malum quod bene conditum est, ne moueas.* Cæterum quum multa passim apud Rhetores obuia sint atque exposita quæ memoriam fulciunt, multaque illi adiumenta pollicentur, non visum est operæpretium, lectorem iis commemorandis demorari, eoque magis quod pleraque operosa sint, ac vix anxia cura obseruari queant. Siquidem ingenii mentisque acies huiusmodi præceptionibus hebescit, ac natiua memoriæ vis obruitur. Inter alia autem stabiliendæ memoriæ præsidia, hoc præcipue spectari debet, vt corpus salubre consistat. nec vllis morbis præsertim qui capiti noxam inferũt,

Memoria rerũ renouanda.

Natura vitiosa in deterius prona.

Themistocles obliuionem quare optauit.

Obliuio rerũ quãdo expetenda.

Prouerbium.

Non mouenda noxia.

Sanitas memoriæ robur.

expositum. Somnus sit moderatus, corpore non in
dorsum, sed in latus exporrecto, animus tranquillus
ac placidus; mens sedata, omnibusq. superuacuis ac
negotiosis occupationibus libera. Atqui cum hæc a-

Memoriæ pernicies cruditas ex crapula.

nimæ facultas fragilis sit & delicata, nulla re grauius
afficitur; quam cruditate, luxuria, intemperantia,
crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouenda-
que memoria, omnia acciri debent adiumenta, o-
mnia adhiberi adminicula, quibus illa fulciri possit,
& augescere; inter quæ est assiduus legendi discendi-
que vsus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac
modo, excussa tumultuaria ac confusa lectione.
Nihil est quod magis cura, studio, industria, diligen-
tia cultu vigescat ac roboretur; nihil quod æque in-
curia, ignauia, oscitantia, inertia, intercidat atque

Ad Herennium lib.3. tit. 7.

obscuretur. Et quemadmodum vanitas est, vt is ait,
& iactatio circa memoriæ miraculum arte potius,
quam natura gloriari; ita sapientis ego iudico, natu-
ræ dotes atque animi mentisque munera, vt agros
excolere, ac fœcunda efficere. Iam vero vt aliqua

Memoria cœnã parcam exigit.

præcepta medica referã, quo minus hic fundus ste-
rilescat, hoc meminerit qui hanc vim stabilem præ-
stare velit, cænandum parcius; aut si largius cœna-
tum sit, inambulet, festiuus videri affectet, nihil se-
rii meditetur, aut se anxiis ac scrupulosis rebus defa-
tiget: vbi vero inter somnum ac cœnam sesquihoræ
interuallum intercesserit, quieti se dedat, ac lateri
incumbat dextro; diluculo experrectus omnes mea-
tus expurgandis proluendisq. excrementis destina-
tos exoneret; primum linguam defricare pergat; ca-
put eburneo pectine placide demulceat, capillos sibi

Præpostera capitis cæsura.

adimi patiatur, præsertim si anni tempus, regio, con-
suetudo id exposcat: nam hibernis mensibus id ten-
tare, cæloque Aquiloni ac polo arctico exposito non
minus insalubre est, quam ridiculum adimunt enim
sibi naturæ præsidia ac munimenta quæ frigus ar-
cent,

[...]ent, atque externis iniuriis obsistunt, aliaque asciti-
[...]ia tegmenta capiti applicant. Vbi vero aura placida
[...]st, regio temperata, cælum nec asperum, nec rigi-
[...]dum, raso esse vertice non improbo: effumant enim
[...]iberius vapores densi qui memoriæ officiunt. Itaq.
[...]identur mihi salubri consilio plerique, qui nonnul-
[...]is Diuis addicti sunt, atque illorum institutum pro-
[...]essi, non superstitionis ratione gestare caput gla-
[...]rum, atque ad viuam cutem detonsum: subleuan-
[...]ur enim hac re omnes qui pituita, qui catarrhis,
[...]ui dolore capitis conflictari solent, aut quibus ex
[...]umorum redundantia caligant oculi, aures obsur-
[...]escunt, nares obesæ atque obturatæ, sic vt in mor-
[...]is quibusdam capitis, in mentis alienatione, desipiē-
[...]ia, delirio, phrenesi, mania, melancholicis affectibus,
[...]urore, insania, consultum visum sit medicis abradi
[...]apillos: quod ipsum non vanum existimari velim,
[...]um quisque experiatur, adornata comtaque bar-
[...]a, vel ea penitus ademta hilariorem esse se, minus
[...]ue morosum. Quin multis consultor esse soleo,
[...]ui vitiosis sunt oculis ac caligantibus, qui sur-
[...]astri sunt, aut grauedini obnoxii, vt frictione capi-
[...]s, barbæ rasura, aliaque illarum partium commodi-
[...]ate vtantur, atq. vt cuiq. nationi peculiare est, ton-
[...]oris opera illas partes permulceri patiantur; non so-
[...]um enim venustior quisque efficitur, sed animo mi-
[...]ore, magisq. tractabili; sic vt mens exhilarescat, ac
[...]t erectior, memoria magis eluceat, spiritus qui ad
[...]uasuis actiones nos impellunt, excitentur, omnesq.
[...]ensus paulo ante sopiti se proferant atq. enitescant.
[...]uod si os, fauces, palatum subinde colluat, dentes
[...]efricet, nares emungat, aures a sordibus scalpello
[...]xpurget; pectus tussi, screatu, sternutamento, popi-
[...]nate dilatare non desinat, partesq. internas, ventri-
[...]ulum, lienem, iecur, intestina, aluum, vesicam suis
[...]xcrementis exoneret: non solum memoria, sed

Memoria rasū caput cōfert, nonnullis efficit.

Memoriā barba rasa adiuuat.

omnia mentis organa, ac singulæ animæ facultates citra offensam munere suo defungentur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaque qualitas memoriam infestat, illamque obruit, hæc contrariis est expugnanda, iis scilicet quæ humorem superuacaneum absumunt, ac cerebro robur conciliant; vt sunt nux myristica seu muscata, præsertim, quæ non exsucca est & cariosa, rosmarini flos, eiusque frutex, & quidquid ex his confici solet; amaracus, melissophyllon, vulgo melissa; vtriusque differentiæ stœchas ab insulis nomen sortita, pæoniæ radix, eiusque baccæ, fruticulus quem viscum vocant, satureia, hyssopus, thymbra quam vulgo nescio qua inducti ratione, nunc origanum vocant, quæ alia est a cunila, odoris saporisque inter elixas carnes gratissimi: nam hibernis mensibus non exolescit aut emoritur: quibus accedunt betonica, verbasculus odoratus, vulgo herba paralysis, maron, vel origanum vulgare, aut siluestris maiorana, ocymum quod basilicon vocant, vtriusque differentiæ iridis radix, inula, vulgo enula campana, raphanus, hoc est, radicula quæ æstate nusquam non mensis infertur ad acuendam appetentiam, atque edendi auiditatem: inter exotica autem & peregrina zedoarium, caryophylli, macer quæ nucem muscatam ambit, zinziber, præsertim viride ac melle conditum, acorus non adulterinus, casia ac cinnamomum, carpesium vulgo, vt opinor, cubebe, myrobalani conditi seu in melle asseruati. Horum pleraque vel in syrupos redigi possunt, vel in pulueres aut condimenta reduci, vel eorum decoctum sumi aut dilutum; ab iis præsertim qui loca frigida humidaque incolunt, ac natura pituitosi sunt. Nam seniculis aridis, exhaustis, irrigari postulant quum corpus tum sensuum instrumenta, ac suaui alimentorum rore madescere ac perfundi, vt sunt cortices citri, hoc est, mali Medici conditi, glycyrrhiza, nymphæa,

Memoria, quæ conferūt.

Herbæ quæ mente acuūt.

Thymbra alia a cunila.

Memoria remediū vbi ex frigiditate & humiditate contractum est vitiū.

Memoria quæ exigit a siccitate [illegible].

phæa, vulgo *nenuphar*, buglossus, & quæ nobis borrago dicitur, vuæ passæ exemtis vinaceis, passulę Corinthiacæ, quæque moderate calefaciunt & humectant: Cuius generis sunt mel, zaccharum, vinum subdulce ac minime austerum, butyrum atque oua recentia, nuclei pini, amygdalæ dulces, non rancidæ, nec vetustæ, pistacia, castaneæ mollius tostæ, auellanæ; nam iuglandes memoriæ officiunt, vt etiam cepe quod oculis caliginem infert vapore calido, vt lactuca frigido, somnifica vi ac soporifera; rapa vero ac napi cocti aut elixati, si quem experiri libeat, oculorum claritati adminiculantur, illisque fomenta ministrant ob calidi humidiq. flatus copiam, qua & semen augent ac Venerem stimulant, si gingibere condiantur. Quod vero ad cerebella attinet, nihil perdicum efficacius in erigenda memoria, nec magis præsentaneum; quibus accedunt passerculorum, omniumq. alitum quæ agilitate pollent ac se volatu exercent, de quibus alias. Caput lotionibus fatigare, quamquam id pleriq. non improbant, nulli persuasum cupio; reddit enim craneum imbecille, atq. ad lenissimam auræ iniuriam distillationibus ac catarrhis expositum, pedes vero abluere ex decocto foliorum lauri ac rosmarini, feniculi, non equidem improbauerim; auertit enim a capite vapores ac fuliginem quæ mentē offuscat. Quo vero fumi reprimi possint, ac cerebrum minus vaporū concipere, peracta cœna aliquot Coriandri grana prius macerata aceto in quo samsuchus decoctus sit, mox zaccharo incrustata ac tenuiter inducta, occluso ore dentibus conficiantur; dici vix queat, quantum memorię profuerit: nec minus efficax est id, quod ex cotoniis conficitur, si ab assumto cibo nonnihil assumatur; discutit enim fumos, ac prohibet vapores sursum niti; quod ipsum etiam præstant aliquot grana mastichis deglutita. Odorifera quoq. idētidem naribus

Cepe oculis & memoriæ noxium.

Lactuca visū obtundit.

Rapa spiritus visorios instaurat.

Cerebella quæ memoriæ prosint.

Caput nō fatigandum lotione.

Coriandrum incrustatū.

Diacydonion vulgo carnes cotoniorum.

Mens odorib. recreatur.

admoueri debent, præsertim quæ sunt vibrantis naturæ ac calorifica, vt lignum aloes, caryophylli, rosmarini flos, ocymum, nigella, succinum orientale, quod ambra grisea vocatur, zibethum, rosæ rubentes, caprifolii flos, spica Celtica, multaque alia quæ nullam grauitatem exspirant, sed iucundum gratũque odorem exhalant. Omnia enim hæc spiritus recreant, suoque effluxu cerebrum reficiunt. Quod si

Memoria deplorata vt instaurãda.

res propemodum deplorata sit atq ad extremam oblíuionem quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices inungi debent oleo castorei, nigellę, euphorbii, costi, erucæ, intus vero momentum exhibeatur confectionis Anacardinæ, aut ipsa lingua

Anacardina cõfectio memoriæ vtilis.

defricetur: dissoluit enim extreme frigidam humidamque ac viscosam pituitam: sic vt apoplexia perculsis loquelam restituat, linguamque hærentem refulciat, quod ipsum & oxymelle scyllitico perfici

Quid loquelã restituat.

potest, ac vino ardente, in quo grana aliquot erucæ macerata sunt; ad hæc enim tamquam ad sacram anchoram confugimus in deploratissimis morbis; in mitioribus vero alia iam memorata adhiberi pos-

Vt loquela restituatur apoplecticis.

sunt, vt serapion de stœchade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacastoreum, pliris cum musco, theriaca ac Mithridaticum. Experimento autem ac

Agallochi aut ligni aloes vis.

quotidiano vsu comprobatum est Agallochum, quod vulgo lignum aloes vocatur, vel suffitum, vel naribus admotum mirifica esse vi in corroborando cerebro ac sensibus excitandis, adeo vt si in puluerem redigatur admixtis aliquot caryophyllis, atque

Gall9 vt cõtinẽter & indefesso cantet.

osse de corde cerui, eaque oleo nigellæ commisceantur, eas vires conferre cerebro; vt si galli gallinacei vertex eo oblinatur, cantillare ac crocire non desinat.

De

De Calidi & sicci corporis statu & habitudine: obiter qua sit natura, conditione, ac moribus animiq; propensione homo biliosus seu cholericus.

CAP. V.

QVum nihil sit in externis naturæ rebus diuturnum ac stabile, nec quidquam vigorem suum constanter tueatur, sed omnia iacturam patiantur ac vergant in deterius; tum humanæ quoque res varias mutationum vices subeunt, grauesque lapsus atque inclinationes patiuntur: sic Calidus & humidus corporis status ætatis progressu ad calidum siccumque habitum deuoluitur. Siquidem calor humorem natiuum sensim taciteque absumit ac depopulatur, totique corpori siccitatem adfert, quæ qualitas ad proferendam vitam naturę est aduersissima. Vt enim accensis cereis ac funalibus flamma pabulum & quo alitur fomitem depascitur, quo exhausto, vtrique exstinctio imminet & interitus; ita insitus calor succum geminum quo subsistit ac fouetur, pedetentim imminuit, sibique atque vniuerso corpori exitii causam ministrat. Corporis autem constitutio quæ ex calida ac sicca qualitate emergit, ab eaque appellationem sortitur, adaucto per eas qualitates humore feruido, hominem biliosum constituit, ob flauam scilicet bilis redundantiam: cuius humoris duo constituuntur discrimina; vnum naturale, alterum quod præter naturam corpori inest. Naturalis autem bilis excrementum est concocti sanguinis sapore amaro, colore vero effectuque igneo. Flauescit enim ac splendida est, vbi hepatis calor moderatus exsistit; vbi vero viscus hoc plus satis accenditur, ebullit quoque bilis atque efferuescit: illique color in luteum obscuratur; qualis conspici solet exoticus ille liquor aut zythus qui Belgis *lopenbier* nominatur, aut vbi oleum ac butyrum liquefactum vtitur,

Omnia mutatiōi obnoxia.

Simile a cereis ac funalibg.

Homo cholericus.

Bilis naturalis & præter naturā.

Simile a ceruisia & olei colore.

nimioque feruore torretur, atque ignescit; quo fit vt fuluus color in opacum atrumque colorem demigret, qui etiam in externa cute nonnumquam se profert, vbi diffusus biliosus humor in cutem erumpit. Flaua autem bilis geminum in corpore munus obit: nam pars eius sanguini mista transit in venas, quo is commodius angustos quosque meatus penetret, atque ad membra quæ bilis nutrimentum exposcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculum, iecoris infimæ parti adnexum relegatur, mira solertia id prouidente naturæ opifice; vt cui visceri attrahendi perficiendique alimenti vim admirabilem esset elargitus, conceptaculum quoque superuacanei inutilisque humoris adiungeret, ne quid incommodi ad reliqua membra hinc possit deriuari; siquidem bilis eius est naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atque agitatione velut face subdita, excandescimus atque animo concitamur. Vnde apposite, Ira definitur ardor & ebullitio quædam sanguinis circa cor, qua cerebrum quoque incalescit ab humore bilioso excitata, quæ si quando illata est iniuria, vltionis est auida. Inferioribus vero partibus eum vsum præbet vt intestina ad excrementorum deiectionem exstimulet, irritetque: cuius rei causam prouida solersque natura excogitauit ac emolliendisq. huiusmodi superuacaneis humoribus, nempe renes atque vrinarios tramites, intestinum ieiunum, quod ab influente bilis acrimonia continenter excrementa excutit, vesicam, aures, & subcutanea spiracula, quæ pori vocantur, discutiendis sudoribus destinata; quorum pleraque si obstructione laborant, totam noxii humoris colluuiem intus cohiberi contingit, atque in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis seu bilis flauæ receptaculum, ea sentina quam ab hepate exhausit, exonerare se nequit, illam vel in ventriculum, vel in iecoris caui-

Flaua bilis munus.

Ira quid & vnde.

Bilis per quas partes expurgatur.

tatem refundit: quo fit, vt per vniuersum corpus bilis effusa sanguinem quum qualitate sua, tum colore inficiat: hinc ictericus & morbus Regius sic dictus, quod exquisitissimum victum ac mensam regalem exigat, qui corpus vndique auriginosum efficit, hoc est, luteo ac flauo croceoque colore perfusum vt argentum incrustatum auroque obductum. Quod si gracilia intestina, seu Ilia affici contingat, intolerandi cruciatus, clamosique dolores ac torturæ excitantur. Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum, quod ad chordæ similitudinem intestina conuolui ac contorqueri videantur. Contrahitur autem hic morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi tostique stercoris obstructione, quum biliosi humoris minor copia eo confluat, quam vt excrementa possint excuti, ita si superior intestini pars affecta est, cibus; si inferior, olera per os egeruntur, podice tam arcte occluso, vt ne flatus quidem ab illo prodeat: multos præterea affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vrentesque febres, vbi extra venas illi putrescit: verum quum in Medicorum libris passim obuii sint & accurate descripti, illorum narratione supersedendum existimo. Cæterum quæ sit calidi & sicci temperamenti, denique biliosi hominis natura & conditio, tum quibus argumentis deprehendi possint, obiter indicandum. Principio, vt externas notas persequar; Corpus huic constitutioni calidum, gracile, macilentum, musculosum, longitudine decenti ac moderata; quorum plerique tametsi statura pusilla conspiciantur, ac minus procera, alacres tamen sunt, erecti, agiles, inquieti, atq. vt apes insecti genus exile & minutum,

Morbus Regius vnde dictus.

Ictericus inauratus.

Iliaca passio.

Nota calidi & sicci status.

Simile ab agilitate apū.

Ingentes animos paruo sub corpore versant.

Virg. libro 4. Georg.

Color vero iis fuscus aut rubore quodam perfusus præsertim vbi incandescunt aut incalescit exercitatione corpus, plerisque autem pallidus aut sub.

luteus, cutis hispida arteriis venisque amplis ac conspicuis (neque enim sub carne delitescunt) vt quam simul cum adipe calor dissoluat, vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione, pulsus citus ac velox, vti etiam incessus; lingua volubilis & expedita; capillus vero niger, plerisque crispus, atq. intortus, vbi calor & siccitas est intensior, qui serius canescit, at ob siccitatem cito defluit; nasus magna ex parte aquilinus & aduncus: nonnullis autem praesertim Germanis, Sarmatis, Pannoniis ac Belgis rutila barba, ac flaua caesaries, quod euenit ex splendida lucidaque ac syncera bili, quae a calore feruido non deuritur. In Belgica autem a popularibus notari solent Aenobarbi, hoc est, rutila aeneaque barba insigniti, aut quibus capilli rufescunt; quod illorum moribus aliquid vitii subesse censeant, aut improbitatis quandam maculam in animo menteque occultari ac residere. Vt enim Themistoclis paedagogus nihil mediocre in illo futurum pronuntiauit, sed aut insigne Reipubl. commodum, aut detrimentum: ita Belgae quoque dictitant ab eiusmodi hominibus aut speranda optima, aut deterrima. Quin & haec iactatur Prouerbialis sententia, *Roter Bart selten gut, offt van Iuden art:* hoc est, luteae aut flauae barbae homines raro laudatae esse indolis, aut spectatae integritatis: quod in vita ac moribus omnique actione improba quaedam calliditas, & insidiosa astutia lateat, quae in negotiis, contractibus, mercaturis, alterius dispendio se prodit, ac palam facit quibus sint artibus & fallaciis instructi. Quod vt in plerisque eius notae hominibus, quoniã laudabilis desit institutio, obseruari fatear; ita complures commonstrari posse video, quibus is color, ac barbae apparatus ad summum decus & ornamentum nihil officiat, quin potius ad decorem sit adiumento: passim enim in aulis principum, in consessu coetuque procerum, inter

Unde flaua caesaries.

Prouerbium in rubenti barba homines.

Themistoclis ingenium.

Suspecti aenobarbi.

Barba rutila nõ semper improbũ designat.

inter negotiatores honestos, & quotquot præ cæteris Aquilonios tractus occupant, multi conspiciuntur virtutis spectatæ ac singularis prudentiæ, qui in rerum publicarum functionibus præclare se gerunt, omnibusque se integros præbent & inculpatos: vt vir illustris Petrus Carbonarius Brugis oriundus, qui non vni suo Lemnio, sed optimatibus quibusque vnice carus acceptusque est; qui sibi demandatas ac commissas legationes, quæsturas, prætorias functiones summa cum laude obit atque exsequitur. Quod autem triobolares quidam, infimæque sortis homines ea barbæ specie & colore futiles sint, pleni rimarum, qui hac atque illac profluunt, nec quidquam pensi habent, aut frugi sunt, corruptæ educationi tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitiosos mores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quisque tales inconstantes experiatur, fallaces, subdolos, vafros, astutos, ingenio vario, versatili, versipelli, πανούργῳ, obiter Punica lubricaque fide, ita vt in negotiandi contractibus non desit consultũ illis fidere; vt qui tamquã anguillæ ac murenę, elabantur, atque in negotio quamlibet intricato se expediant atque eluctentur. Quibus si accedant alia corporis vitia; deterior est illis naturæ cõditio, magisque improba. hinc scite Martialis;

Petrus Carbonarius.

Vnde praui rutilorum mores.

Homines lubrica fide.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus,
Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Lib. 6.

Quæ vis illis indita est partim ab astrorum influxu, nempe Solis & Mercurii vi; partim quæ mihi videtur præcipua ac potior, ob humoris biliosi ac spirituũ tenuitatem, quæ calore subtili perfusa ad huiusmodi actiones illos incitat atque impellit. Sunt præterea inter hos variæ conditionis homines, nempe ardeliones, hoc est, homines inquieti, clamosi, feruidi, volubiles ac præcipiti quadam dicendi celeritate, quibus vt apposite Iuuenalis;

Ardeliones qui.

Satyr. 3.

Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promtus & Isæo torrentior, obiter illos
Esse putes quemuis hominem; tum dicier apte
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schenobates, medicus, magis omnia nouit.

Quales fere cõspici solent pantomimi, histriones, circulatores, circumforanei, agyrtæ, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, spermologi, buccentæ, qui incessu, manu, vultu, oculis, voce, gestibus actuosi sunt ac iactabundi, omnibusque se negotiis, contractibus, actionibus, conciliabulis, sodalitiis immiscent atque ingerunt. In somno tumultuosi vt qui exsiliant, ob feruidos spiritus, qui etiam sopore oppressos erigunt atque ad motum incitant, Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, variosque mores, studia, animi propensiones ac motus profert. Hinc siquidem euenit vt quicunque calida & sicca constitutione exsistit, atque inter cholericos censeri soleat, ferox sit, imperiosus, indomitus;

Horat. in art. Poetica.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer;
Iura negans sibi nata, nihil non arrogat armis.
Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Iuuen. sat. 6.

Qui tamen vt leni momento incandescat, ac sit natura irritatior: ita subsidente bile cõfestim deferuescit ita, ac redditur placabilis. Cæterum quum præter flauam bilem quæ vua naturalis dicitur, plures sint humoris huius differentiæ, ac sua cuique natura & conditio, de singulis obiter differendum.

Pallida bilis, vulgo citrina.

Febris tertiana vnde-

Principio a flaua bili procreatur pallida, eo quo malum Medicum quod citrium vocant, colore, ex viridi in luteum languescens: viget autem ineunte vere vna cum sanguine iuuenili, & quod indies adolescit corpore, quo fit vt ea ætas illo anni tempore tertiana febri infestari soleat, si quando is humor oborta obstructione, putrescit, atque extra venas effusus inflamma-

flammatur: cui affinis est spuria notaq. tertiana, sic dicta, quod non ex syncera flaua bili, sed nonnulla pituitæ parte excitatur. Nam æstuosa febris, quæ καῦσος Græce ab ardore dicitur, ex rubra cholera intra venas concepta putredine, accenditur, quæ deliria ac phrenesim, mentisque alienationem inducit. Siquidem sic affectis absurda quædam simulacra animo obuersantur, ac mentem formidine nocturnisque facibus trepidantem;

Febris æstuosa.

Exagitat vesana quies, somniaq; furentes,
Atque aliena premit vani terroris imago.

Luc. li. 7.

Omnia siquidem iis conflagrare videntur, atq ędificia, villa, prædia incendi funestisque cædibus ac tumultu bellico omnia compleri, quorum pleraque etiam citra febrim euenire solent, bilis fuligine ac fauillis in cerebrum delatis. Quæ si quando corpori mentique infesta esse pergunt, confestim expurgata bili vomitu, sudore, alui deiectione, quæ radice Pontica perfici potest, atque vrinam prouocantibus, vt est vesicaria, asparagus, apium hortense, anisi & feniculi semen, immutanda victus ratio, reiectisque calidis, pinguibus, dulcibus, quæ in bilem promtissime transeunt, præter vuas passas & glycyrrhizam, hoc est, radicem dulcem, exhibenda quæ sanguinis feruorem temperant diluuntque. In primis autem somnus inducendus lactucis atque acetariis, quæ cerebrum omnesque partes humectant ac reficiunt. Quum autem calidis & siccis omnibusque biliosis multa noxia sint & pernitiosa, tum nihil immodico labore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immoderata nocentius. Singula enim horum vires exhauriunt ac depeculantur: neque enim aridis ac macilentis quidquã adimi potest, quin potius saginari postulãt, atq. vt pecudes opima irriguaq. pascua; ita illi delicatas mensas exigunt. Quemadmodum enim arbores & virgulta quæ ramis & fronde minus luxuriant, pu-

Biliosis terrifica somnia.

Bilis qualiter purganda.

Somnus biliosis vtilis.

Simile a saginãdis pecoribꝰ.

Simile ab arborũ putatione.

tationem respuunt, nec coerceri ferro sustinent, ita extenuata corpora, & quibus multa desunt, quod ad firmum corporis habitum spectant, nulla sui parte mutilari, aut iis quidquam eripi debet. Cæterum alia est bilis species quæ a naturali ratione ac modo excessit ac degenerauit. Vitellina medicis dicta ab ouiluteo, cuius colorem refert & consistentiam: nam immodico colore crassescit, atque igneum intenseque luteum colorem concipit, quam si putrescere contingat, atque inflammari, ardentissimas illas febres excitat. Quocirca cum hæc bilis a mediocritate desciuit ac delapsa sit, contraria instituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatem demoliri possit atque excutere: nam si similibus nutrimentis illam fouere tuerique pergas, exasperabis intemperiem, atque oleum flammæ adieceris. Est & alia bilis species Porracea, a porri virore nuncupata: nam viridescit atque herbaceo colore conspicitur, quæ in ventriculo ex vitiosis prauisque succis gignitur, atque oleraceis, cuius generis sunt allium, porrum, cepe, nasturtium, eruca, brassica, beta, cherephyllon: quum enim huiusmodi alimenta a natura domari vincique nequeant, ac concoctione in salubrem succum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nonnumquam vomitu excussa, linguam & fauces amarulento acutoque sapore imbuit ita, vt ægre suauiori liquore elui queat atque aboleri. Solet quoque noxius is humor nonnumquam in iecore ac venis ex grauissimis morbis produci, si quando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio, quem vomitione excussisse pernitiosum atque exitiale Hippocrates pronuntiat. Ex hac producitur aliud etiam excrementum tum reliquis deterius, ab æruginis similitudine Æruginosa bilis vocata, quæ ex porracea vehementius deusta conficitur. Siquidem excocta intensiore calore humiditate inarescit,

Vitellina bilis.

Oleū camino adiicere.

Porracea & prasinabilis.

Li. 2. prædict. c. 39.

Æruginosa bilis.

atque

atque æruginis ſpeciem æmulatur, quod ex ignitis rebus, quibus bilis natura aptiſſime componi poteſt, dilucide perſpicimus: nam ignis vis primum in candentes prunas ligna demutat, deinde in atroces carbones, poſtremo deflagrante prorſus igne ſopitoque calore, in cineres: ita in corpore humano, primo crocea bilis conficitur; deinde inualeſcente calore præter naturam porracea, cui ſuccedit æruginoſa, poſtremo glauca ac cærulea, quod Glaſti & Iſatidis herbę qua fullones ac tinctores pannos inficiunt, colorem referat, qui poſtremo in exactam atram bilem tranſmutatur. Quæ bilis ſpecies venenatis qualitatibus imbutæ, mentem malitioſis moribus, corpus vero fœdis morbis contaminant; quorum pars magna ægre expugnari poſſunt, ac medicantis opem reſpuunt, vt ſunt Carcinomata, cancri, phagedæna, ab exſedendo nomen ſortita, mentagra, morphea, carbunculus, ſacer ignis, qui vulgo Antonio aſſcribitur, herpes, Eſtionemus, quam aulici, qui fere illi obnoxii ſunt, Lupum vocant, nam cutem exhulcerat, ac carnem ad oſſa vſque depaſcitur, illaque carioſa efficit, ac membro vitam ſenſumque doloris adimit; quibus accedunt complures alii formidandi ac contagioſi morbi, quos hæc humorum colluuies ſecũ deuehit, ſic vt non aliud, quam olidum & putre cadauer homines circumferant,

Simile ab igne & carbonibus deflagrat.

Glaſtum Vveet.

Bilis malignitas.

Lupus morbus.

Atque artus fœda ſanie, taboq; fluentes.

Virgilius Æne. 8.

De frigido & ſicco corporis habitu; cui quoniam homo Melancholicus ſubeſt, atq; atræ bili obnoxius, illius quoq; natura & conditio explicatur, quaq; ratione expugnari poſſit edocet.

CAP. VI.

FRigida & ſicca qualitatum coniugatio habitum conſtituit longe deterrimum, quum.n. vitæ ſalus & conſeruatio in calido & humido cõſiſtat: cui cede

illa qualitas & corporis constitutio approbari posset, quæ vitæ fomenta ac valetudinis præsidia conterit ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerum ac vicissitudine stirpes, animantes, homines, quæque spirant, si quando calida & humida qualitate spoliari contingit ac destitui, spectare ad interitum. Neque enim Mors aliud statui potest, aut aptius definitione explicari, quam vitæ ac spirabilis naturæ abolitio, atque interitus, primarumque qualitatum quibus humores subsistunt ac fouentur exstinctio. Si quando itaque ad has qualitates deuentum sit vel ex morbi conditione, ac natura, vel ætatis ratione atque annorum decursu, quisque sibi mortem imminere persuadeat, ac non procul abesse vitæ terminum; nam incertos atque inopinatos casus qui omnibus momentis cuique nostrorum impendent, huc non referendos duco, quod præter naturæ rationem ac violenter ingruant, vitamque præmature depopulentur: qui vt nemini terrori esse debent, aut metum incutere, vbi vel iter ingreditur, vel mari se committit, quum Christiani hominis sit successum euentumque totius negotii, diuinæ prouidentiæ cui innititur, commendare: ita etiam in hoc corporis habitu cui extrema minantur, non est quod spes infringatur aut languescat curandi corporis industria: sed dum aliquid vitæ superest, ea adminicula ac fomenta adhibere non desinat, quæ vsui esse possint in producendis annorum spatiis, nam multa nobis Dei munificentia suppetunt, quibus id cumulate perfici possit; vt enim arbores infœcundas, cultu atque industria feraces reddimus, atque agros steriles, longoque arandi serendique vsu exhaustos, stercorando instauramus, ac restibili fœcunditate postliminio sementi messique reddimus idoneos: ita quoque corpora arida atque ad siccitatem inclinata alimentis naturæ fouendæ accommodis erigimus atq. ad destinatum

Mors quid.

Homo multis casibus expositus.

Securitas hominis Christiani vnde.

Non desponden dus animus.

Simile ab arborũ & agrorum cultura.

ſtinatum præfixumque vitæ terminum, tamquam ad optatum portum prouehimus; cuius rei potiundæ ſpem, ac conſequendæ productioris vitæ fiduciã, nemo, ſi æquus ſit rerum humanarum æſtimator, improbare poterit modo erecta in opificem, penes quem omnia conſiſtunt, mente ac voluntate, ad illum ſua quiſque vota referat, illiuſque arbitrio ſingula moderari fateatur. Cæterum quum humor melancholicus frigidæ & ſiccæ qualitati ſubſit, nec vlla ſtatui poteſt habitudo, quæ hinc emergit deterior, aut minus commodam valetudinem conſtituat, de huius conditione, natura, effectu, viribus, differentiis, & quantopere corpus animumque efficiat, diſſerendum. Eſt enim maxima hominum pars ineunte vere & autumno, quibus anni temporibus is humor redundat atque effunditur, melancholicis affectibus obnoxia, præſertim qui rebus politicis aut ſtudiis literarum atq. intempeſtiuis lucubrationibus ſunt addicti. Siquidem ex immoderata mentis agitatione natiuus calor exſtinguitur, ac ſpiritus quum animales, tum vitales attenuati euaneſcunt; quo fit vt exhauſto vitali ſucco ad frigidum ſiccumque habitum deuergant. Duæ autem conſtituuntur melancholici humoris differentiæ; vna naturalis, altera quæ præter naturam corpori ineſt. Melancholia vero quæ homini natiua exſiſtit ac familiaris, cæteris mitior eſt, minuſq. infeſta. Nam cum ſanguine in venas delato, ſuæ ſortis ac conditionis membra alit, illiſque nutrimenta miniſtrat, vt ſunt oſſa, cartilagines, ligamenta, nerui. Eſt enim is humor decoctis ac liquatis quadrupedum pedibus non abſimilis, qui lentore quodam inter edendum digitis labriſq. vt viſcus adhæreſcunt; quo fit vt retinẽdi vi ſanguinem imbuat, ac reddat ſpiſſiorem; quoniam vero quando ſanguini ſubeſt, atque eius dulcedine diluitur, vt acerba vua melle vel zacchato, ob id ſapore exſiſtit non acido

Quatenus aliquid optandũ.

Melancholiæ nemo non particeps.

Libro 2. Aph. 20.

Studioſi melãcholiæ expoſiti.

Melancholia duplex.

Melancholia cui humori ſimilis.

Simile ab elixatis animantũ pedibus.

prorsus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exasperant,
sed subaustero, quem Ponticum vulgo vocant, qua-
lis est maturescens vua ex qua mustum exprimitur,
quum nondum exactam maturitatem consequuta
est, quale desinente autumno e Germania ac Gallia
in Belgicam defertur ad explendam hominum aui-
ditatem ac desiderium, quod quum gustu sit acerbis-
simum vt linguam radat, melle ac fauo condiunt,
quod fastidiosis magis sapiat ac palato sit gratius.
Atqui vt floces & amurca olei, vt fex vini naturam
redolet, eundemque saporem atque odorem aliqua
ex parte refert, ita succus melancholicus qui a san-
guine defluxit, eius saliuam gustumque retinet, quo
circa minus apposite atra bilis hic humor vocari sus-
tinet, quum nulla adsit adustio, sed vt Galenus ait,
sanguis aut succus melancholicus, qui nihil aliud
est, quam siccior densiorque pars sanguinis, feci qui
subsidet atque in imum dolii decumbit, vigoremq.
vini conseruat ac prohibet euanescere, prorsus assi-
milis. Et quemadmodum vini infimum seu floces,
hoc est, purgamenta ac fæculenta proluuies, quæ
Droesen Belgis dicitur & *moeder*, vel potius a lutulen-
ta turbidaque fæce *modder*, viui est nostratibus in
conficiendo vino caustico seu vrenti, quod aquæ vi-
tæ vel ardentis nomine plebi innotescit. Ita succus
melancholicus, qui, vt triuiali verbo rem designem,
sedimen est & colamentum sanguinis, salutarem
vsum habet atque vtilitatem: nam pars vna venas
subit, suamque operam sanguini præstat, altera su-
periori cognata & affinis, ab hepate in splenem deri-
uatur, quæ postmodum in ventriculum effusa, cui
sinistra parte incumbit, suaque acrimonia ad cibo-
rum appetentiam, atque edendi auiditatem stimu-
lat, irritatque. Est autem id viscus molle, rarum, fun-
gosum, spongiæ assimile, conceptaculum eliciendis
sanguinis fæcibus destinatũ, quod plerumq. ita tur-
gescit,

Qui sapor humori melancholico.

Simile ab acerbo vino.

De locis affect. li. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droesen in musto.

Splenis vsus & natura.

gescit, in eamque molem attollitur excrementorum affluentia, vt hominem oppressurum videatur, quod ipsum queritur Plautinus leno Cappadox:

Valetudo decrescit, accrescit labor.
Nam iam quasi Zona liene cinctus ambulo,
Geminos in ventre habere videor filios
Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.

In Curcul. Act. 2.

Quæ corporis pars quoniam agilitati officiat, ac veredariis, cursoribus, velitibus, ferentariis moram inferat, atque impedimento sit, persuasum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viscus, vel admoto cauterio aduri, quum absq. vitæ iactura adimi nequeat, vt nec castori amphibio, hoc est, ambigui generis animanti testes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi atque insequentibus obiici, quo vitam redimat: quamquam id viscus si supra modum intumescat, cohiberi potest ac reprimi absinthii Pontici ac vulgaris vsu, asplenio, polypodio, sena, epithymo, rosmarino, cappare, cassuta, fumaria, phyllitide, quæ vulgo scolopendria, ac lingua ceruina nominatur, amygdalis amaris, nucleis persicorum, tamarice ac mirica: nam si excrescat, corpus attenuatur ac macilentum efficitur, sic vt apposite Traiannus imperator fiscum spleni pronuntiarit assimilem. Vt enim vbi fiscus atque ærarium principum augescit ac locupletatur, atteritur populus, ita excrescente splene contabescit corpus ac macie conficitur. Quum itaq. excogitatum sit hoc membrum a naturæ opifice, vt hepar despumet, atque ab impuro lutulentoq. sanguine reddat purgatius, modis omnibus efficiendũ, ne quid incommodi concipiat: siquidem liene obstructo aut imbecillitate affecto, succus melancholicus per corpus vndiq. diffusus fuliginoso ac fusco colore cutem inficit, mentique variis imaginibus, ac spectris infestus est.

Splen agilitati officit.

Splenem non posse adimi.

Quæ splenetica vsui.

Splen fisco assimulatur. Traiano Cæsari.

Splen vnde risum moueat.

Quod si munere suo probe defungatur, ac sordes sanguinis exacte combibat, hilaritatis ac gestientis effusæque lætitiæ occasionem hominibus præbet: ex syncero enim, atque a limosa fæce expurgato sanguine spiritus lucidi purique emanant, a quorum puritate mens exhilarescit, atque inter festiuos sodales in iocos, risus, facetias, lepores, lasciuiam sunt effusi: quod etiam vuidis vinoq; liberalius perfusis vsu venire solet, qui tametsi natura tetrici exsistant, atque in omni vitæ actione, fronte, oculis, superciliis, incessu seueritatem quandam præ se ferant, vbi vino incalescere incipiunt, atque inter præstantioris formæ nymphas versantur, frontem exporrigunt, omnemque ingenii ac morum asperitatem excutiunt. Sic noui spectabiles aliquot ac Senatorii ordinis viros vel ex naturæ conditione, vel vitæ assuetudine ab omni prorsus hominum contubernio alienos, facie vultuque seuero, caperata fronte, adductis superciliis, oculis toruum intuentibus, & qui subinde in obliquum detorti, obuiis minitari videantur, ipsoq; aspectu terrorem incutere; qui tamen in puellari consessu, cœtuque Geniali detecta persona habituq. Stoico in obeundis saltationibus ac tripudiis perficiendis, agiles essent, & expediti; verum peracta nuptiali celebritate, rursus ad ingenium, ad pristinos mores, ad solitam grauitatem erat reditus. Quibus ego consultor esse soleo, vt huiusmodi sodalitiis se ingerant, illosque congressus crebro venentur; quo expoliri possint humanitatis vsu & consuetudine, atque ab illa personata seueritate desuescere, sibique ad connubii societatem aditum patefacere. Spleneticis itaque & quotquot natura mœsti sunt, menteque obnubila, moderatus vini vsus, corporis agitatio, hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæque suauitatem pariunt: hac enim viuendi ratione, calor natiuus vires concipit

Seueri vino exhilarescũt.

Melancholici quando effuse hilares.

Tetrici assuescant sodalitiis.

Simile ab ignis [agi]tatio[ne].

atque

atque vt ignis crebro motu ſplendeſcere ac ſcintilla-re incipit, ſpiritus quoq. ſopiti exhauſta atri humoris ſentina, diſcuſſaque fuligine, reuiuiſcunt. ac fulgore ſuo omnes ſenſus quorum mens vtitur miniſterio, colluſtrant, atque ad ſingulas actiones inſtruũt. Quo mihi non prorſus abſurdum, nec a veritate alienum exiſtimari ſolet carmen id, tametſi triuiale ac minus elaboratum;

Mens ſapit, & pulmo loquitur, fel ſuſcitat iras:
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

A quorum viſcerum functionibus non excluditur cor, vitæ ac caloris inſiti fons, vitaliſque ſpiritus origo, vt cui vis adſit ac facultas in obeundis naturę muniis vel præcipua; ab eo enim viri ſapientia celebres, ac rerum cognitione imbuti, Cordati appellantur; & qui ab iis remotiores, vocabulis deſignantur ab impotentia animi deſumtis, aliiſque affectibus qui a temperantia ac moderatione longe diſſident, hinc Socordes denominati, qui deſidiæ, languori, otio, ignauiæ ſe dedunt, quos noſtræ ætatis Theologi Acedioſos vocant, hoc eſt, tardos, improuidos, inertes, oſcitantes, deſidioſos, negligentes; quique iis rebus non inuigilant quæ optimi patris, ac ſeruatoris Chriſti nomen illuſtrant, nec ea conſectari curant, quæ illis ad beate viuendum ſalutaria ſunt ac fructuoſa. Vecordes vero cæteris deteriores exiſtunt, qui non aliud, quam fraudes, impoſturas cædes, inſidias, incendia, proditiones, ciuium damna ac patriæ clades meditantur, atque nefanda ſcelera animo menteque concipiunt; quæ internæ labes, ac mentis veſaniæ in oculis, facie, vultu, fronte, ſuperciliis, totaque externa ſpecie ac corporis habitu euidenter ſe proferunt, in quibus deprehenſi æſtuant, obmuteſcunt, hæſitant, diſſimulant, tergiuerſantur, diffidenter aut ambigue ac perplexe reſpondent, denique vel culpam in alium transferunt, vt Adamus

Cordis principatus.

Cordati qui.

Socordes qui.

Vecordes qui.

Mentis turbatæ ſigna.

Geneſ. 2

vel ægre se expurgant; quale nobis exhibuit specimen apud Salustium Catilina homo factiosus, atque in patriam ac ciues seditionis facibus armatus; cui ex conscientia scelerum, ac mentis inquietudine, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie vultuque vecordia inerat. Similli quoque furore Saul rex ad perpetrandas cædes multaque funesta impulsus est. Cain quoque iisdem furiis ac mentis stimulis agitatus, quod fraterna cæde cruentus esset, omnem sibi ademit salutis spem, omnem interclusit veniæ aditum. Quum enim Dominus patrati sceleris confessionem extorqueret, atque illum de immani crudelitate appellasset, Cain tamquam nullius sibi culpæ conscius, nihil compertum se habere testatur, quo loco hæreat frater, qua sit valetudine, quid rerum gerat, & quibus sit implicatus negotiis, impudenter se ignorare profitetur. Emergunt præterea ab imminuto corde menteque parum firma, a qua appellationem sortiuntur Excordes, quibus nonnulla melancholiæ pars subest, sed perexigua. Sũt enim rationis inopes, stolidi, insulsi, insipientes, stupidi, deliri, quos scriptores minus culti insensatos vocant: Diuus Paulus quũ Galatas stultitiæ insimulat, ἀνοήτους vocat, hoc est, crassos, indociles, tardos, stultos ac rerum salutarium minus capaces, aut qui confestim ab instituto conceptaque doctrina resiliunt. Quocirca cerebrum seu mentis principatus tum cordis robore ac viribus consentit, mutuasque inter se operas conferunt; sic apposite cordati appellantur, in quibus viget mens, ratio, iudicium, intelligentia; illis enim præsidiis res magnas fortiter atque animose aggrediuntur, quæque animus concipit, sapientia duce perficiunt atque exsequuntur. Cætera vero iam memorata viscera sua quoque vi atque efficacia instructa sunt. sic Fel iracundiæ causam ministrat, atque ad

Catilinæ vultus.

1. Reg. 10

Gene. 4.

Cain diffidentiæ exemplũ

Excordes qui.

Gal. 3.

Cordis & cerebri cõsensus.

Mens cordi ministrat intelligentiam.

Fel ira fom.

ad iram, rixas, contentiones, iurgia, pugnas occasionem præbet: Hepar vero sanguine redundans, ac vino concalefactum, renes in amplexus ac concumbendi desiderium, in libidinem, in luxum, lasciuiam incitat: Cor autem cogitationes & conceptus sensaque mentis pulmonis ac vocalis arteriæ adminiculo, tum vsu linguæ quæ proferendæ voci inseruit, exprimit, ac mentis consilia denuntiat: Splen, nisi quid obstet, hoc homini præstat, vt in iocos, risus, cachinnos, lasciuiam, petulantiam effusus, nihil minus, quam seria meditetur. Econtra vbi id membrum impuri humoris confluuio obruitur, atque vel imbecillitate, vel obstructionis impedimento, iecur operam suam deneget, multa secum adfert incommoda, quæ menti æque ac corpori infesta sunt, nempe mœrorum, tristitiam, metum impendentis mali, pauorem, anxietatem, formidinem, desperationem ac diffidentiam, hoc est, nullam spem ac rerum meliorem exspectationem, quæ animi mentisque affectus atque ægritudines hominem immaniter excruciant, vexant, dilaniant, adeo vt etiam totius corporis forma ac decor euanescat, omnisque externa species, tamquam pauimentum, fuligine obscuretur, non secus quam in ædibus ex fumo vndique diffuso, nitida quæque fusca efficiuntur ac fuliginosa: quum enim humorum sordes affluentius eo confluunt, quam vt calor atque insita membri vis possit conficere, grauiore mole labascit atque opprimitur. Vt enim quiuis baiulus aut operarius gestandis oneribus impar corruit, suo plerumque ac rerum quas deferendas suscipit, damno ac iactura; ita vbi in illud viscus plus succi melancholici decumbit ac deriuatur, quam perferre queat, aut concoctione domare, plurima hinc detrimenta, variosque morbos concipit. Siquidem liene affecto, ventriculus cruditate, nausea, fastidio, ructibus

Hepar libidinis causa & renes.

Pulmo & lingua conceptus denuntiat.

Splē cur lætitiæ causæ.

Splen mētem obnubilat.

Perturbationes animi.

Simile a fumosis ædibus.

Simile a baiulis.

Splenis morbi.

acidis infeſtatur; hypochondria ſeu præcordia inflā-
tur ac tumeſcunt; corpus fit gracile atque extenua-
tur; gingiuæ purulentis puſtulis exulcerantur; den-
tes efficiuntur luridi, rubiginoſi, mobiles, cani, exeſi:
os fœtidum, fauces olidæ,

Per. Sat. 4. *Gutture ſulphureas lente exhalante mephites.*

Ad ſplenis quoque morboſam intemperiem, affe-
ctuſque vitioſos hunc morbum refero, quem vete-
res Stomacaccen & Scelotyrben nominant, Belgæ &
præſertim Phryſii, quorum plurimi vere & autu-
mno huic morbo obnoxii ſunt, populari ac gentili-
tia voce *Schoerbuyck*, inculti ſcriptores Scarificationē
ventris vocant. Contrahitur autem ex fœda humo-
rum colluuie, quæ quum ex ſplene in ventriculum
confluat, contagione quadam dentes ac gingiuas in-
ficit; cuius quoniam pars in pedes decumbit, confe-
ſtim contrahuntur ſuræ, labant genua, compages
diſſoluuntur, color circum femora ad imum vſque
calcaneum varius ac verſicolore ſpecie ſpectantibus
horrorem incutit. De cuius morbi natura, ac curan-
di ratione, quoniam luculentum librum conſcripſit
Guilielmus noſter Lemnius, qui eruditionis orna-
menta, ac rei medicæ decus atque inſignia, ſumma
laude in Academia Piſana conſequutus eſt, ſuperua-
caneum videtur plura de hoc morbo congerere.
Cæterum omnia hæc ſplenis incommoda perferri
poſſent, ac tolerari mitius, modo infima membra,
parteſque obiectæ atque ignobiles his tantum ma-
lis eſſent expoſitæ (quamquam illæ non minus ne-
ceſſariæ ſunt, quam forices in ædibus ac cloacæ pro-
luendis ſordibus deſtinatæ) verum cum principes
partes ac mentis organa pari malo inuolui, variiſque
affectionibus lacerari contingat, res maiorem dili-
gentiam exigit, atque acrius in profligandis huiuſ-
modi hoſtibus inſiſtendum. Siquidem vapores te-
tri tamquam ex palude ac camerina quadam ſurſum
delati,

Guiliel. Lemnii de Stomacacce liber, vulgo Schoerbuyck, *cui grādo porcorum affinis.*

Simile a cloacis domeſticis.

delati, cerebrum insuaui tristique halitu afficiunt, ac spiritus animales aliena qualitate imbuunt; hinc mentis inquietudo & alienatio; cogitationes absurdæ; somnia turbulenta; capitis vertigo; aurium tinnitus; oculorum caligines; luctuosa suspiria; cordis tremor ac palpitatio; quibus accedit animus mœrēs & deiectus, anxius, pauidus, meticulosus, adeo vt in hunc modum constituti, omnibus diffidant, amicos hostesque iuxta metuant, omni momento circumspectent; ac si quid increpuit, aut si qua leuissimus strepitus exortus est, expauescant, ac metu penitus concutiantur: etiamsi nulla subsit formidinis causa, nec quisquam tam afflictæ menti vllam tremendi occasionem præbuit, a quibus si sciscitaris, ac sis percontatus, quur se macerent, curaque inani ac mœrore ad tabem vsque se conficiant, aut nihil aut grauate respondent, sic, vt eius rei causa ex hominum contubernio se subducant ac societatem amicorum perosi, in loca deuia, deserta, opaca, demigrent, vt Thimon ille μισάνθρωπος, hoc est, osor hominum, appellatus, ac Bellerophon, qui vt Homerus refert, animi ægritudines, ac mentis dolores captata solitudine excutere tentabat;

Signa affecti cerebri.

Mentis inquietæ tormēta.

Thimon osor hominum.

> *Nam miser in syluis mœrens errabat opacis,*
> *Per campos solus latos, perque auia rura,*
> *Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.*

Iliad. 3.

Contingit autem multifariam in hunc habitum homines deuolui, qui ab eo prius erant alieni. Alii enim ex hæmorrhoidum, mensiumque suppresso profluuio, aut subsistente cohibitaque consueta aliqua euacuatione huc delapsi sunt. Nonnulli ex longo diutinoque mœrore ac mœstitia, vel ex parentum obitu, vel rerum fortuitarum iactura ac detrimento; aut deniq. ab alicuius rei potiundæ frustrata spe ac desiderio huc deuenerunt. Non desunt qui ex lucubratione intempestiua nocturnisque vigiliis,

Causæ melācholici affectus.

ac vita vmbratili, solitudine, inedia, penuria, angustia, vel etiam ab alimentorum vsu & consuetudine habitum melancholicum contraxerunt, atque ad frigidam siccamque intemperiem sunt delati. Plerique conscientia scelerum ac flagitiorum, quæ ab iis patrata sunt, recordatione, aut vitæ per nefarias libidines atque effrenatas cupiditates transactæ memoria in melancholicos affectus demersi sunt, qui nonnunquam eo illos adigunt, vt cæcitate, animi furore, amentia, mentisque errore agitati vitæ tædium concipiant, multaq. dira atq. acerba patiantur. Siquidem vt apposite Iuuenalis;

Anxietatis animi tortura.

Satyr. 13.

Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat,
Nocte breuem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata thoro iam membra quiescunt;
Continuo templum, & violati numinis aras
Conspicit in somno, ac mentem sudoribus vrget:
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Quum tonat, exanimes primo quoq; tempore cæli.

Conscientia scelerum.

Vide, Lector optime, sceleratæ afflictæque mentis angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormenta, quæ Deus Opt. Max. fidei etiam ac pietatis desertoribus, quique a sacratissima Religione, ac Dei verbo desciscunt, obuentura denuntiat, sic vt iuxta Prophetam, *illis immittat spiritum vertiginis, & errare faciat in omni opere*, sicut solet ebrius & vomens, sic vt ob mentis cæcitatem ac Dei negligentiam, eiusque verbi contemtum nihil habeant ingruente calamitate, vel horrore mortis, quo se fulciant, aut securos præstare possint; sed sunt illorum conceptus, cogitationes, consilia perturbata ac confusa, siquidem innituntur ac se inclinant in parietem caducum, hoc est, in rem parum firmã, vel potius noxiã; atq. vt Esaias ait, *confidunt super baculum seu scipionẽ arundineum confractũ.* Quo designat illos spem in eo figere, qui tantum abest vt prodesse possit, aut aliquid præsidii adferre, vt etiam

Esai. 19.

Neglectę pietatis pœna.

In caducũ parietẽ inclinare. Ca. 36.

Scipioni arũdineo inniti.

4. Re. 18.

etiam noceat incumbenti, ac palmæ vulnus infligat, manusq; vt Ezechiel ait, *laceret*. Sunt præter hæc complura exempla, quibus Deus impios terret, ac desertæ contemtæque religionis pœnam minitatur: *Quod si*, inquit, *vocem Dei tui audire recuses, percutiet te furore, amentia, cæcitate, dabit tibi Dominus Deus tuus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumtam mœrore; eritque vita tua quasi pendens ante; timebis die ac nocte, tuæq; vitæ diffides ob cordis tui formidinem qua terreberis, & ob eas imagines ac spectra, quæ oculis tuis obuersabuntur.* Rursus loco alio, quo etiam teterrimos animi morbos nō defuturos indicat. *Visitabo vos velociter*, inquit, *Dominus, in frigore, egestate & ardore, fugietis nemine persequente, ac terrebit vos sonitus folii volantis, occumbetis nullo profligante, & tabescet anima in iniquitatibus vestris.* Non mitiora imprecatur Hieremias iis, qui a Deo deficiunt, illiusque verbo obsistunt, ac cultores veritatis opprimere nituntur: *Non sis tu mihi formidini*, inquit *spes mea in die afflictionis: confundantur qui me persequuntur, & non ego; paueant illi & non ego; induc super illis diē afflictionis, & duplici contritione contere illos.* Quum autem quis angore mentis, & animi cruciatu, tum rerum fortuitarum iactura affligitur, in corpore quoque accepta nonnulla clade, geminato malo afficitur. Quum itaque hæ furiæ, ac perturbationes melancholicæ ex variis diuersisque causis emergant; in primis expedit mali fontem tollere, ac radicitus errorem menti eximere: proximum est corpori præstare suam operam, ac nihil non moliri, omnem mouere lapidem, quo tanta ægritudine quæ corpori iuxta atque animo incumbit, aliqua ex parte alleuari possint ac nonnihil solatii percipere; sunt enim commiseratione digni, sic vt nemo nisi inhumanus censeri velit, illis insultare debeat, sed deplorare potius atque indolere, quod eo delapsi sint, atque a

Cap. 29.

Deut. 28.

Leui. 26.

Hier. 17.

Duplex contritio qua.

Melancholici subleuandi.

1. Cor. 12.

rationis mentisque iudicio inciderint. Scitum est illud Pauli, quod his etiam accommodari potest: *Qui sibi videtur stare, obseruet ne cadat.* Quo quemque commonefacit in omni humanæ vitæ cursu atq. actionibus; ne rebus secundis nimiū elatus plus satis illis fidat, sibique securitatem polliceatur: fieri enim posse, vt ingruente externo aliquo impulsu concutiatur ac grauioribus, quam quos paulo ante irriserit, corpus animique morbis succumbat, atq. obruatur. Cæterum vt cuiq. innotescat, quibus argumentis atque indiciis frigidus & siccus habitus deprehendi possit, eius notas quæ in externa specie elucent, quæque in intimo mentis recessu occlusæ, actionibus dictisque se proferunt; tum quo effectu Melancholia polleat, obiter indicabo. Quoniam autem huic constitutioni Melancholica natura subest, eadem quoque signa huc referenda sunt. Si cui enim frigidi siccique corporis habitudinem excutere libeat, in Melancholicos defigat oculos, primo quoque intuitu omnia inter se consentire, atque ad eandem amussim quadrare perspiciet. Siquidem eiusmodi homines corpore apparent squallido, macilento, arido, strigoso, cute glabra, vnguibus aduncis, qui ex siccitate velut cornu & corium, incuruescunt, præsertim vbi firmatus est habitus, atque adauctus qualitatibus, altius radices egerit; quales conspici solent in extenuatis morbo ac seniculis. Et quoniam omnes partes corporis flaccescunt, atque ali desinunt, crines rarescunt ac sensim defluunt, facies colore pallido, giluo, liuido deformatur. Omnibus enim Spleneticis color defloreſcit, tumescunt pedes, ventriculus cruditate afficitur, atque ab influxu vitiosi humoris, ructibus, acidoque vomitu subinde infestatur, quo erumpente vnice subleuantur. Quod vero ad animorum notas spectat, difficiles sunt, queruli, morosi, duri, intractabiles, præfracti, ad rem attenti ac pe-

Pauli locus explicatus.

Notæ frigidi & sicci habitus.

Splenetici decolorati.

Notæ animorū melancholicorū.

c pecuniarum auidi; verum parci & tenaces, quiq; rebus partis abstinent, nec iis perfruuntur, aut ad vsus vitæ necessarios accommodant. Ex insessu quoque illos deprehendes: vtuntur siquidem tarditate quadam, ingressuque lento ac composito, obstipo demissoque capite, aspectu, vultu, facie, oculorum obtutu toruo ac tetrico, tamquam e Trophonii antro, aut specu aliquo subterraneo (qualis est apud Hibernicos fabulosus Patricii hiatus) nuper reuersi, adeo vt quum illos Saturni sidus vna cum melãcholia informet, taciturnitati ac silentio, tamquam voto, sunt astricti, sic vt ægre ab illis vllas voces aut verba extorqueas. Hæc itaque & pleraque alia frigidum siccumque habitum melancholiæ naturalis, quæ a puritate nonnihil deflexit, conditionem comitari solent. Cæterum quæ præter naturam corpori inest, multo est deterior, ac magis perniciosa; denominatur illa apposite Atra bilis, quæ triplici differentia comprehenditur. Vna enim ex melancholico succo emergit, quæ aut putredine, aut extranei caloris incendio in cinerem transit, vt fomites ac nutrimenta adustione atque ignis ardore deflagrata. Putrescens autem acidam atque acerbam qualitatem asciscit, aut acrimonia quadam imbutam. Quæ vero ex ardore progressa est, deurit atque acrimordacique vi corpori infesta est; hoc a succo melancholico differens, quod fex vsta a non vsta: nam ex quæ nullam adustionem passa est, mitior est, quã illa ex qua vel aqua vitæ seu vinum feruidum, aut alius liquor elicitur. Secũda quæ omnium deterrima, flaua vel lutea bili deusta conficitur, quo fit vt picis morem nigra sit ac splendescat, vt gagates lapis, bitumen, colophonia, & resinata quædam luteo nigroq. splendore perfusa, ob igneam partium in densa compactaq. materia consistentiam: nigra itaq. ipsa colore conspicitur, vbi non ignescit aut accenditur.

Trophonii specu. Patricii antrum.

Melãcholia nõ naturalis triplex.

Simile a rebus deustis.

Atra bilis quæ proprie.

vt sunt ebuli, sambuci, ligustra, Pæoniæ baccæ, aut cerasi nigræque vuæ acini, quorum succus atro vel sanguineo colore manus inficit. Quod si inflammari illam contingat, atque ardorem concipere, colorem exhibet ceraseum, atque igniti fulgentisq. auri purpureo nitore diluti, assimilem. Hinc vbi ignescit immoderatius, animi furor & concitatio, mania, insania, rabies, econtra vbi omnia intra mediocritatem consistunt acumen ingenii, præstantia doctrinæ, inuentionis subtilitas, lingua deserta, ac loquendi peritia abunde instructa. Postrema atræ bilis species, pituitæ combustione concipitur. Quoniam itaque varia atræ bilis discrimina, ac Melancholici diuersa sunt conditione, natura, moribus, animi propensione, forma corporis ac coloris specie suis quiq. indiciis obseruari debent. Siquidem qui ex adusta bili aut assato sanguine in hunc habitum deuenerunt, amplis sunt tumidisque venis: nam flatu turgescunt, colore corporis fusco, atque abunde hirsuto, capillo denso ac numeroso ob caloris copiam, labris prætumidis propter humoris ac spiritus flatuosi in sublimes partes concursum, quo fit vt & oculi illis nonnunquam promineant, rursus subsidentibus humoribus aliquando recondantur, nunc volubiles & pernictantes, nunc quieti atque inconniuenter immobiles, lingua vero quæ mentis arcana detegit, atq. in apertum profert, modo promta & expedita, modo hæsitantior atque in proferendis vocibus tarda, blesa, titubans, balba, impedita: quod pro anni, ætatis, regionis: auræ caliginosæ vel serenæ, denique cibi ac potus ratione, intemperie quadam affici contingat frigidoque aliquo humore imbui. Est autem humor hic multiplex, varius, multiformis, qui miris modis hominum corpora mentesque informat, ac diuersos habitus, mores, conditiones constituit. Habet enim ferro aut carbonibus seu fossiles, seu factitii

Atræ bilis quis color, vbi ignescit.

Signa atra bili abnoxii.

Lingua hæsitantia.

Melancholia ferro assimilis.

ritii sunt, quiddam assimile, quæ ignita candent, ac
fulgore auri collucent, membraque deurunt, exstin-
cta vero nigredine, obscurantur, ac colorem vel a-
trum vel rubiginosum oculis exhibent: ita bilis atra
tametsi frigida statu, solet esse sicca: deniq ad nigre
dinem vergente colore, aliquid tamen illi calidita
tis subest ab eius facultate & natura a quo profluxit,
nempe bili flaua & sanguine. Sic enim amurca o-
lei, fex & acetum vini, cineres ac carbones, titionum
fumigantium ac prunarum naturam referunt:
quocirca non est prorsus caloris expers bilis atra, sed
vel aliquid eius qualitatis in se continet, vel capax
est: licet enim longo vix tempore ignescat, vt fer-
rum, quod vrentissimis ac bituminosis carbonibus
vsque follibus instigatis opus habet, quo subigi mal-
leis, fingiq incude possit, ardore tamen imbutum
ita ignescit, vt nihil sit in corpore quod magis deu-
rat: hinc tanta nullo propemodum temporis inter-
uallo, risus ac lætitiæ in repentinam subitamq. mœ-
stitiam atque angorem vicissitudo & commutatio.
Vbi enim is humor incalescit ac calorem concipit,
quoniam spiritus lucidi ab eo promanant, ad prodi-
gium vsque exhilarescunt melancholici, atque ad
cantilenas, saltationes, tripudia sunt propensi, ac præ-
ter solitum affabiles, liberales, benefici, ac nulli non
expositi, adeo, vt etiam in oscula atque amplexus
puellares proruant, nec quid aliud quam connubia
meditētur, totiq. in posteritatis ac liberorum suauis-
simam spem sunt erecti, sic vt serio deplorent se tale
quiddam iampridem non fuisse aggressos. Vbi vero
æstus defexbuit ac resedit ille animi impetus fri-
gescente sanguine & sopitis spiritibus, omnium
pertæsum est. Damnant ac detestantur hesternas
affectiones, pudetque erroris ac stultitiæ. Si quando
itaque atra bilis frigescit animum homini mentem
que eripit, atque omnem confidentiam & quidquid

Atra bilis caliditatis particeps.

Exemplū ab aliquot liquoribꝰ.

Simile ab ignito ferro quod malleu subigitur.

Melancholici varii & inconstantes

Atrabilis affectus vbi frigescit.

est virilis roboris adimit; adeo vt non facile ad præclaras atq. excelsas res emergant aut enitantur, sunt enim stupidi, segnes, tardi, ignaui, ad disciplinas ac consectandas artes inepti, minusq. appositi, quod in ea melancholiæ specie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius cōmiscetur; quo fit vt hoc genus hominum, vt asini aliæque brutæ pecudes, iners sit, indocile, segne, obliuiosum. Illi vero quibus moderato calore atra bilis perfunditur, ac sanguine irrigatur, aliisque humoribus synceris diluitur, ingenio pollent ac mentis acumine, multaque instinctu atque afflatu diuino perficere videntur. Quocirca non inscite Aristoteles humorem hunc vino pronunciat assimilem. Vt enim vinum mores producit varios ac ridiculos pro cuiusque natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim sortitur ab Hispania, aliam a Gallia, Creta, Corsica, ac Rheno aduectum) sic melancholia diuersos mores parit variosque habitus constituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum conditiones ac studia. Alii enim vino madidi contentiosi sunt ac rixantur. Alii taciturni atque elingues; plerique loquaces ac tumultuosi; nonnulli in lacrymas sunt atque eiulatus effusi, animoque mœrenti ac deiecto. Conspici quoque solent in hac hominum colluuie minaces, sæui, acerbi, feroces, amarulenti, arrogantes, philauti, ventosi, elati, lasciui, petulci gesticulosi, inquieti, instabiles, in libidinem atq. amores propensi, verum, vt Iuuenalis ait;

Melancholia asinina.

Atræ bilis vis vbi excrescit.

Proble. sect 30. quæst. 13.

Ebriorū variæ cōditiones.

Qui Venerem affectant sine viribus inguine lento.

Saty. 10.

Sunt enim ebrii ac melancholici salaces quidem, ac tentigine pruriunt quod Genitales partes turgescant ac flatibus distendantur; sed quibus confestim omnia languescant, omnisque vis concidat atque emoriatur, sic vt mulieres nonnumquam a spe concubitus decidant, ac prolis desiderio frustrentur,

Melancholici salaces.

quod

quod flatu potius quam ſemine turgeſcant. Melancholiæ itaque & ebrietatis par eſt conditio. Temulenti enim variis affectibus ducũtur, ac geſtus plane ſcenicos comicoſque exprimunt. Siquidem vt apposite Horatius;

Ebrii in Venerẽ ſegnes.

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,
Spes iubet eſſe ratas, in prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contracta quem non in paupertate ſolutum?

Lib. I. Epiſto. 5.

In Melancholicis autem non minus ridicula licebit obſeruare: nam multi in quotidianis actionibus ineptos mores exprimũt, ac citra etiam vllam mentis alienationem res leues, ludicras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti qui non ſerio deſipiũt, ſed ſuauiter delirant, vt quos ludit amabilis inſania, adeo vt nonnulli deplorent ſe reſipuiſſe, ac grauiter cum amicis expoſtulent, quod damnũ ipſis illatum ſit, non impenſum humanitatis officium. Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis,

Qui ſe credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus ſeſſor, plauſorque theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curiſque refectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad ſeſe: Pol me occidiſtis amici,
Non ſeruaſtis, ait: cui ſic extorta voluptas
Et demtus per vim mentis grauiſſimus error.

Lib. I. Epiſt. 2.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati ſunt, quorum menti abſurdæ imagines ac ſimulacra obuerſarentur. Cuidam enim perſuaſum erat, naſum ſibi excreuiſſe in immenſum, atque in prodigioſam longitudinem exporrectum, ſic, vt elephantis proboſcidem circumferre viſus ſit, qui nuſquam non eſſet impedimento, adeo vt ſubinde patinis, vt illi creditum eſt, innataret; accitus medicus,

Hiſtoria aliquot melãcholicorum.

atque affectum melancholicum subesse suspicatus, dexteritate quadam ac latenti habilitate longum farcimen naribus admouit, arreptaque nouacula seu cultro tonsorio, apprehensa nonnulla carnis parte imaginarium nasum auulsit, confestim exhibita homini parum sobriæ mentis soporifera potione, præscriptaque salubri diæta, omnis mali metus ademtus est. Alius quidam hypochondriacus, hoc est, cui præcordia humore melancholico ac flatibus turgida essent, persuasum erat ranas ac rubetas, quas bufones vocant, intestina perterebrare, nec vlla ratione ea opinio illi eximi potuit: Medicus quo illum magis haberet obsequentem (nam melancholici ægre ab opinione dimouentur) tale quiddam corpori inhærere pronuntiauit; itaque exhibita purgante potione, ac subdito clystere procuratum est, vt aliquot eius generis reptilia in subiectam peluim coniicerentur; vbi autem pharmacum vires suas explicuit, aluus affatim exinanitus est, conspectisque excrementis, & quæ illis innatabant animalculis, vana illa opinio animo excussa est. Alter quidam opinatus est ex vitro sibi conflatos clunes, sic vt omnia sua negotia atque actiones stando perficeret, metuens ne si in sedile se inclinaret nates confringeret, ac vitri fragmenta hinc inde dissilirent. Huiusmodi delirii ac desipientiæ species, quæ vel aliis, vel sibi ipsis risum excutiunt, securiores sunt, vt Hippocrates ait, minusque feroces: illæ vero quæ studio quodam ac solicita meditatione perficiũtur, deteriores, vt quas comitari solet furiosa quædam temeritas, qua cum sibi, tum aliis inexspectata damna inferunt, ac repentino insidiantur. Sic nostra memoria vir quidam illustris in eum mentis errorem incidit, vt mortem animo conceperit, ac se iam e viuis excessisse haberet persuasum, adeo vt quum illum amici ac familiares ad instaurandas vires iam collapsas, precibus, blan-

Lib. 6. aphi. 53.

Memorabilis historia melancholici cuiusdam.

blandimentis, obiurgatione hortarentur atque vrgerent, omnia respueret, quod caussaretur mortuum esse se, ac nihil ita constituto opus esse alimento. Quum autem fame enecandus videretur, instante scilicet septimo die, qui famelicis atq. inedia confectis lethalis esse solet, comminisci cœperunt, atque excogitare rationem aliquam, qua posset hic mentis error eximi, aut mederi: itaque inducti sunt in conclaue, arte atque industria obscuratum personati quidam histriones linteo obuelati, ac fasciis obuincti, quibus mortui sepulcris inferri solent, instructaque mensa ferculorum apparatu, liberalius largiusque se cibo ac potu reficiunt, æger autem hæc conspicatus, sciscitatur quid moliantur, & quod sint genus hominum? responsum est, mortuos esse se: cum is, mortuine edunt? illi, maxime, si libeat accumbere, id non vanum experietur, confestim mente captus exsiliit, lectoque se subduxit, atque vna cum mortuis commentitiis cibo fruitur affluentius; perfecta autem cœna somnus illi obrepit in eum vsum confecto liquamine. Siquidem qui sensu, mentisq. iudicio ac ratione sunt orbati, arte tractãdi sunt, nec vlla re efficacius, quam somno domandi. Sic a Sibylla Virgiliana domitus legitur;

Inedia 7. die moriuntur.

Somnus deliria sedat.

> *Cerberus ille fame rabida tria guttura pandens,*
> *Melle soporata, & medicatis frugibus offa.*

Æne. 6.

Cæterum qua ratione affectus melancholici expugnari possint, aut saltem mitigari, obiter indicandum. Principio vnde morbus initium sumserit, atque qua parte consistat, excutiendum est. Quum enim tres sint melancholiæ differentiæ, vna in qua cerebrum primario affectu hoc humore perfunditur, altera quæ toti corpori subest, tertia Hypochondriaca seu flatuosa, quę ex cruditate ac vitiosis humoribus contracta cerebrum per consensum afficit, diuersas curandi rationes exposcunt. Si quando itaque

Melãcholia quomodo expugnanda.

Melancholia tres species.

Melancholicis quando secanda vena.

vniuersum corpus succo melãcholico oppletum est, a venæ sectione auspicari conuenit curandi rationẽ; in cæteris hoc remedium inefficax censetur atq irritum, nisi sanguinis redundantia tale quiddam exigat: sic etiam in præcordiorum tortura ac lienis tumore, aut vbi quartana infesta est, spleneticã seu sinistri brachii internam ferire consultum est. Porro quum huiusmodi hominibus aluus magna ex parte astricta est, leniter ac placide subducenda, aloe, epithymo, filicula. Siquidem vbi intestina lubrica esse contingit, atque excrementa prolui, minus vaporũ ac fuliginis sursum rapitur aut effumat: quocirca lienosos ac melancholicos alui profluuio corripi salutare pro nuntiat Hippocrates: denique hæmorrhoides, varices, condylomata, mariscas infernis partib. innasci atque extumescere maniacis, desipientibus salubre. Et quamquam mali Genii humorib. se immiscent, ac faces ministrant, omniaq efficiunt sæuiora, potissima tamen caussa ac fons mali in humorum ferociam referendus: expurgatis enim noxiis humoribus, discussaque fuligine, furor mitescit ac mens pristinum vigorem concipit. Quocirca moliendа in primis vniuersalis corporis euacuatio ea parte qua maxime natura vergit, idque sensim ac per interualla: neque enim consultum est, validis pharmacis huiusmodi crabrones irri are; postea instituenda optima victus ratio, eaq. euitanda quę crassum sanguinem pariunt: vt sunt bubulæ ac taurinæ carnes succidia, quæq. diutius sale aut fumo indurata sunt quibus accedunt aprugna atq. vrsina, tum quæ nobilium conuiuiis inferri solet ceruina, ac Geniales passim mensas exornat leporum caro. Sic vt mirari subeat nihil ea magis a Belgis expeti ac commendari nec vllum conuiuium satis splendidum, aut magnifice instructum quod leporino ferculo non sit exornatum; quum nulla caro sit melancholiæ magis affi-

Lubrica aluus melancholicis vtilis.

li.6. Aphor.48.

Genii humorib se immiscẽt

Melancholicis placide aluus deiicienda.

Cibi melancholici.

nis & cognata. Nam frigida eſt & ſicca, niſi animal cursu ac venatione ſit defatigatum, ſic enim nonnihil caloris concipit, magiſq. ſapida eſt ſalubris. Quidquid autem ab hoc animante proficiſcitur, exſiccante vi pollet atq. aſtringentis facultatis eſt particeps, pili, tegmen detractum, ſanguis coagulum, caro. Sic coagulum leporis, eiuſq. ſanguis ex rubro epotus dyſenterias & mulierum menſes ſiſtit; pyli exuſti, vel minutatim inciſi ſanguinem in vulnere effuſe pro manantem efficaciter conſtringunt ac cohibent. Cerebrum ſuperuacuum oris humorem abſumit, & dentes elicit; coxæ eiuſq. oſſiculi appendix calculum comminuit. Caro quoq. leporina, ſi frequens eius ſit vſus, pituitæ defluxum e capite compeſcit, atq. epilepſiam, quæ ex craſſa ac glutinoſa pituita contrahitur, expugnat: quorum quodq. ſiccum eſſe id animal, ac melancholicum cõuincit, vt tota eius conditio commonſtrat, ac præſertim caro ad nigredinem inclinata. Quod autem quum veteres, tum recentiores perſuaſum habeant, ex leporis eſu exhilareſcere homines atq. aliquid venuſtatis, formæq. elegantiores cõcipere; non ex meticuloſi & pauidi animantis guſtu id euenire ominor, ſed quod feſtiui aliquot cõſodales conuocare ſoleant in cœtum & accumbationem epularem puellas quaſdam amabiles ac generoſas: itaq. illæ quæ deſpectæ habitæ ſunt ac deformes, nec vnquam in huiuſmodi conſeſſum acciri contingit, inelegantes cenſeri ſolent, nec vnquam deguſtaſſe leporem: quod Martialis non inuenuſto epigrammate improbat amaſiæ;

Lepus melancholicus natura & alimento.

Lepus cursu fatigandus.

Lepus in remedica multi vsus est.

Leporis esus an venustos reddat.

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis
Formoſus ſeptem Marce diebus eris.
Si non derides ſi verum lux mea narras;
Ediſti nunquam Gellia tu leporem.

Lib. 12.

Quam opinionem hinc enatam conceptamque coniicio (nam a nullo hactenus explicata eſt) quod

Leporem gustare, prouerbium explicatum.

qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt assolet vbi lepus decerpitur, septem continuatis diebus blandus appareat, venustus, hilaris festiuus, siquidẽ vbi inter epulas omnia hilariter transacta sunt, elucent etiam post elapsos aliquot dies in fronte, superciliis, vultu, labiis, oculis, nutibus (omnia enim sunt animi indices) magna alacritatis indicia, multaq. se proferunt, erectioris mentis argumenta; nam risu, cachinnis, osculis hinc inde exhibitis, tripudiis, vino, cantilenis, corpus concalefactum effloreſcit, ac fit coloratius, sanguine in externum habitum vndiq. diffuso. hæc itaq. efficiunt, vt leporis esus animi nebulas discutiat vultumq. serenum præstet ac faciem nitido rubore perfusam.

Moderata conuiuia colorẽ & spiritus excitant.

Animi affectus in vultu elucent.

Vt enim qui irritantur, aut metu concutiuntur, perturbato animo conspici solent, multasque notas vel deiectæ vel commotæ mentis in externo habitu exhibere; ita quibus omnia læta sunt, prospera, salutaria, nec vllus vitiosus affectus, aut perturbatio in corde resideat, certa se indicia in corpore proferunt, ipseq. vultus, calor, facies, frons, oculi, oris decor ac species securitatem quandam animi pollicentur, mentemq. placidam & quietam. Cæterum quod ad victus rationem attinet, qui frigido ac sicco habitu exsistunt, tum melancholici laudabilis succi cibis ac vino generoso assuescant, cubent mollius ac somnus sit prolixior; omniaq. salsa atq. acida ac prę cętenis cruditatẽ deuitent; exercitationi moderatæ insistant.

Melancholicorũ diata.

Simile a stagnanti aqua.

Vt enim paludes atq. immota quæq. putent, ita quoq. corpus inexercitatum pedorem ac graues halitus contrahit. Quod si motus violentus illis sit laboriosus, vocis modulatione ac cantilenis, musicisq. instrumentis se exercere poterunt & ambulatione. Omnes autem affectus animi, mœrorem, anxietatem, tristitiam, odium, iram, indignationem, inuidentiam excutiant, nec quidquam tale in mente patiantur residere; solitudinem præterea fugiant, inediam

Liquida ore alunt

diam, vigiliam, lassitudinem; vires vero instaurare pergant, alimentis primum liquidis (siquidem ea celerrime nutriunt, ac minimum negotii ventriculo facessunt) mox adauctis viribus solidum cibum sibi reddant familiarem. Panis ex lectissimo tritico conficiatur, eoq. vtantur parcius: ægre enim concoquitur, & stomacho diu inhæret; quocirca baiulis, vectoribus, nautis, aurigis robur cõciliat, ac carnem durabilem, minimeq. fluxam efficit: olidas enim fauces habent ac graueolentes; qui sani parcius panis esu vtuntur, quibus dupla panis pars, hoc est, bessis, obsonii autem triens præscribi debet. Quod ad prandii ac cœnę rationem attinet, nisi consuetudo ac mos patrius obstet, nec caput sit distillationib. obnoxium, cœna sit prandio liberalior, sic vt semper euitetur immodica satietas. Obiter vt rem salubri consilio perficiam, omnia quę valetudini officiunt, ac prętmaturam senectam accelerant, longius abigantur, adhibita cum primis animi tranquillitate, mentisq. constantia, quam diuinitus summis votis ac precibus ab eo exposcere par est, qui affatim ac cumulate sua dona, suamq. munificentiam in nos effundit, hoc est, a patre cœlesti ac Seruatore Christo illi coæuo. Nam præter externa bona, pręter res momentaneas ac caducas, quarũ vsu ac commoditate illius munere abunde fruimur, mentes etiam nostras suo spiritu imbuit, atq. ad salutaria quæq. singulis momentis cogitationes ac voluntates nostras impellit, vrget, exstimulat, sic vt eius vim atq. afflatum in animis nostris efficacem experiamur, ac fide stabiles, qua Dei promissis innitimur, certam spem ac fiduciam concipiamus participes fore nos sempiternę beatitudinis, lucisque æternæ consortes.

Panis esus valetudinariis parce exhibendus.

Unde grauis halitus.

Salubris hortatio.

Trãquillitas animi omnia condit.

Ephes. 2.

Gal 4.

1. Pet. 2.

FINIS.

RERVM ET SENTENTIARVM HVIVS OPERIS INDEX locupletissimus.

Batavi

Frigus

F I N I S.